

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

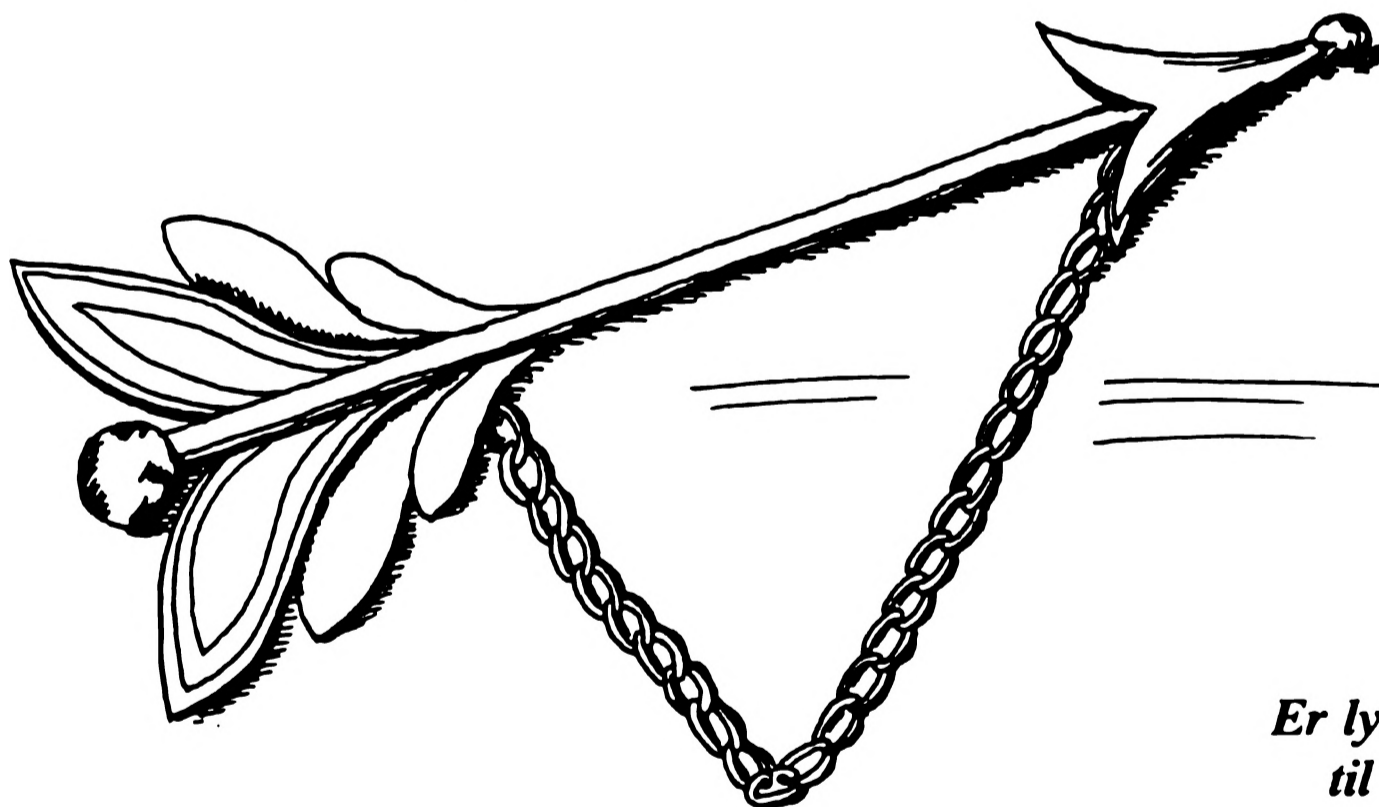
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SLÆGTEN

FORUM FOR SLÆGTSHISTORIE

Gemmesider - fra nr. 1-10 (1991-94).

*Er lyset for de lærde blot
til ret og galt at stove?*

Slægtsforskere: Lad os gratulere Birgit Øskov med 40 års-fødselsdagen 12. april 1999. "Ildsjælen" lever til fulde op til Grundtvigs ord fra 1839 om oplysning og formidling! Uden hendes effektive indsats som ekspedition for SLÆGTEN havde bladet og dets forlagsvirksomhed ikke haft dets nuværende omfang. Og dertil overkommer hun tillige arbejdet som både formand og kasserer for Slægtshistorisk Forening for Aalborgeregnet, bestride en lokalhistorisk bestyrelsespost i Nørresundby samt passe både arbejde, "hus og slægt!"

ISBN 87-90331-12-5, red. Anton Blaabjerg.

Bladet SLÆGTEN udgives af Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger, p.t. 1. jan. og 1. juli. Red.: Anton Blaabjerg, Birgit Øskov og Ole Bech Knudsen. - Stof herfra må benyttes med kildeangivelse, hele artikler eller større dele deraf dog kun efter tilladelse.

Forsiden

Sølvpilen symboliserede for 100 år siden den grundtvigske livsholdning, som blev udbredt fra folkehøjskolerne landet over. - Birgit Øskovsmormor fik under ophold på Uldum Højskole indtryk af de grundtvigske holdninger og anskaffede sig sølvpilen, som fra hende er gået i arv til Birgit. - Tegning af Sonja Kudsk, Viborg.

Indhold

I dette hæfte genoptrykkes de egentlige artikler, der har været trykt i bladets nr. 1-10, 1991-94, og som ikke allerede foreligger genoptrykt i diverse temahæfter.

Trefoldigt opkald, af Jørgen Østergaard.	s. 3-4	"Nabo-foreninger", af Birgit Øskov.	s. 55-57
Omkring Marie Grubbe, af Anton Blaabjerg.	s. 4-9	Trabjerg-slægten, af Ole Bech Knudsen.	s. 57-58
Slægten Würtz/Wirz, af Jan Hyllested.	s. 9-16	Brug Erhvervsarkivet, af Tove Glud Rasmussen.	s. 58-60
Sammenslutningen af Slægts- historiske Foreninger 1981-1991 af Ingvar Musaeus.	s. 17-23	Skolearkivalier ..., af Birgit Øskov.	s. 60-62
Navnekartotek på lands- arkivet i Viborg, af Poul R. Porse.	s. 23-25	Slægtsforskeren - bib- lioteket - edb! af Else Berthelsen.	s. 63-65
Blåt blod (1), af Anton Blaabjerg.	s. 25-27	Slægtshistoriske foreninger af Jørgen Østergaard.	s. 65-66
Udarvsskifter (1) og (2)	s. 27-30	Sådan hænger vi sammen ... af Birgit Øskov.	s. 66-68
Markvandring hos tipoldefar, af Jørgen Østergaard.	s. 30-33	Folkeoplysningsloven af Ingvar Musaeus.	s. 68-70
Vitus Berings stamfar myrdet, af Anton Blaabjerg.	s. 33-39	Ejendomshistorie af Anton Blaabjerg.	s. 70-71
Vitus Berings mormor ..., af Ejnar C. Larsen.	s. 39-40	Ejendomshist ... matrikelarkivet af Svend Balslev.	s. 72-76
En adelsjomfru på Udegaard..., af Hans Viuf-Sørensen.	s. 40-43	Slægtsforskeren og skønlitteraturen af Birgit Øskov.	s. 76-78
Professor Ole Borchs bror ..., af Holger Hertzum-Larsen.	s. 43	T. Kaarsted: Godt klaret, Sofie! af Jørgen Østergaard.	s. 78-79
Aner på Færøerne!, af Heini Madsen.	s. 43-47	Benzon og Hauch ... fra Ribe af Ejnar C. Larsen.	s. 79-83
Slægten Winther på Færøerne, af Anton Blaabjerg.	s. 47-49	- SLÆGTENS publikationer	s. 85-88
Slægtsforskning i Sverige ..., af Tor Flensmarck.	s. 50-53		
Årbøgerne, af Birgit Øskov.	s. 53-54	For de af artiklerne, der indeholder navne og adresser mv., gælder det, at disse oplys- ninger er forsøgt ført à jour.	

Trefoldigt opkald

af Jørgen Østergaard, Rugvænget 41, 7400 Herning. Efter SLÆGTEN nr. 1, 1990.

Skik følge eller land fly, siger ordsproget. Det gør man så - fordi man synes, det er en god tradition, af vane eller fordi sådan gør man nu engang.

Når før i tiden børn skulle døbes, fulgte man den skik at kalde op. Var der en afdød

ægtefælle, da denne først, ellers faderens forældre og så moderens, dog eventuelt afdøde først, men alle, om så også to kom til at hedde det samme. Skik var det også at opkalde folk, man gerne ville gøre stads af. Med bagtanke? Nuvel, tanker er toldfri.

Ny Mølle fra Ellested efter opførelsen på Frilandsmuseet.

På den gamle fynske vandmølle, Ny Mølle, der nu ligger på Frilandsmuseet i Lyngby, var møller Jørgen Andersen fæster i 51 år til sin død i 1825. Han havde været ladefoged og hans første kone, Charlotte Sophie Rasmusdatter, stuepige på herregården Lykkesholm, som møllen hørte under. Først fæstede de dog, da de var blevet gift, Rolfsted Mølle efter hans fader. Den

hørte under herregården Hellerup, hvorfra fruene på Lykkesholm kom. Men allerede 3/4 år efter fik de fæstebrev på Ny Mølle i Ellested Sogn. Herregården lod male sit korn på den nærliggende Gamle Mølle, men alle sognets fæstegårde havde pligt til at lade deres korn male på Ny Mølle - endnu i 1841 var der ingen selvejere i sognet. Så det var nok en god mølle.

Møllerparret fik i 1774 en datter, i Rolfsted Kirke båret til dåben af den velbårne frue, krigsrådinde Lindegaard til Lykkesholm. Hun hed *Cathrine*, hendes mand krigsråden *Otto*, og de havde en søn på ni, *Salomon*. Altså kom møllerdatteren til at hedde: *Ottine Cathrine Salomine Jørgensdatter*. Det var vel en god mølle værd! Hendes børn fulgte dog den gode, gamle skik, så hendes søn Jørgen kaldte sin datter *Ottine Cathrine Salomine Jørgensdatter*.

Blandt fadderne ved møllerdatterens dåb var gårdmand Morten Larsen på Rolfstedgaard. Han skulle siden blive gift med hende, da hun var 16 år. Han, som da var 40, havde i 1771 som 19-årig fået Rolfstedgaard i fæste ved at gifte sig med den 30 år ældre enke på gården, Anna Hansdatter. Da hun døde i november 1790, giftede han sig godt en måned efter med den 16-årige møllerdatter - så passede gennemsnittet!

Hans første kone skal have været søster til hans anden kones bedstemor! Men det er en helt anden historie.

Tilbage til den gamle mølle, Jørgen Andersens. Hans første kone, Ottines mor, døde

i 1786, og så giftede han sig med Kirsten Henriksdatter, 25 år yngre end han. Da han døde i 1825, var den triste udgang på skiftet et stort underskud. Boets værdi var 238 rbdl., men bl.a. havde møllersvenden Helle Eriksen 264 rbdl. sølv tilgode, for hvilket var tinglæst et pantebrev med 1. prioritet. Der havde jo været krig og krise. Spaniolerne havde været på egnen, og staten havde været bankerot.

Problemet fik dog en enkelt løsning: Møllerenken giftede sig med møllersvenden. Da hun døde tre år efter, giftede han, der nu var 57 år sig med den kun 20-årige Anna Margrethe Pedersdatter. Hun drev møllen efter sin mands død, til en søn kunne overtage den, og han drev den, til han døde i 1909, og hans enke til sin død i 1926, da det var datteren Anna Hellesens tur.

Hun nåede at se sit gamle hjem genrejst på Frilandsmuseet i 1964, før hun to år efter døde 86 år gammel - næsten 200 år efter, at hendes bedstefar var født. Ikke ofte spænder tre generationer så vidt. Men det er også en anden historie.

Omkring Marie Grubbe

af Anton Blaabjerg. Efter SLÆGTEN nr. 1, 1990.

Den spændende adelsdame fra Tjele har fascineret forfattere og digtere som Ludvig Holberg, St.St. Blicher, H.C. Andersen og J.P. Jacobsen, og hun er biograferet af Severin Kjær og August Fjelstrup i *Erik Grubbe til Tjele og hans tre Døtre* og i *Marie Grubbe - en biografisk skitse*, begge fra 1904, samt senest af Jens Meier i bogen *Om Marie Grubbe*, 1982.

Marie (egl. døbt Maren) Grubbe blev født ca. 1643-45 på Havreballegaard (nu Marselisborg), hvor faderen Erik Grubbe boede som indehaver af det kongelige len Aarhusgaard. Han og hans hustru Maren Iversdatter Juul, død 1647, fik 1635-47 7 børn, 4 sønner og 3 døtre, men levedygtige var kun

det 5. og 6. barn, døtrene Anne Marie og Maren/Marie, der altså blev moderløse som små.

Som bekendt blev Marie Grubbe gift som purung 1660 med kongens uægte søn Ulrik Frederik Gyldenløve, 1638-1704, statholder i Norge. På grund af hendes utroskab ophørte parrets samliv 1668, hvorefter skilsmissen fuldbyrdedes 1670. Derefter lykkedes det den rige Erik Grubbe på Tjele at få datteren gift anden gang 1673 med den jævne, jyske adelsmand Palle Dyre, død 1707. - Ved dette ægteskabs indgåelse fulgte der med Marie som medgift de små herregårde Trinderup i Hvornum Sogn ved Hobro og Nørbæksgård (Beegsgaard) i

Nørbæk Sogn ved Randers, og parret bosatte sig på Trinderup indtil årsskiftet 1684/85, da Palle Dyre fik svigerfaderens Tjele i forpagtning.

I disse år synes Marie Grubbe at have stået i forhold til flere, men samlede fra 1685 al sin attrå om den unge kusk og senere ladefoged på Tjele Søren Sørensen Møller eller Ladefoged, der som fruens elsker efterhånden opførte sig ganske balstyrigt. Sidst på året 1698 var han rent ude af sig selv, drillet og spottet, stiklet og hånet blev han hver evige dag af sine medtjenere; drukken var han måske også, sikkert er det, at han var gal, og i sin galskab greb han en gammel bøsse og fyrede et skud af mod kniplepigen Anne Trinderup, der dog ikke blev dødeligt såret.

Dette skud vakte så stort røre, at Palle Dyre mistede tålmodigheden med sin kone, der snart efter alene flyttede til Nørbæksgaard, mens Søren Møller/Ladefoged flygtede over hals og hoved, blev grebet og sat i arresten i Skanderborg. - 1690 ansøgte Palle Dyre om skilsmisse, og en kommission blev nedsat efter kongelig ordre, mens Marie Grubbe fra december 1690 blev holdt under arrest på Tjele. Søren var brudt ud af arresten først på året 1690 og havde stadig kontakt med Marie under hendes ophold på Nørbæksgaard det meste af året. - Med sig fra Tjele havde hun taget Sørens søskendebørn (kusine og fætter) Maren Mortensdatter, født ca. 1667, og Mads Mortensen, født ca. 1673.

Maren vidnede bl.a., at når Søren Ladefoged lå hos fra Marie Grubbe i Nørbæksgaard om natten, såsom hun (Maren Mortensdatter) lå i samme stue, havde hun hørt og fornummet adskilligt, hvoraf hun sikkert kunne vide, at de havde legemlig omgængelse sammen. Og Mads kunne bl.a. tilføje, at fruens havde sagt til ham, at hun ville ønske, hun var skilt ved Palle Dyre og havde Søren Ladefoged igen, han var sådan en køn og let karl, hun gad så gerne lugte tjære og hestegøde, og der var ingen, hun

hellere havde end ham, om han end ikke havde mere end det, han stod og gik udi¹.

Ægteskabet blev opløst 1691, og Søren og Marie Grubbe drog til Holsten og blev gift. Efter ophold i København kom parret sidst i 1690'erne til Møn, hvor Søren blev tærsker hos Hestgardens chef v. Plessen og bosat i Skovhuse mellem Stege og Grønsund. 1706 flyttede parret over på den anden side af Grønsund til Borrehuset på Falster, hvor Søren dels førte opsyn med enke-dronningens udskibning af brænde til København og dels drev færgefart over Grønsund. 1709 blev Søren dømt som far til pigen Dorthe Andersdatters uægte barn. 1711 dræbte han i fuldskab en skipper fra Dragør, blev dødsdømt, men i stedet slået i jern på Bremerholm og 1714 overført til fæstningsarbejde på Kronborg, hvor han døde et af årene derefter. - Marie Grubbe, der i Borrehuset havde besøg af Ludvig Holberg 1711, modtog de sidste par år af sit liv fattighjælp fra Kippinge kildeblok 1714-16.

Ud over de to søskendebørn til Søren Sørensen Møller/Ladefoged nævnes af hans slægtninge "hans søster og svoger"² i skilsmissesagen 1690-91. Og 1691 lod Palle Dyre ransage efter Søren's ejendele hos Erik Mortensen i Møldrup (dengang en gård) i Roum Sogn i Rinds Herred; hen mod slutningen af dokumentet herom hedder det: *At dette således udi Søren Sørensen, forrige ladefoged, hans søsters Karen Sørensdatter, Erik Mortensen af Møldrup og hans hustru, deres hosværelse er forefunden ...*

Ganske fejlagtigt har bl.a. både Severin Kjær og Jens Meier opfattet Karen Sørensdatter som gift med Erik Mortensen og identisk med Søren's søster og svoger. Jeg selv har ligeledes misopfattet oplysningerne³. Men ifølge kop- og kvægskatten 1687-88 var Erik Mortensen i Møldrup gift med Anne Madsdatter (ca. 1644-1722). - Anne Madsdatter kunne måske tænkes at være søster til Søren Madsen, nævnt 1650-88 i Skinderup Mølle i Roums hovedsogn To-

strup⁴. Efter denne plausible teori var Søren Mortensen gift med Søren Sørensen Møller/Ladefogeds faster og således efter gammelt sprogbrug svoger til Søren Ladefoged på Tjele. - Se tilføjelse efter artiklen!

Marie Grubbes stedmor

Efter Maren Juuls død 1647 var Erik Grubbe enkemand til sin død 1692, 87 år gl. 1649 måtte han ombytte lenet Aarhusgaard med Lund (nu Gammellund) på Mors, men fra 1651 levede han på Tjele uden len. Her fik han en "frillekone", den ufri Anne Jensdatter, som Severin Kjær beskriver således: *Frillekonen tog sig for at puge sammen skilling til skilling, de voksede og blev til dalere; men flere var nok alligevel de, hun klemte Erik Grubbe af med. Jydekvindens sejghed og ihærdighed vandt til sidst sejr, så hun nåede ...* Og Jens Meier omtaler hende som *den ufri bondekvinde*.

Anne og Erik Grubbe fik datteren Anne Eriksdatter Grubbe, født 1651/57 på Tjele, død 1679 på Hammergaard i Vrads Herred. Hun blev lyst i kuld og køn 1673 og gift 1673/75 med den kendte Corfitz Ulfeldts brorsøn⁵ Frederik Ulrik Ulfeldt, 1650-1699; han var fætter til den berygtede heksejæger Jørgen Arenfeldt til Rugaard ved Grenå, gift 1674 med Annes ægtefødte ældre halvsøster Anne Marie Grubbe.

Ja, Anne Jensdatter var ufri, altså ikke adelig, og måske også ihærdig; men hun var af anset slægt! Hendes far var sognepræst for Tjele-Vinge, den ene søster gift med pastoratets degn, den anden med en storkøbmand i Viborg, og en yngre halvsøster var gift med en mand, der 1668 fik overladt herregården Vingegaard efter 27 års lang og tro tjeneste hos Erik Grubbe.

Anne Jensdatters herkomst fremgår dels af skiftet 1671 efter moderen Else Nielsdatter i Fovlum Præstegaard og dels af skøderne 1681-83 på en gård i Sct. Mathiasgade i Viborg, der havde været ejet af Annes barnløse, yngre halvsøster Johanne Hansdatter⁶. Erik Grubbes frille var datter af

Jens Madsen Roed, død 1624, sognepræst for Tjele og Vinge menigheder fra 1613, og hustru Else Nielsdatter (Hadsteen?), død 1671, der blev gift anden gang ca. 1624/25 med den følgende præst Hans Jacobsen (Riber), død 1672⁷. Else fik i de to ægteskaber følgende 5 børn:

1 Niels Jensen Hadsteen, levede 1671, men døde måske barnløs før 1681/82, da han ikke nævnes i forbindelse med halvsøsteren Johannes ejendom i Viborg.

2 Anne Jensdatter, død 1654/71. Gift senest 1654 med Bartholomæus Cornelii-sen, bosat i Randers (ca. 1654), senere degn i Tjele (1666-84).

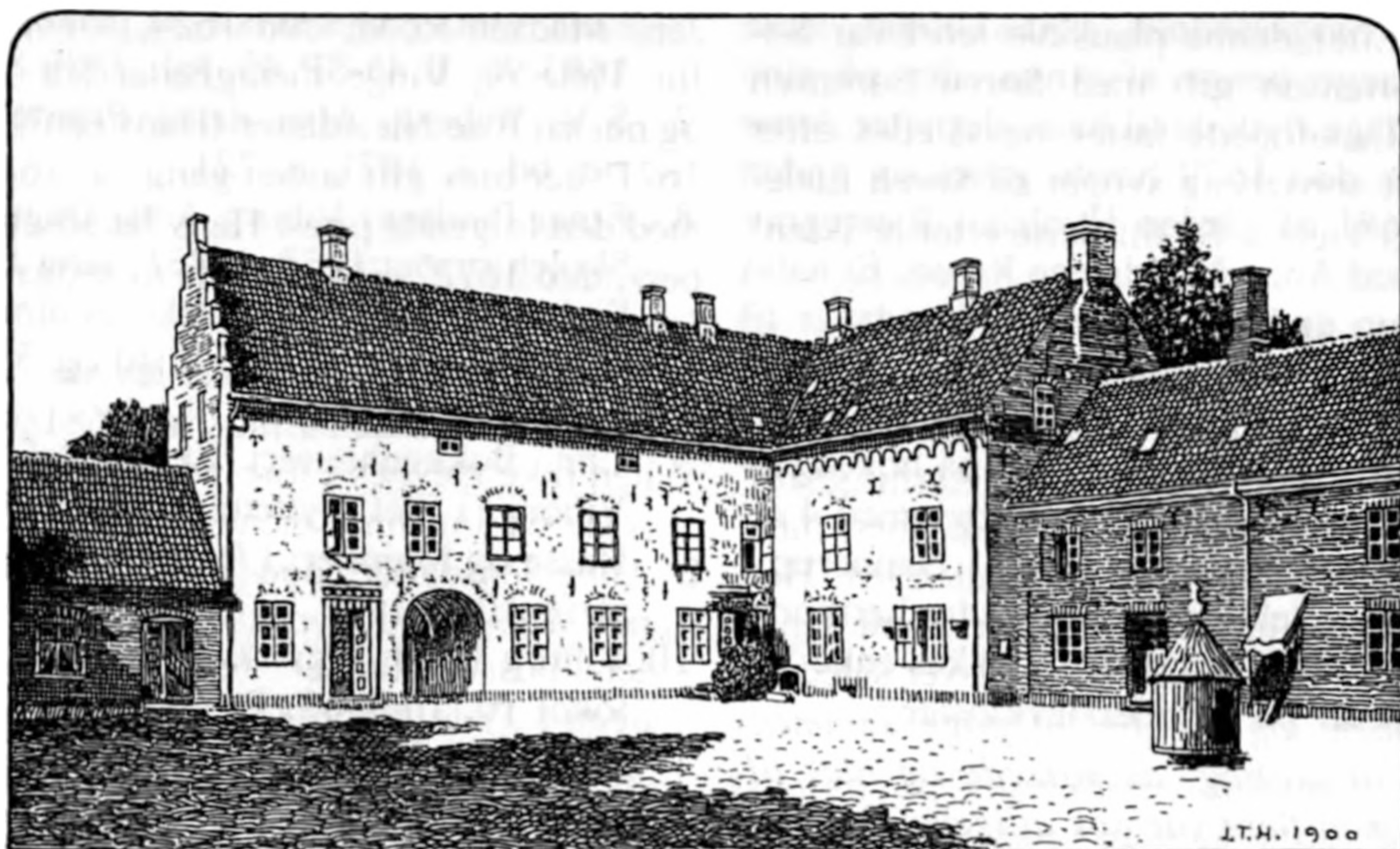
Parrets eneste barn var 1671 Jens Bartholomæussen Röed (vel rettere Roed), født (ca. 1654), i Randers, død sst. 1700, student 1674 fra Viborg Katedral-skole, boede 1682 i Bjerregrav ved Løvelbro og var da gift med Else Jensdatter⁸.

3 Anne Jensdatter på Tjele, se nedenfor.

4 Hylleborg Jensdatter (vel opkaldt efter fruén på Tjele Hilleborg Daa), født 1615/25 (1624?), død 1677 i Viborg Søndre Sogn. Gift 1654 med storkøbmanden Hans Jørgen Majoner. Parret fik 6 børn ca. 1655-65⁹.

5 Johanne Hansdatter, født 1625/40, død 1671/81. Gift 1643/66 med Rasmus Iversen (Iffuersen), død 1671/81, fra ca. 1641 i tjeneste hos Erik Grubbe, der 1668 overlod ham Vingegaard for hans og konens livstid uden afgifter efter 27 års tro tjeneste¹⁰.

Frillekonen Anne Jensdatters fødselsår er ukendt, men sikkert indenfor faderens embedsår i pastoratet 1613-24. Hun var vel ældre end søsteren Hylleborg, der (vist efter et gravminde) angives født i faderens dødsår 1624, 14. marts; udelukkes kan det vel ikke, at faderen kan have levet så længe efter Hylleborgs fødsel, at han kan have nået at besvangre konen igen, men sandsynligst er det, at Anne var født 1613-23.

Tjele, set fra gården. Tegning af J.Th. Hansen 1900 til Trap: Danmark, 3. udg.

Severin Kjærs angivelse af Anne Jensdatters fødselsår som 1624 er forkert, udregnet som det er efter en helt anden kvindes dødsalder. Kjær opfattede fejlagtigt hendes ejendom Nørgaard som værende identisk med Nørremølle(gård) ved Nørresø ved Viborg, men det drejede sig altså om herregården Nørgaard i Salling. Og Anne er derfor heller ikke identisk med den Anna Jensdatter, der er indført i Viborg Graabrødre kirkebog som begravet 18. marts 1701, 77 år gammel (altså født 1624); af skifteprotokollen¹¹ fremgår det, at denne kvinde var enke efter podemester Anders Christensen Brun uden for Sct. Mogens Port.

Den rigtige Anne Jensdatter var allerede død 1685, hvilket fremgår af den kendte provst i Rinds Herred, Laurids Axelsens dagbog¹². Hr. Laurids var som Erik Grubbe fra Lolland og hjulpet økonomisk af denne: indførslen lyder lettere normaliseret således under 1685: *Anne Jensdatter, født i Fovlum Præstegaard i Sønderlyng Herred, som i lang tid havde holdt hus for Erik Grubbe på Tjele, døde i dette år i december på Neder Hvolris i slette vilkår. Ligger begravet udi Bjerregrav Kirke ved Løvelbro.*

Kjærs fejltagelse blev påpeget 1985 af Kristian Vestergaard¹³; men det fejlagtige fødselsår blev desværre ikke opdaget.

Anne Jensdatter må allerede omkring 1660 have haft midler at låne ud, i al fald fik Rasmus Iversen (hendes svoger) 16. oktober 1665 på hendes vegne indførsel, altså overdragelse på grund af gæld, i Henrik Thott (til Boltinggaard)s bøndergårde i Tørrild Herred, ialt 47 tdr. hartkorn; godset lod Rasmus Iversen på Vingegaard opbyde til adelige 16. januar 1667 på sin "søster" Anne Jensdatters vegne. Og 31. januar 1675 udstedte Anna Jensdatter på Tjele skøde derpå til oberstløjtnant Conrad v.d. Brinken til Faarup¹⁴; skødet sluttes således: *Til ydermere stadfæstelse haver jeg mit signet her under trykt og med egen hånd underskrevet og venligen ombedet ærlig og velb. mænd Erich Grubbe til Tjele og Friderich Ulrich Ulfeld til Orebygaard (altså elskereren og svigersønnen) denne mit udgivne skøde med mig til vitterlighed at forsegle og underskrive.*

Anne Jensdatter på Tjele ses tillige senest 1674 at have lånt 50 sldr. til sin stedfars efterfølger som præst, hr. Hans Jensen Pa-

ludan¹⁵. Svigersønnen, F.U. Ulfeldt, lånte flere gange penge af Anne, der på sine gamle dage flyttede til ham, der efter Anne Grubbes død 1679 havde giftet sig anden gang 1681 til gården Hvolris i Bjerregrav Sogn med Anna Magdalene Kruse. Et halvt år før sin død udstedte Anne Jensdatter til Nørgaard skøde, dateret Hvolris 4. april 1685 til ærlig og velb. mand Friderich Ulrich Ulfeld til Hammergaard på hovedgården Nørgaard i Grinderslev Sogn med 4 afbyggergårde og et par gårde i Nannerup i nabosognet Jebjerg, i alt 36 tdr. hartkorn, alt købt 1684 af Valdemar Lykkes enke Sophie Reedtz på Grinderslevkloster¹⁶.

Noter:

- 1 Jens Meier: Om Marie Grubbe, 1982, s. 74-75 og 78-79.
- 2 Samme, s. 79 og 83-84.
- 3 Slægtsarkivet: Slægten fra Fjelsø, 1981, s. 367-70, og artiklen: Møldrupsgaard; i *Årsskrift 1982 for Møldrup kommunes lokalhistoriske arkiv*, s. 18-22.
- 4 Kristian Vestergaard: Vandmøller i Viborg amt, 1975, s. 75, og Paulli Martins artikel: Skinderup Mølle; i *Årsskrift 1984 for Møldrup kommunes lokalhistoriske arkiv*, s. 7-9.
- 5 Danmarks Adels Aarbog 40, 1923, s. 526-27, 533 og 537.
- 6 Sønderlyng Herreds gejstlige skifteprotokol 1657-1814, C.21.D1, fol. 16,

- samt Viborg Bys skøde- og panteprot. I, 1683-96, B.45-SP.45, fol. 182b-84b.
- 7 S.V. Wiberg: Alm. dansk Præstehistorie, bd. 3, 1871, s. 721.
 - 8 Ejnar Poulsen: Viborg Amts Degne- og Skolehistorie, 1957, s. 451, samt J.Chr. Sixhøj: Viborg Katedralskoles dimittender 1630-1879, 1968, s. 40 og 58, nr. 378 og 560.
 - 9 Chr. Bokkenheuser: Et Handelshus i Viborg i det syttende Aarhundrede, Hasse og Majoner; i *Personalhist. Tidsskrift* 10-4, 1937, s. 194.
 - 10 Viborg Landstings skøde- og panteprotokol 10, 1668-69, B.24-641, fol. 6.
 - 11 Viborg byfogeds skifteprotokol 1697-1708, B.45-250, fol. 137b og 169.
 - 12 Dagbog fra det 16de, 17de og 18de Aarhundrede, forud sammenskrevet af Hr. Mads Pedersen Farstrup, ... og Hr. Lauritz Axelson, ... udg. af Ignatius Becher, 1813, s. 96.
 - 13 Kristian Vestergaard: Anmærkninger til et gammelt lokalhistorisk værk; i *Fra Viborg Amt* 1985, s. 92.
 - 14 Viborg Landstings skøde- og panteprotokol 8, 1667, B.24-639, fol. 3, 3b, og samme 15, 1675, B.24-644, fol. II.
 - 15 Skifte efter præstekonen i note 6 (gejstlig skifteprotokol), fol. 19b.
 - 16 Viborg Landstings skøde- og panteprot. 21, 1683-84, B.24-649, fol. 515, og samme 22, 1684-86, B.24-650, fol. 102.

Tilføjelse

af Svend Ejner Winther, Monasvej 2, 9480 Løkken.

Til Søren Sørensen Møllers familiekreds synes følgende at kunne føjes:

Hans søster Karen, nævnt 1691 ved ransagningen i Møldrupsgaard, kan udmærket være identisk med Poul Møllers mor Karen Sørensdatter, der ifølge sognets kirkebog døde 1721, 81 år gl. - altså født ca. 1640.

Erik Mortensen i Møldrupsgaards kone Anne Madsdatter, ca. 1644-1722, kan udmærket have været søster til den jævnaldrende

Søren Madsen i Norup i Vammen Sogn, født ca. 1645, død 1710, 65 år gl.; han var ved matrikuleringen 1688 fæster af den ene af de Norups to gårde. - Forbindelse med Søren Sørensen Møller/Ladefoged havde han i al fald.

Den originale skilsmissesag mellem Palle Dyre og Marie Grubbe er gået tabt. Men i tidsskriftet *Dansk Museum* fra september 1782 er aftrykt dele af den senere proces,

indledt 27. januar 1691 ved Højesteret, der opløste ægteskabet.

Blandt de indstævnedede vidner var Jens Christensen Boyer, som forklarede: "... at han ofte havde kørt Frue Marie Grubbe hen til Norup, hvor hun gik med Søren Ladefoged, som opholdt sig i Norup, ind i et øde Hus og var der sammen med ham, undertiden nogle Timer, undertiden en halv dag,

og engang de mødtes paa Marken uden for Norup omfavnede de hverandre ..." - Og forinden processen havde Søren Madsen i Norup sammen med sin tjenestekarl ved Viborg Landsting 24. april 1690 efter eds-aflæggelse bedyret, at de ikke vidste, hvor Søren Sørensen Møller opholdt sig og ej heller vidste, hvorfor han var udeblevet fra indstævningen.

Slægten Würtz/Wirz

af Jan Hyllested, Marienborgvej 30b, 8900 Randers. Efter SLÆGTEN nr. 2, 1990 (lettere tilrettet).

1759-61 indvandrede flere hundreder sydtyske familier til Jylland med det ene formål for øje som kolonister at opdyrke de øde hede-strækninger på Alheden ved Viborg og Randbøl Hede vest for Vejle¹. Blandt disse familier var en familie, som i begyndelsen af dette århundrede opnåede at komme i offentlighedens søgelys, nemlig slægten WURTZ i Frederiks Sogn.

Denne slægts historie vil jeg her prøve at belyse gennem nogle til dato ganske ukendte optegnelser fra Schweiz samt egne efterforskninger i Tyskland i perioden 1983-89. Flere har prøvet at beskrive slægtens historie uden dog at have foretaget de nødvendige efterforskninger i Tyskland og Schweiz.

1676 døde en person i Hamburg, som skulle få stor betydning i en arvesag efter samme person frem til begyndelsen af dette århundrede, nemlig feltmarskal **Poul Würtz/Wirtz**, f. 1612 i Husum, d. 1676 i Hamburg, uden legitime livsarvinger. 1970 skrev nu afdøde lærer Valdemar Andersen en artikel om feltmarskallen og hans arvinger i *Personalhistorisk Tidsskrift*. Jeg vil ikke gøre nærmere rede for denne arvesag, men blot henvise til artiklen².

Arvesagen var en affære, der omkring 1910 satte sindene i bevægelse hos folk på Alheden, især efterkommere af den indvandrede kolonist **Johan Heinrich Würtz** i Frederiks Sogn. Sagen blev taget op af for-

fatteren og journalisten **Johannes Bech**, der mente, at han kunne få arven hjem og påvise, at de danske Würtz'er var beslægtet med feltmarskallen. Han fremskaffede oplysninger om slægten og "påviste" en noget tvivlsom stamtavle over slægten, der kunne føres til Ditmarsken. Stamtavlen skulle ifølge Johs. Bech se således ud³:

Conrad Poul Würtz, f. ca. 1550 i Birgden i Jütlicher Lande, Ditmarsken. - Søn:

Nicolaus Würtz, kaldet Vinkyber, f. 1585 i Husum. Gift 1. g. med Kathrine Ohrt fra Neudorf i Rhinegnene. Gift 2. g. med Margrethe Bouschen; en søn med sidstnævnte: Poul Würtz, f. 1612, d. 1676, født uægte, men legitimeret 1621, feltmarskal, baron.

Ovennævnte Nicolaus Würtz' søn af 1. ægteskab var:

Peter Würtz, f. 1605. - Søn:

Carl Heinrich Würtz, f. 1650. - Søn:

Carl Peter Würtz, f. 1685. - Søn:

Johann Heinrich Würtz, f. 1713, d. 1778. Indvandret til Danmark 1760 fra Schliessheim ved Heidelberg med hustru Johanne.

Denne stamtavle kunne Valdemar Andersen blankt afvise 1970, idet han havde kontak- tet lokalhistorikeren, Dr. *Hermann Brunn* (d. 1977) i Schriesheim an der Bergstrasse (7 km nord for Heidelberg), hvorfra Würtz stammede. Og han kunne opstille den kor- rekte stamtavle over slægten i Schriesheim.

Slægten WÜRTZ (oprindeligt WIRZ) stam- mer egentlig fra Erlenbach ved Zürichsee, Kanton Zürich i Schweiz, hvorfra en gren udvandrede 1651 til Schriesheim. - De nye

og hidtil ukendte oplysninger om slægtens 6 ældste generationer skyldes lokalhistori- keren *Walter Imhof* i Erlenbach, oplysnin- gerne om de følgende generationer i Tysk- land stammer dels fra afdøde Dr. Hermann Brunn og dels fra egne undersøgelser i om- rådet; oplysninger om enkelte indgiftede kvinder i Schweiz og Tyskland - bl.a. af slægten Bollinger er oplyst af Friedrich Gerlach i Wolfratshausen i Tyskland.

Fra Schweiz via Tyskland til Danmark

1. generation:

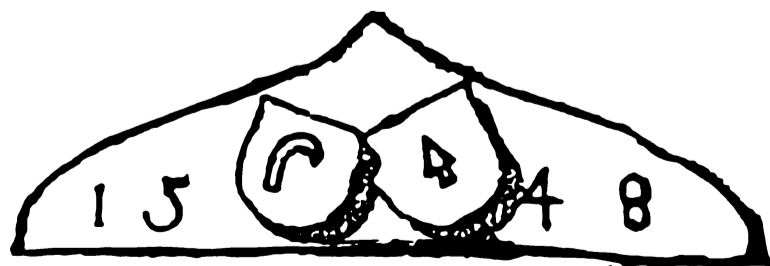
Andreas Wirz. Hans herkomst kendes ikke, ej heller hans dødsår. Han var i begyndel- sen af 1500-tallet bonde i Erlenbach ved Zürich, "Amtmann" (bestyrer/foged) over Einsiedeln-klosterets gods i Erlenbach og førte et plovskær i sit våben.

2. generation:

Anna Wirz, ligeledes med ukendte data. Gift senest 1540 med *Jakob Wirz*, f. senest 1515 af ukendt herkomst - vel i Erlenbach, d. ca. 1574 i Erlenbach.

Jakob Wirz var vinbonde i Erlenbach, havde hvervet som "Untervogt" og var fra ca. 1560 tillige "Amtmann" over Einsie- deln-klosterets gods i Erlenbach.

Han var indflydelsesrig og velhavende - ejede en del jord og huse ved Zürichsee. I Erlenbach byggede han 1548 huset "Loch- haus", nu "Restaurant Schönau". Det blev bygget helt i sten, hvilket var yderst sjæl- dent dengang og vidner om hans store rig- dom. En del af huset stod ude i søen, så skibe kunne losse varer direkte. Over bal- kondøren (tidligere indgang via en trappe) ses ægteparrets våbenskjolde: Jakobs vin- rankekniv og Annas plovskær, flankeret af årstallet 1548:

I Jakob Wirz segl under et brev af 11.11. 1573 (original i Staatsarchiv Zürich) ses parrets våben kombineret spejlvendt, til venstre Annas plovskær og til højre Jakobs vinrankekniv.

Forklaring på Jakob Wirz' virksomhed:

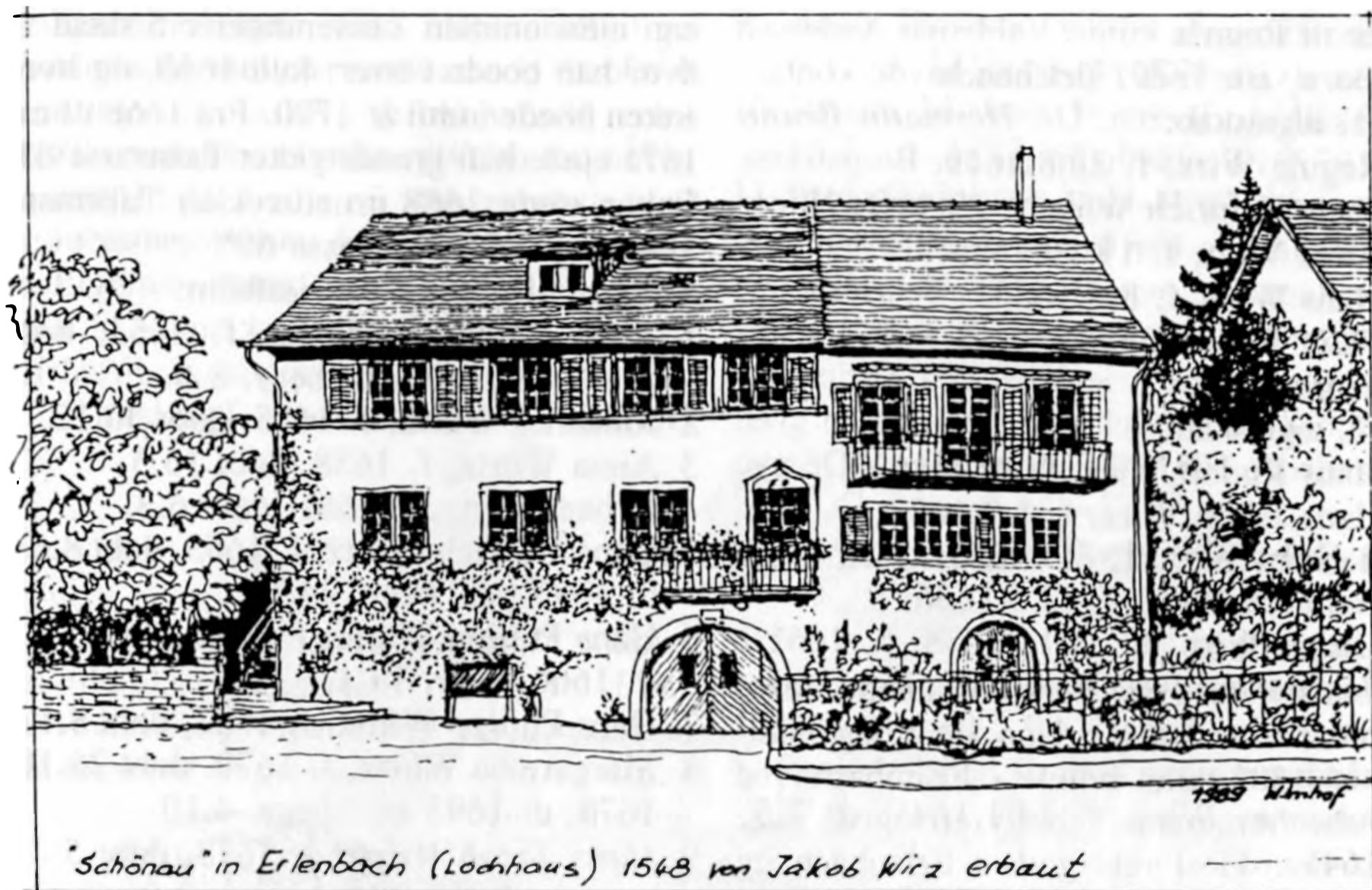
Untervogt: Stedfortræder for Erlenbachs verdslige herskab, Zürichs "Obervogt" (overfoged).

Amtmann (Ammann): Stedfortræder (fo- ged), dommer (i mindre anliggender), be- styrer og afgiftsopkræver over klosteret Einsiedelns mange jordbesiddelser i Erlen- bach; klosteret ligger 23 km syd-sydøstlig for byen.

Af Jakob Wirz' børn kendes:

1 Heinrich Wirz, bestyrer af Einsiedeln- klosterets gods i Erlenbach. Førte ikke embedet videre til en søn, hvilket var skik og brug i slægten, så han har vel ik- ke haft mandlige efterkommere.

2 *Hans Wirz*, f. senest 1540, bestyrer af Einsiedeln-klosterets gods i Erlenbach, se nedenfor.

*"Schönau" i Erlenbach (tidligere Lochhaus), bygget 1548 af Jakob Wirz.
Tegning af W. Imhof 1989.*

3. generation:

Hans Wirz, f. senest 1540. Hans data er ukendte; de bevarede dokumenter oplyser ikke meget om ham.

Efterfulgte sammen med broderen Heinrich Wirz faderen som bestyrer af Einsiedeln-klosterets gods i Erlenbach. Begge brødre boede i "Lochhaus" ved Zürichsee.

4. generation:

Heinrich Wirz, f. 9.7.1564 i Erlenbach, d. 1608-36 sst., boede i "Lochhaus" og var bestyrer (foged/"Amtmann") for Einsiedelnklosterets gods i Erlenbach.

Gift 1587/88 med **Elisabeth von Müllern**, f. ca. 1570, d. 1634-37 i Erlenbach; hendes herkomst er iøvrigt ukendt.

3 børn, alle født i Erlenbach:

1 Hans Wirz, f. 26.11.1588, d. 1635 sst., bestyrer af Einsiedelnklosterets gods i Erlenbach.

2 **Hans Heinrich Wirz**, f. 30.6.1590, d. 19.6.1659 sst., se nedenfor.

3 Hans Jakob Wirz, f. 3.10.1591, d. 26.1.1654 sst.

5. generation:

Hans Heinrich Wirz, f. 30.6.1590 i "Lochhaus" i Erlenbach, d. 19.6.1659 i Erlenbach. Flyttede fra "Lochhaus", som den ældste bror Hans senere beboede, og bosatte sig længere oppe i byen som vinbonde, vinkypermester; han var tillige "Ehegau-mer" (dvs. opsynsmand over befolkningens sædelige forhold).

Gift 1. gang 7.9.1617 i Erlenbach med **Regula Guggenbühl**, f. 7.12.1600 i Erlenbach, d. ca. 1630 sst., datter af møller Hans Jakob Guggenbühl og hustru Eva Ulrich.

Gift 2. gang 14.10.1630 i Erlenbach med Magdalena Guggenbühl, f. 3.5.1605 i Uetikon, Meilen Sogn ved Zürichsee, d. 1660-70 i Erlenbach, datter af Hans Jakob Guggenbühl, der tilhørte en anden gren af slægten Guggenbühl; Magdalena var altså ikke

søster til Regula.

15 børn, alle født i Erlenbach

- af 1. ægteskab:

- 1 Regula Wirz, f. 22.8.1619.
- 2 Hans Heinrich Wirz, f. 29.11.1620.
- 3 Anna Wirz, f. 19.10.1623.
- 4 Hans Wirz, f. 8.5.1625.
- 5 **Felix Wirz/Würtz**, f. 3.12.1626, se nedenfor.

- af 2. ægteskab:

- 6 Hans Rudolf Wirz, f. 22.6.1632.
- 7 Hans Jakob Wirz, f. 1.9.1633.
- 8 Barbara Wirz, f. 8.3.1635.
- 9 Heinrich Wirz, f. 22.5.1636.
- 10 Ulrich Wirz, f. 26.12.1638, d. 1661 i Schriesheim ved Heidelberg hos broderen Felix, begr. 14.2., lærte snedkerhåndværket og kom til Schriesheim.
- 11 Johannes Wirz, f. 24.1.1641, d. 7.5.1641.
- 12 Johannes Wirz, f. 3.4.1642, d. 9.6.1666 sst.
- 13 Margret Wirz, f. 9.8.1645.
- 14 Magdalena Wirz, f. 24.10.1647.
- 15 Heinrich Wirz, f. 21.8.1649.

6. generation:

Felix Wirz/Würtz, f. 3.12.1626 i Erlenbach, d. 1686 i Schriesheim an der Bergstrasse ved Heidelberg, begr. 30.1.

Gift 24.2.1652 i Schriesheim med **Anna Bollinger**, f. 1633 i Elgg By og Sogn, Schweiz, døbt 23.6., d. 1700 i Schriesheim, begr. 14.11., datter af en anden indvandret schweizer, Hans Bollinger og 1. hustru Maria Müller i Elgg, senere Schriesheim.

Felix Wirz/Würtz lærte vinkyperfaget, og var samtidig vinbonde. I forældrenes hjem kom der flere og flere børn, og familien blev fattigere, hvorfor han valgte at udvandre til Tyskland - først til Neustadt an der Haardt⁴ og derfra videre til Schriesheim 1651. Der blev der også drevet vinavl som ved Zürichsee, og han fortsatte med at være vinkyper. I Schriesheim blev navnet forandret til WÜRST (idag WÜRZ). Her købte

han ejendommen Leutershäuser Strasse 1, hvor han boede i hvert fald 1660, og hvor enken boede indtil år 1700. Fra 1668 til ca. 1671 ejede han grundstykket Talstrasse 83. Enken ejede 1688 grundstykket Talstrasse 57-61 og 1692 Talstrasse 69⁵.

9 børn, alle født i Schriesheim:

- 1 Anna Catharina Würtz, f. 1653, døbt 31.7., d. 1655 sst., begr. 8.6.
- 2 Johannes Würtz, f. 1655, døbt 30.12.
- 3 Anna Würtz, f. 1658, døbt 16.5.
- 4 Urban Würtz, f. 1661, døbt 6.3.
- 5 Hans Henrich Würtz, f. 1663, døbt 8.6., d. 1690 sst., begr. 24.1.
- 6 Hans Philipp Würtz, f. 1666, døbt 7.1., d. 1666, begr. 14.1.
- 7 Hans Philipp Würtz, f. 1667, døbt 8.12.
- 8 Margaretha Würtz, f. 1670, døbt 26.10.1670, d. 1693 sst., begr. 4.10.
- 9 **Hans Jacob Würtz**, f. 1673, døbt 5.2., se nedenfor.

7. generation:

Hans Jacob Würtz, f. 1673 i Schriesheim, døbt 5.2., d. 1747 sst., begr. 7.3., 74 år 1 måned gl.

Gift 25.4.1702 i Schriesheim med **Susanna Mutschler**, f. ca. 1685 i Handschuhsheim ved Heidelberg (kirkebogen begynder langt senere), d. 24/12 1749 i Schriesheim, begr. 26.12., datter af borgmester Johann Georg Mutschler i Handschuhsheim.

Hans Jacob Würtz efterfulgte faderen som vinbonde og -kyper i ejendommen Leutershäuserstrasse 1 i Schriesheim. Fra 1717 ejede han tillige grundstykket Leutershäuserstrasse 3⁶. Ejendommene blev siden delt mellem sønnerne Johann Philipp, f. 1703, og Johann Heinrich, f. 1723.

12 børn, alle født i Schriesheim:

- 1 Johann Philipp Würtz, f. 1703, døbt 14.1.
- 2 Hans Georg Würtz, f. 1704, døbt 16.3., d. 1704 sst., begr. 5.6.
- 3 Anna Maria Würtz, f. 1705, døbt 21.4.
- 4 Johann Stephan Würtz, f. 1707, døbt 6.5.

- 5 Et dødfødt barn 1708, begr. 27.6.
 6 Maria Catharina Würtz, f. 1709, døbt 11.6.
 7 Susanna Margaretha Würtz, f. 1711, døbt 11.1.
 8 Johannes Würtz, f. 1712, døbt 2.2., d. 1714 sst., begr. 20.4.
 9 Anna Barbara Würtz, f. 1715, døbt 6.1., d. 1718 sst., begr. 6.2.
 10 Johann Michael Würtz, f. 1716, døbt 15.2., d. 1727 sst., begr. 18.2.
 11 Et dødfødt barn 1720, begr. 12.2.
 12 **Johann Heinrich Würtz**, f. 1723, døbt 23.12., se nedenfor.

*Den tidligere bykirke i Schriesheim omkr. 1700.
 Rekonstrueret efter gamle planer og oplysninger.*

8. generation:

Johann Heinrich Würtz, f. 1723 i Schriesheim, døbt 23.2., d. 25.5.1795 i den tyske kolonigård ved Tikøb By og Sogn i Nordsjælland hos sønnen Johann Heinrich Würtz, begr. 29.5., 72 år gl.

Gift 19.5.1744 i Schriesheim med **Maria Johanna Ulrich**, f. 1721 i Schriesheim, døbt 16.11., d. 1778 i Havredal i Frederiks Sogn (skifte fra Alhedens kolonier 9.7.1778⁷), datter af Hans Philipp Ulrich og hustru Anna Margaretha Lehr/Löhr. - Maria Johanna Ulrich tilhørte en gammel og anset slægt i Schriesheim, hvis rødder kan spores tilbage til 1400-tallet⁸.

Johann Heinrich Würtz blev som faderen vinbonde og -kyper i Schriesheim, hvor han ca. 1744/45-46 boede i svigermoderens

hus Bachgasse 2, men derefter overtog faderens ejendom Leutershäuserstrasse 1⁹. Her boede han til udvandringen til Danmark 25.9.1759¹⁰.

Johann Heinrich Würtz ankom til Danmark med hustru og 4 børn 2.11.1759 til Fredericia, hvor de lå i vinterkvarter indtil 13.5.1760, da de brød op for at blive bosat i den nyanlagte hedekoloni Frederikshede (Havredal) i det senere (1766) tyske sogn Frederiks på Alheden. Han fik tysk fæstebrev 1763 på gård nr. 10 sst. (nuv. matr. nr. 19), som stadig er i slægtens eje (nuv. ejer Knud Sørensens mor var født Würtz).

Efter hustruens død afstod han gården til sin ældste søn Johann Adam og flyttede til den tyske kolonigård ved Tikøb.

Den reformerte kirke i Schriesheim, opført 1748-51.

Johann Heinrich Würtz havde 12 børn, hvoraf de 9 ældste blev født i Schriesheim og de 3 yngste i Havredal:

- 1 Maria Elisabetha Würtz, f. 14.11.1744, døbt 15.11., d. før udvandringen 1759.
- 2 **Johann Adam Würtz**, f. 23.3.1746, døbt 25.3.
- 3 Valentin Würtz, f. 11.6.1747, døbt 13.6., d. 6.10.1747, begr. 7.10.
- 4 Anna Margaretha Würtz, f. 8.8.1748, døbt 11.8. Gift 1769 i Frederiks i Danmark med Sebastian May, f. 13.8.1748 i Schriesheim, døbt 14.8., søn af Marcus May og hustru Anna Christina Weidner i Schriesheim, senere i den tyske kolonigård ved Tikøb.
- 5 Johann Philipp Würtz, f. 26.11.1750, døbt 29.11., d. 15.7.1802 i Hammel By og Sogn, begr. 19.7., 52 år gl., postbud ved Frijsenborg, sidst gårdmand og kromand i Hammel. Gift efter 1787 med Gjedske Kirstine Danielsdatter, f. ca. 1752.
- 6 Johann Valentin Würtz, f. 11.2.1753, døbt 12.2., d. 18.9.1753, begr. 19.9.
- 7 Christina Würtz, f. 1.7.1754, døbt 3.7., d. 28.12.1755, begr. 29.12.
- 8 Dødfødt søn 25.7.1756, begr. 26.7.
- 9 Johann Heinrich Würtz, f. 1757, døbt 23.8., d. 9.1.1803 i den tyske kolonigård ved Tikøb, begr. 11.1. Gift 2.11. 1778 i Københavns reformerte kirke med Anna Susanna Braun, f. ca. 1758 i Schwetzingen ved Heidelberg, d. 14.11. 1802 i den tyske kolonigård ved Tikøb, begr. 20.11., 45 år gl., datter af Johann Michael Braun og hustru Anna Elisabeth Batey/Pathey/Patheyer.
- 10 Carl Friderich Würtz, f. 1760 i Havredal, døbt 13.7. i Thorning, var 1778 bagersvend i Randers og senere hofkonditor i København. Gift 23.8.1791 i Københavns tysk reformerte kirke med Anna Elisabeth Patheyer (Batey), f. 1769 i København, d. 7.4.1821 i København, begr. 11.4. på den tysk reformerte menigheds kirkegård i København, 52 år gl., datter af Philipp Pa-

theyer (Batey) og hustru Catharina Elisabeth Jettin.

11 Johannes Würtz, f. 1762 i Havredal, døbt 1.11. i Thorning, d. 23.4.1818 i København, begr. 6.5. på den tysk reformerte menigheds kirkegård, 56 år gl., skrædder i København.

12 Johann Michael Würtz, f. ca. 1765 i Havredal, konfirmeret 1780 i den tysk reformerte kirke i København.

9. generation:

Johann Adam Würtz, f. 23.3.1746 i Schriesheim, døbt 25.3., d. 29.3.1821 i Havredal i Frederiks Sogn, begr. 4.4., 75 år gl.; "var blind over 30 Aar". Gift 1768 i Frederiks med enken **Anna Margaretha Herbelschmidt**, f. ca. 1743 i Igelsbach ved Neckar under Kurmainz, d. 29.10.1817 i Havredal i Frederiks Sogn, begr. 12.11., 74 år gl., datter af Johann Adam Herbelschmidt og 1. hustru Maria Catharina Gerich. Anna Margaretha var blevet gift 1. gang 19.2. 1762 i Thorning med Georg Adam Lajer/Leyer, f. 24.9.1744 i Altneudorf, døbt 27.9. i Heiligkreuzsteinach/Odenwald, d. 1768 i Havredal (skifte fra Alhedens kolonier 5.9.1768¹¹), søn af Georg Adam Leyer og 2. hustru Eva Elisabetha Schmidt.

Johann Adam Würtz var først kolonist i gård nr. 20 (nuv. matr. nr. 30) i Havredal¹², som han drev til 1779, da han overtog han faderens gård nr. 10 (nuv. matr. nr. 19) i Havredal. Han er stamfar til slægten i Frederiks Sogn.

8 børn, alle født i Havredal:

1 Anna Maria Würtz, f. ca. 1770.

2 Johann Michael Würtz, f. ca. 1772, kolonist i Havredal.

3 Johann Heinrich Würtz, f. ca. 1774, kolonist i Havredal.

4 Johann Adam Würtz, f. ca. 1776, kolonist i Havredal.

5 Johann Philipp Würtz, f. ca. 1778, kolonist i Havredal.

6 Anna Margaretha Würtz, f. ca. 1782.

7 Susanna Margaretha Würtz, f. ca. 1784.

8 Elisabeth Barbara Würtz, f. ca. 1786.

Navnet WIRZ/WÜRTZ' oprindelse

Omkring år 1300 (kort tid efter Edsforbundet - Schweiz' grundlæggelse 1291) blev på foranledning af Einsiedeln-klosteret en bonde fra landsbyen Kaltbrunn bosat med sin familie i Erlenbach (Kaltbrunn ligger 35 km øst for Erlenbach, og klosteret havde flere jordbesiddelser i begge lokaliteter).

Allerede 1331 ses, at **Johann von Kaltbrunns** familie var velhavende og indflydelsesrig. Og Johann Kaltbrunn(er) blev ca. 1340/50 af Einsiedeln-klosteret udnævnt til "Wirt von Erlenbach", dvs. "Ammann (Ammann) des Klosters Einsiedeln" i Erlenbach (i dokumenterne: "Johann, Wirt von Erlenbach"). Han var altså stedfortræder (bestyrer/forvalter) for klostergodset i Erlenbach.

To sønner ("des Wirts Söhne") blev også bestyrere af Einsiedeln-klosterets ejendomme: **Niklaus (von) Kaltbrunn** blev bestyrer af klosterets gods i Erlenbach, mens broderen **Ulrich** (d. 1400) "des Wirts von Erlenbach Sohn" blev bestyrer af besiddelserne i landsbyen Uerikon ved Stäfa, Zürichsee, 14 km sydøstlig for Erlenbach. - Genitivformen af ordet Wirt blev udtalt WIRZ - og derfra stammer slægtsnavnet!

Efter Niklaus (von) Kaltbrunns død blev den ældste søn **Hans (von) Kaltbrunn** (d. ca. 1401) bestyrer af klosterets besiddelser i Erlenbach. Han døde åbenbart uden mandlige efterkommere, og embedet overgik til fætteren **Rudolf Wirz** (d. 1407), søn af **Ulrich i Uerikon**. Han var bestyrer 1401-07 og blev efterfulgt af broderen **Conrad Wirz** (d. 1438), der bestyrede jordbesiddelserne 1408-38.

Efter disse 2 fulgte 6 bestyrere af slægten Wirz frem til **Andreas Wirz**, Anna Wirz' far, men det har ikke været muligt at knytte den nærmere slægtsforbindelse mellem de 2 brødre Rudolf og Conrad Wirz og ned til Andreas Wirz. - Fra en anden gren stammer **Jakob Wirz**, Andreas Wirz' svigersøn.

Johann von Kaltbrunn i Erlenbach, nævnt 1331,
fra ca. 1340/50 bestyrer af Einsiedeln-klosterets gods i Erlenbach.

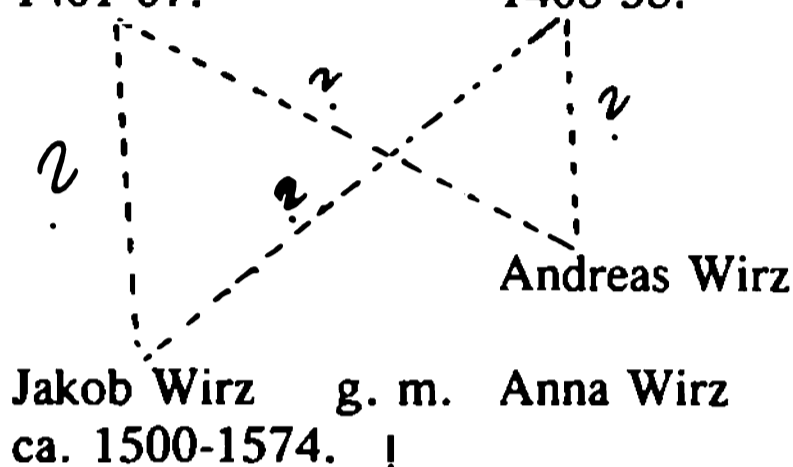
Niklaus (von) Kaltbrunn,
bestyrer af Einsiedeln-
klosterets gods i Erlenbach.

Hans (von) Kaltbrunn,
d. ca. 1401, bestyrer
af Einsiedeln-klosterets
gods i Erlenbach.

Ulrich "des Wirts von Erlenbachs Sohn",
d. 1400 i Uerikon, bestyrer af Einsiedeln-klosterets
gods i Uerikon.

Rudolf Wirz,
d. 1407,
bestyrer af
Einsiedeln-klosterets
gods i Erlenbach
1401-07.

Conrad Wirz,
d. 1438,
bestyrer af
Einsiedeln-klosterets
gods i Erlenbach
1408-38.

Hans Wirz

Heinrich Wirz, f. 1564, se 4. generation.

Kilder:

- 1 Valdemar Andersen: Den jyske hedekolonisation. 1970.
- 2 Valdemar Andersen: Feltmarskal Poul Würtz og hans arvinger i: *Personalthistorisk Tidsskrift* 1970.
- 3 Slægtsbog over slægten Würtz, udgivet af Jydsk Slægtsforskning, Grønhøj pr. Karup. 1974. S. 208.
- 4 Karl Diefenbacher: Schweizer Einwanderer in den Kraichgau. 1983. S. 189.
- 5 Hermann Brunn: "Adressbuch 1650-1750. Genealogisch-biographisches Register der Hauseigentümer und räumliche Festlegung ihrer Häuser in heutigen Ortsbild". Schriesheim 1969/70. Stadtarchiv Schriesheim.
- 6 Kilde 5.
- 7 GHeK 4, lbnr. 12. Godsarkiver. Hedekolonierne. Skifteforretninger med bilag. Landsarkivet i Viborg.
- 8 Hermann Brunn: Bevölkerungsentwicklung Schriesheims. Schriesheim 1987 (nyoptryk efter maskinskrevet manuskript 1951). Side 38, 40-41.
- 9 Kilde 5.
- 10 TKUA. Tyske Kancellis udenlandske afdeling. Speciel del. 1756-1771. Frankfurt am Main, gesandtskabsrelationer. Relationer fra Johann Friedrich Moritz. 1759. Relation nr. 176.
- 11 Kilde 7.
- 12 Valdemar Andersen: Alheden. Frederiks sogns historie. 1953. Side 196.

Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger 1981-1991

af Ingvar Musaeus, Skovstien 22, Birgittelyst, 8800 Viborg. Efter SLÆGTEN nr. 3, 1991.

23. april 1991 er 10 år gået, siden *Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger* (SSF) blev stiftet. Dette "mindre-årige" jubilæum bør ikke passere ganske upåttalt, hvorfor det her skal markeres ved en omtale af det forløb, der gik forud for oprettelsen suppleret med et resumé af hovedtrækkene i SSFs virksomhed gennem de 10 år.

I 1970'erne var det blevet sædvane, at repræsentanter for de slægtshistoriske foreningers bestyrelser samt også repræsentanter for *Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie* (i det følgende benævnt Samfundet) mødes en gang årligt for at udveksle erfaringer og bidrage til gensidig inspiration. På disse *årsmøder* - eller *formandsmøder*, som de også blev kaldt - drøftedes det bl.a., om foreningerne kunne og burde slutte sig nærmere sammen og således måske skabe en mere formel struktur for det samarbejde, man følte, var nødvendigt. I 1978 gav formanden for *Samfundet* tilsagn om at ville undersøge muligheden for, at de slægtshistoriske foreninger kunne tilslutte sig *Samfundet*.

På årsmødet i Århus 19. april 1979 forelå endnu ingen afklaring af denne mulighed, hvorfor et udvalg blev nedsat med den opgave at undersøge vilkår og økonomiske betingelser for det fremtidige samarbejde på landsplan. Man ønskede fortsat, at der om muligt blev lagt vægt på at udnytte et samarbejde med allerede eksisterende organisationer i form af enten 1) sammenslutning under *Samfundet* eller 2) indmeldelse i *Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger* (SLF) eller 3) optagelse som selvstændig sektion under *Dansk Historisk Fællesforening* (DHF), og endelig var der mulighed 4) dannelse af en selvstændig landsforening.

Ved årsmødet i Århus 17. april 1980 var man nået til erkendelse af, at SLF ikke var interesseret i at optage de slægtshistoriske foreninger, at en selvstændig sektion under DHF ville blive for dyr for foreningerne, og at et nærmere formaliseret samarbejde med *Samfundet* ville være i dårlig harmoni med visse, herskende synspunkter. Det nedsatte udvalg anbefalede derfor oprettelse af en selvstændig landssammenslutning, hvilket årsmødet derpå besluttede skulle være resultatet.

Et af udvalget udarbejdet forslag til vedtægter for en sammenslutning blev debatteret; det besluttedes at lade et tilrettet udvalg fortsætte arbejdet med henblik på endelig dannelse af den ønskede sammenslutning af foreningerne. Beslutningen hvilede dog ikke på den absolutte enighed, men på den positive holdning, der kom til udtryk ved afstemningen, hvor - af de 11 repræsenterede foreninger - 6 stemte for, og 5 undlod at stemme. Stiftende generalforsamling fastsattes til 23. april 1981, og udvalget, der skulle arbejde videre med sagen, kom til at bestå af S.E. Sørensen, Århus, C.A.F. Degener, Trekantområdet, Laust Kristensen, Viborg (disse tre var med i det tidligere udvalg) og Georg Simon, København.

På årsmødet på Årslev Kro 23. april 1981 redegjorde S.E. Sørensen, der havde virket som udvalgets sekretær, for de gennemførte overvejelser og drøftelser og pegede på de muligheder for fremtidige opgaver, man fra udvalgets side fandt væsentlige.

Det mest aktuelle spørgsmål for foreningerne ville nok være økonomien, som i en eller anden grad ville belaste det lokale medlemskontingent; udvalget mente, at en indtægt for sammenslutningen på 4.000 kr. årligt ville kunne dække de forventede udgifter og svarede til 4 kr. pr. enkeltmed-

lem, hvis foreninger repræsenterende 1000 medlemmer tilsluttede sig, dette skulle være opnåeligt, da medlemstallet for alle foreninger pr. 1. januar 1981 var 1.295.

Blandt de arbejdsopgaver, som den fremtidige sammenslutning kunne tænkes at skulle påtage sig, nævnte S.E. Sørensen bl.a. kursusvirksomhed som fortsættelse af de weekendkurser, der tidligere var gennemført af Københavnsforeningen og i mindre omfang af Viborg-foreningen, idet der også nævntes forskellige muligheder for sådanne kursers afholdelse, form og sted. Endvidere kom S.E. Sørensen ind på opgaver som udarbejdelse af oversigter over slægts- og lokalhistorisk litteratur, kopiering af arkivalier, kontaktformidling til slægtsforskere i udlandet og udgivelse af et medlemsblad.

Efter S.E. Sørensens redegørelse gav foreningernes repræsentanter udtryk for, om de ville tilslutte sig den foreslåede sammenslutning eller ej, idet enkelte foreninger, der ikke havde sendt repræsentanter, skriftligt forud havde givet udtryk for deres stillingtagen. Resultatet blev, at 12 foreninger med tilsammen 900 medlemmer gav tilsagn om at ville tilslutte sig sammenslutningen, medens 4 foreninger med tilsammen 175 medlemmer ikke ville give et sådant tilsagn, og 3 foreninger med i alt 115 medlemmer ønskede at indtage en afventende holdning; dermed blev det *fastslået, at sammenslutningen var dannet*. Supplerende meddelte Odense-foreningen under dagsordenens punkt Eventuelt, at den med sine 103 medlemmer tilsluttede sig sammenslutningen.

Efter skriftlig afstemning om de indkomne forslag til besættelse af bestyrelsesposterne fik sammenslutningens første bestyrelse denne sammensætning: S.E. Sørensen, Århus, Jess de Waal, Vestsjælland, C.A.F. Degener, Trekantområdet, Ingvar Musaeus, Viborg, og Erik Holm Madsen, Herning. Øvrige valg gav følgende resultater: Suppleant til bestyrelsen: Helle Villesen, Århus. Revisor: Henning Bendixen, Århus.

Revisorsuppleant: Else Udsen, Trekantområdet. Og endelig blev kontingentet fastsat til 4 kr. årligt pr. enkeltmedlem i medlemsforeningerne.

På et efterfølgende, konstituerende møde bestemte bestyrelsen sig for at besætte bestyrelsesposterne således: Formand: S.E. Sørensen, næstformand: Ingvar Musaeus, sekretær: Jess de Waal, kasserer: C.A.F. Degener.

Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger (i det følgende benævnt Sammenslutningen) var en realitet, og 1981 blev *det første arbejdsår*, hvor mønsteret for de første 10 års indsats blev tegnet.

Samarbejdet om HVEM FORSKER HVAD, der hidtil var udgivet af Samfundet i fællesskab med de slægtshistoriske foreninger, resulterede i et møde 12. juni 1981 i Viborg mellem Samfundet, repræsenteret ved S.E. Sørensen og Erik Holm Madsen. På mødet, hvor også bladets redaktør Wolf Møller, Randers, og Helle Villesen var til stede, blev der enighed om vedtagelse af statutter, der stillede de to udgiverparter lige og bl.a. bestemte, at de to organisations bestyrelser i fællesskab udpeger bladets redaktør, der sammen med de to bestyrelses sekretærer udgør et redaktionsudvalg, endvidere udpeges en regnskabsførende leder af bladets ekspedition. Wolf Møller og Helle Villesen fortsatte på disse to poster.

Kursusvirksomhed planlagdes gennemført både på det nationale og det skandinaviske plan. I november meddelte Københavnsforeningen, at den var indforstået med, at Sammenslutningen helt overtog den årlige kursusaktivitet, og gav tilsagn om at ville yde hjælp til planlægning af kommende kurser, hvilket i praksis løstes ved Ebba Thorkelins beredvillige indsats. Efter planen skulle det første kursus afholdes i oktober 1982. S.E. Sørensen og Jess de Waal deltog sammen med repræsentanter for foreninger i Sverige, Norge og Finland i plan-

lægningsmøder med henblik på afholdelse af en nordisk slægtsforskerkonference i Sverige i september 1982.

Den første *fortegnelse over slægts- og lokalhistorisk litteratur* udsendtes i december til medlemsforeningerne med et duplikeret eksemplar pr. 50 medlemmer i den enkelte forening. Fortegnelsen baserede sig - som også siden da - på *Dansk Bogfortegnelse*, omfattede udgivelser i 1980 og var udarbejdet af Erik Holm Madsen og Ingvar Musesæus.

Da bestyrelsen var af den opfattelse, at tiden ikke var inde til regelmæssig udgivelse af en publikation - eller et medlemsblad - besluttedes det i stedet for lejlighedsvis at udsende en *SSF-Information*, når der var aktuelle nyheder enten fra bestyrelsen eller fra diverse andre publikationer. S.E. Sørensen stod for denne udgivelse, der i lighed med litteraturfortegnelserne fandt sted med et eksemplar pr. 50 enkeltmedlemmer. *SSF-Information nr. 1* udsendtes i oktober.

På årsmødet på Årslev Kro 24. april 1982 indledtes rækken af *årlige diskussioner om sammensætningen af Sammenslutningens bestyrelse*. Bestyrelsen havde foreslået vedtægtsændring, der skulle medføre, at bestyrelsen udvidedes med 1 medlem til 6 medlemmer og sammensattes i forhold til det samlede medlemstal i medlemsforeningerne henholdsvis øst og vest for Storebælt, endvidere at der skulle vælges 2 suppleanter til bestyrelsen - 1 øst og 1 vest for Storebælt. Bestyrelsens forslag blev begrundet med det uheldige og ikke rimelige i, at den største medlemsforening (Københavnsforeningen) med godt 300 medlemmer var uden repræsentation i bestyrelsen. Forslaget blev vedtaget; som nyt bestyrelsesmedlem valgtes Ebba Thorkelin, København, og som østdansk suppleant til bestyrelsen Otto Bendixen, København.

Kort før afslutningen af sit andet arbejdsår - 1982 ramtes Sammenslutningen og dermed dansk slægtsforskning af et smerteligt

tab, da Erik Holm Madsen 2. december blev dræbt ved en trafikulykke.

Hans død bevirkede, at den vestdanske suppleant til bestyrelsen, Helle Villesen, Århus, indtrådte i bestyrelsen. Da der således i bestyrelsen var 2 medlemmer af Århusforeningen, medførte dette, at der på årsmødet på Årslev Kro 9. april 1983 af foreningerne i Storkøbenhavn, Trekantområdet og Vestsjælland blev stillet forslag om, at der i bestyrelsen "på intet tidspunkt må sidde mere end en repræsentant fra hver medlemsforening", samt at der "som suppleanter for bestyrelsen vælges 1 fra hver af de i bestyrelsen repræsenterede foreninger".

Disse forslag og hele diskussionen viser, at man på dette tidlige tidspunkt af Sammenslutningens tilværelse fra manges side prioriterede hensynet til foreningsrepræsentation i bestyrelsen højere end ønsket om at vælge bestyrelsesmedlemmer, der primært besad både organisatoriske og faglige kvalifikationer.

S.E. Sørensen foreslog, at bestyrelsen skulle revidere vedtægterne i ro og mag inden næste årsmøde, og at man nøjedes med at vælge 2 nye bestyrelsesmedlemmer i stedet for Jess de Waal og Helle Villesen, der begge ønskede at udtræde af bestyrelsen, samt som nye suppleanter til bestyrelsen valgtes 1 vest for og 1 øst for Storebælt (ud over Otto Bendixen, København). Til at indtræde i bestyrelsen valgtes derpå Palle Bruun Olsen, Vestsjælland, og Jørgen Østergaard, Herning, som suppleanter nyvalgtes Ole G. Nielsen, Vestsjælland, og Jytte Skaaning, Odense.

På bestyrelsens konstituerende møde blev Palle Bruun Olsen udpeget til at være sekretær.

Til årsmødet på Kobæks Cafeteria i Fredericia 28. april 1984 stillede bestyrelsen så forslag om vedtagelse af nyreviderede vedtægter. På det kritiske område vedrørende bestyrelsens sammensætning blev foreslået, at bestyrelsen skulle bestå af 7 medlemmer.

og at bestyrelsen sammensættes i forhold til det samlede medlemstal i de aktive medlemsforeninger henholdsvis øst og vest for Storebælt. I stedet for at skulle vælge suppleanter til bestyrelsen foresloges det, at i tilfælde, hvor et bestyrelsesmedlem måtte udtræde af bestyrelsen, vælges i dennes sted på det førstkommende årsmøde et nyt bestyrelsesmedlem.

Foreningerne i Storkøbenhavn og Trekantområdet stillede hertil hver deres ændringsforslag, hvor de var fælles om den holdning, at bestyrelsesmedlemmer skulle repræsentere hver sin forening. Derefter blev bestyrelsens forslag vedtaget - suppleret med sætningen: "Ingen forening kan have mere end 1 medlem i bestyrelsen." Som 7. bestyrelsesmedlem valgtes Jytte Skaa-ning, Odense.

Dermed var tre årsmøders diskussioner forårsaget af forskellige organisatoriske holdninger afsluttet, og siden da har Sammenslutningens bestyrelse bestået af 7 medlemmer, der til stadighed på grundlag af foreningernes medlemstal har fordelt sig med 2 østdanskere og 7 vstdanskere.

Bestyrelsens arbejdsopgaver udviklede sig, som årene gik: Aktiviteterne blev lagt i fastere rammer, hvor det var muligt, og udviklingen medførte mere erfaring og større rutine. Udskiftninger i bestyrelsen fandt sted, og således skiftende personer til foreliggende arbejde.

På årsmødet i Fredericia 27. april 1985 ønskede C.A.F. Degener og Palle Bruun Olsen ikke genvalg, og tidligere på året var Ebba Thorkelin efter eget ønske udtrådt af bestyrelsen. I deres sted valgtes Bent Askjær, Trekantområdet, Mikael Horn, Vestsjælland, og Jørgen Aasberg, København. Efter bestyrelsens konstituering var Bent Askjær kasserer og Jørgen Aasberg sekretær.

På årsmødet i Fredericia 16. april 1988 ønskede S.E. Sørensen at trække sig ud af bestyrelsen efter de mange års arbejde med formandsmøderne, i det forberedende ud-

valg forud for Sammenslutningens start og som dens formand siden 1981. Som bestyrelsesmedlem i hans sted valgtes Birgit Flemming Larsen, Aalborg. Efter årsmødet konstituerede bestyrelsen sig med Ingvar Musaeus som ny formand og Jytte Skaa-ning som ny næstformand. Siden da har der ikke fundet ændringer sted i bestyrelsen.

På årsmødet i 1989 blev Tove Glud Rasmussen, Århus, valgt som ny revisor og Lone Wredstrøm, København, som ny revisorsuppleant.

Sammenslutningens formål har i alle 10 år været: 1) At varetage de slægtshistoriske foreningers interesser (f.eks. ved kursusvirksomhed, udgivelse af publikationer mv.), evt. i samarbejde med andre historiske sammenslutninger eller foreninger, 2) at formidle kontakt til offentlige og private arkiver og institutioner, samt 3) at repræsentere slægtshistoriske foreninger over for offentlige myndigheder.

I det følgende skal relativt kortfattet omtales forhold vedrørende kursus- og kontaktvirksomhed, udgivelser og samarbejde med andre, hvorved kan belyses den linie, bestyrelsen har fulgt, og fastholdes data for de enkelte aktiviteter.

Kursusvirksomheden blev som tidligere nævnt gennemført med kurser her i landet, men tillige arbejdedes der på at gennemføre enkelte kurser på skift i de nordiske lande.

Fra første færd lagde man sig fast på at arrangere årlige *slægtshistoriske weekendkurser på Baring Højskole*, der ligger centralt i landet, kunne byde på passende indkvarteringsforhold og madmæssig kvalitet og følgelig svarende til et økonomisk niveau, hvor de fleste kunne være med.

Formålet med disse kurser har flere sider: 1) Årets tema belyses gennem foredrag, der behandler samfundsforhold, levevilkår og øvrige aspekter af tilværelsen for tidligere generationer, 2) kursusedtagerne får mulighed for med erfarne slægtsforskere at drøf-

te nogle af de spørgsmål, den enkelte i sit arbejde er støt på; dertil belyser nogle af foredragene tillige enkelte områder, hvor slægtsforskeren kan vinde indsigt i visse hjælpemidler og kildegrupper, og 3) har man lejlighed til i løbet af kursus at udveksle erfaringer indbyrdes.

De første kurser blev tilrettelagt af Ebba Thorkelin og C.A.F. Degener:

- 1.-3. oktober 1982 med tema: *Præst og degn*.
- 30. september-2. oktober 1983 med tema: *Lov og ret*.
- 5.-7. oktober 1984 med tema: *Slægtsforskning fra gåsefjer til edb*.

Derefter blev kursernes tilrettelæggelse overtaget af Ingvar Musaeus og Bent Askjær:

- 27.-29. september 1985 med tema: *Almu- en fra vugge til grav*.
- 10.-12. oktober 1986 med tema: *Forfædre i hverdag og fest*.
- 2.-4. oktober 1987 med tema: *Vor maritime fortid - vore sejlene forfædre*.
- 7.-9. oktober 1988 med tema: *Mobilitet i Danmarks befolkning med eksempler fra 17.-19. århundrede*.

De sidste kurser i 10-års perioden har haft Birgit Flemming Larsen og Bent Askjær som tilrettelæggere:

- 6.-8. oktober 1989 med tema: *Soldater i slægten*.
- 5.-7. oktober 1990 med tema: *Ejendoms- historie på land og i by*.

Fra 1985 er kurserne gennemført i et samvirke med Folkeuniversitetet.

På det skandinaviske plan blev der gennemført to *nordiske slægtsforskerkonferencer*. Den første 10.-12. september 1982 på Åsljungagården i Sydsverige med deltagere fra Finland, Norge, Sverige og Danmark. På konferencen afholdes foredrag om forenings- og arkivsituationen samt om slægts- historisk kildemateriale i de 4 nordiske lande; endvidere udstilledes slægts- og personalhistorisk materiale og arkivfortegnelser. Den anden 27.-29. maj 1988 i Oslo og ar-

rangeret af Norsk Slegtshistorisk Forening. Temaet var Internordisk Migration og suppleredes med orientering om status for brug af edb og mikrofilm i de nordiske lande. Udover deltagere fra de samme 4 lande som i 1982 mødte denne gang også en islænding op.

På årsmødet 1985 foreslog Viborg-foreningen, at gennemførelsen af *slægtsforskertræf* skulle tages op igen, og at Sammenslutningen skulle være koordinerende organ med henblik på fordeling hvert andet år af træf til de foreninger, der ville og kunne gennemføre sådanne arrangementer. Det var Herning-foreningen, der tidligere havde taget initiativet til to træf, et i 1978 og atter et 5. september 1981, få måneder efter Sammenslutningens start. Årsmødet vedtog, at slægtsforskertræffene skulle genoplives som foreslået af Viborg-foreningen, der lagde ud med *Slægtsforskertræf 1986* på Hald Hovedgaard (5. april). Siden er fulgt Aalborg-foreningens *Slægtsforskertræf Aalborg 1988* (26. marts) og Århus-foreningens *Slægtsforskertræf i Århus 1990* (17. november).

De *årlige litteraturfortegnelser* over slægts- og lokalhistoriske udgivelser udsendtes fortsat i lighed med den første udsendelse i 1981, men kaldtes *SSF Litteraturliste*. Bogudgivelser i 1981 blev optaget i den liste, der udsendtes januar 1983, og som, da Erik Holm Madsen døde midt i arbejdet, måtte færdiggøres af Ingvar Musaeus. Han udarbejdede efterfølgende lister, der udsendtes december 1983 (med udgivelser i 1982), december 1984 (med udgivelser i 1983) og december 1985 (med udgivelser i 1984).

1987 ændredes benævnelsen til *Litteratur for slægtshistorisk interesserede* (med udgivelser i 1986); fortegnelsen fremkom i årsskriftet HVEM FORSKER HVAD og var indledningen til et forsøg, der havde sit udspring i Sammenslutningens forslag til Samfundet om at lade litteraturfortegnelserne indgå som et særligt afsnit i årsskriftet.

Der blev efter Samfundets ønske enighed om en 2-årig forsøgsperiode, hvorefter brugerne af HVEM FORSKER HVAD skulle høres om deres syn på forsøget.

I HVEM FORSKER HVAD 1988 fandtes fortegnelsen benævnt *SSF's Litteraturfortegnelse. Litteratur for slægtshistorisk interesserede* (med udgivelser i 1987), og samme benævnelse blev anvendt i 1989 og 1990 (med udgivelser i henholdsvis 1988 og 1989), det omtalte forsøg var altså faldet ud til fordel for en placering i HVEM FORSKER HVAD. Fra og med 1989 var fortegnelserne udarbejdet af Mikael Horn.

I forbindelse med omtalen af HVEM FORSKER HVAD skal det bemærkes, at redaktøren, Wolf Møller, i 1984 ønskede at blive afløst på posten, som derefter blev overtaget af Jan Hyllested, Randers. I 1988 ønskede også han at blive afløst, og Franz Horvath, Århus, tiltrådte som tidsskriftets redaktør.

Spørgsmålet om et egentligt *medlemsblad* har været levende gennem årene. Bestyrelsen valgte imidlertid, som nævnt, at klare spørgsmålet ved udsendelse af *SSF-Information*, der - under redaktion af S.E. Sørensen og et par gange i 1984-85 af Jytte Skaaning efter det første nummer udkom med nr. 2-3 i 1982, nr. 4-6 i 1983, nr. 7-8 i 1984, nr. 9-10 i 1985, nr. 11-12 i 1986 og nr. 13-14 i 1987. Da indtrådte en pause, fordi både bestyrelsen og flere foreninger fandt, at formen for den hidtidige udsendelse af *SSF-Information* havde givet for beskeden effekt, hvorfor der på årsmøderne i 1988 og 1989 drøftedes muligheder for tilslutning til et bladprojekt.

Resultatet er blevet, at Anton Blaabjerg, Viborg, assisteret af Birgit Øskov, Aalborg, har påtaget sig opgaven som redaktør af et sådant blad, og 1. januar 1990 påbegyndtes udsendelse af *SLÆGTEN - Forum for slægtshistorie*, der udkommer med 2 numre årligt.

Efter et forslag i 1984 fra foreningen i Trekantområdet om at få skabt et materiale,

der kunne egne sig til undervisningsbrug, arbejdede flere personer gennem årene på at lave en folder om slægtsforskning. Den endelige udformning, der i sidste ende skyldes Anton Blaabjerg og Ingvar Musaeus, forelå i januar 1989 med titlen *Slægtsforskning - din Danmarkshistorie*, en pjece på 8 sider i A5-format, der udsendtes til alle medlemsforeninger i et rigeligt antal, og som skulle opfattes som en vejledning til brug for nye og mindre øvede slægtsforskere.

Sluttelig skal omtales Sammenslutningens *samarbejde med andre organisationer*.

Fra første færd - ja, forud derfor - stod *Samfundet* som den etablerede, man knyttede sig til på mange måder, og hvorfra der hentedes foredragsholdere og praktisk hjælp. Udover det allerede nævnte samarbejde om HVEM FORSKER HVAD er der fælles fodslag i forhold til de nordiske konferencer, ligesom *Samfundets* formand, Hans H. Worsøe, personligt har været en solid støtte og hjælp under afviklingen af flere af de årlige weekendkurser på Baaring Højskole. Som en naturlig ting har repræsentanter for de to organisationer gensidigt overværet den anden parts generalforsamlinger eller årsmøder.

Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver - eller med det nutidige navn *Sammenslutningen af Lokalarkiver* - blev en anden naturlig samarbejdspartner. I 1983 blev man enige om at knytte forbindelsen, der også i dette tilfælde siden førte til gensidig deltagelse i årsmøder og kurser.

Og endelig blev det i 1986 besluttet, at Sammenslutningen indmeldte sig i *Dansk Historisk Fællesforening*, hvorved der er blevet lejlighed til mere direkte at dyrke og udvikle fællesskaber med øvrige historiske organisationer.

Generelt gælder, at isolation ikke fører fremskridt med sig, hånd i hånd hermed står erkendelsen af, at åbenhed og medle-

ven for en organisation som Sammenslutningen er forudsætninger for en fremtidig høst også efter de første 10 års indsats. En sådan erkendelse skal ikke blot være rettet udad mod andre organisationer, men lige så fuldt indad mod de foreninger, hvis fællesskab er Sammenslutningens hele basis og

dens mening. At bestyrelsen gennem de 10 år har haft dette for øje, kan illustreres af bestyrelsens udtalte stræben efter at få Sammenslutningen til at fungere i overensstemmelse med de visioner, der var grundlæggende i 1981.

Måske kun overgået af de af arkivar S. Nygård foretagne, nu på Rigsarkivet i Kbh. værende sedler nævnes det store navnekartotek i Viborg som nøgle til jysk personalhistorie. - Kartoteket er omtalt i det medlemsblad, som *Slægtshistorisk forening i Århus* udgav i første halvdel af 1970'erne, således:

Navnekartotek på landsarkivet i Viborg

af Poul R. Porse, Anker Jensens Vej 18, 8230 Åbyhøj. Efter SLÆGTEN nr. 4, 1991.

Ofte har man hørt endog ret velbevandrede arkivbesøgende forlade det store personnavnekartotek over slægtsnavne på landsarkivets læsesal med en udtalelse om, at deres tip-tip-oldefar nok slet ikke var at finde i arkivalier på landsarkivet i Viborg, da han ikke figurerede under slægtsnavnet i kartoteket.

Intet er mere fejlagtigt end at drage denne forhastede slutning, idet kortene jo kun stammer fra udarbejdelsen af registre til de protokoller, hvortil ældre brugbare registre har *manglet*. Da udtalelser af denne art afslører, at mange under besøg på læsesalen ikke har kunnet afse noget af den kostbare tid til nøjere at sætte sig ind i, hvad kartoteket egentlig omfatter, gengiver vi hermed forordet til den alfabetiske fortegnelse over slægtsnavnene:

I løbet af de første 30 år af dette århundrede havde landsarkivet udarbejdet personregistre på efternavne til talrige protokoller, til hvilke der ikke fandtes ældre brugbare registre. Arbejdet foregik på den måde, at navnene blev udskrevet bogstavret på sedler, som derefter blev alfabetiseret og renskrevet på folioark.

Sedlerne, som man havde bevaret efter renskrivningen, blev i 1930-34 under ledel-

se af arkivar Arthur Køcher sammenordnet i to alfabetiske rækker, en bestående af sedlerne på personer, der havde et slægtsnavn eller et tilnavn, og en bestående af sedlerne på personer, der kun havde et patronymikon, altså et efternavn på -sen eller -datter.

Alfabetiseringen af de to rækker sedler blev foretaget efter det såkaldte fonetiske princip, dvs. alle sedler med navneformer, som man opfattede som ortografiske eller dialektale varianter af hinanden, blev indordnet efter en af disse navneformer, som regel den i vore dage mest almindelige. For at lette benyttelsen udarbejdede arkivar Køcher en alfabetisk fortegnelse over alle navneformerne med henvisninger til opslagsordene.

Udarbejdelsen af personregistre til protokoller, til hvilke der ikke fandtes anvendelige registre, blev fortsat også efter 1930. I en årrække indordnede man de nye navnesedler i de to kartoteker, efterhånden som de blev renskrevet - undertiden ved en fejltagelse også før renskrivningen! Derimod blev den alfabetiske navnefortegnelse ikke ajourført med de nytilkomne navneformer, ligesom man heller ikke altid sørgede for at indordne navnevarianter under de oprindelige valgte opslagsformer. Da publikum desuden ofte udtog sedler af kartoteksskufferne

og satte dem ind igen på forkerte pladser, var der efterhånden bragt en sådan uorden i navnekartotekerne, at en nyordning blev nødvendig.

Af de to kartoteker er det med slægts- og tilnavnene opstillet på læsesalen også ubetinget det, der benyttes hyppigst. Det var således naturligt, at man begyndte nyordningen med dette kartotek.

Medens hovedparten af de protokoller fra tiden efter 1699, til hvilke landsarkivet har udarbejdet registre, er forskellige godsarkivers skifte- og fæsteprotokoller, som udelukkende omfatter bondestanden, dominerer ejerne af frit jordegods fra landstingets skøde- og pantebøger samt købstædernes indbyggere, præster og degne fra byfogedernes og provsternes skifteprotokoller registrene fra tiden før 1700. Det blev derfor besluttet at dele tilnavnekartoteket i to rækker: 1. række, bestående af sedler med navne fra indførsler ældre end år 1700, og 2. række, bestående af sedler fra indførsler yngre end år 1699.

Som nævnt var det kun i nogle år efter 1930, at man vedblev med at indordne de renskrevne sedler i de to navnekartoteker. Da udarbejdelsen af registre stadig blev fortsat, står der i magasinerne mange kasser med renskrevne sedler, som ikke er indordnet i navnekartotekerne. Det er hensigten, at disse sedler, for så vidt de registrerer personer med slægts- eller tilnavne, skal sammenordnes til en 3. række af tilnavnekartoteket, når der bliver personale disponibelt hertil.

Ved nyordningen blev sedlerne i de to første rækker opstillet i strengt alfabetisk orden efter Dansk Standards alfabetiseringsregler. For at hindre, at sedlerne blev udtaget og indsat forkert, blev de delt i læg, som hvert især holdes sammen af skruer.

Da det samme navn ofte skrives på flere måder, forudsætter en fuldstændig udnyttelse af tilnavnekartoteket, at man let kan skaffe sig et overblik over de forskellige navneformer, der er opslagsord i de to ræk-

ker. Der er derfor udarbejdet fortegnelser over disse navneformer, som er indsat i nærværende skruebind.

Da navnekartotekerne blev anlagt, forsøgte man at udarbejde en liste over de protokoller, hvis personregistre er renskrifter af de i kartotekerne anbragte sedler. Denne mangel har vi søgt at afhjælpe ved at gennemgå alle sedler i tilnavnekartoteket, hvis slægts- eller tilnavne begynder med H, samt de sedler i patronymikonkartoteket, hvis efternavn er Hansen, og indføre de på sedlernes bagsider stemplede protokoller i en fortegnelse, som er indsat i nærværende skruebind. I den sidste af de gennemgåede navneskuffer blev der fundet 6 protokoller, som ikke allerede var indført i fortegnelsen. Man kan derfor ikke regne helt sikkert med, at fortegnelsen er fuldstændig, selv om det næppe kan være mange protokoller, den ikke medtager.

Nyordningen af de to rækker af tilnavnekartoteket er - under tilsyn af arkivar Poul Rasmussen - udført af assistent Henning Skov, der også har udarbejdet navnelisterne og fortegnelsen over de registrerede protokoller.

Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg d. 9.12.1970.

Jens Holmgaard / Poul Rasmussen

I forbindelse med omtalen af navnekartotekerne kan der måske være anledning til at slå et slag for, at man i langt højere grad gør brug af kartoteket med navne på -sen og -datter, som i landsarkivets magasin omfatter ikke mindre end 93 kasser!

Sagen er jo den, at mangfoldige navne med endelsen -sen ikke er så almindelige endda, eksempelvis kan i flæng nævnes Adersen, Byrialsen og Tullesen. Også de ganske almindelige Hansen og Jensen kan man ofte med fordel søge, såfremt personerne bærer mere særprægede fornævne som f. eks. Adser, Byrial eller Tulle eller lignende eller har flere fornævne.

Ved bestillingen af denne kategori behøver man på bestillingssedlen blot at skrive:

Navnekartotek / Adser Jensen, - eller hvad navnet nu måtte være.

Blåt blod (1)

af Anton Blaabjerg. Efter SLÆGTEN nr. 4, 1991.

Forsøget på at klarlægge omfanget heraf i den almindelige befolkning er ikke drevet af fornemmelsen af, at fænomenet skulle være særlig sjældent forekommende; og ej heller fordi påvisningen heraf i sig selv er særlig interessant, - det viser jo blot, at slægten har bevæget sig i den helt gale retning på den sociale rangstige.

Meget tyder på, at afstamning fra adelige slægter - og derigennem måske tillige fra middelalderens fyrsteslægter - kan påvises i anetavler for mange hundrede tusinde af nulevende danskere.

Det interessante er, at

- det dermed for mange er muligt at følge anetavlen meget langt tilbage i tiden,
- der ofte kan findes mange oplysninger om selv fjerne forfædre,
- nok synes fortidens samfund socialt lagdelt, men det var vitterligt muligt for familier/enkeltpersoner at skifte "lag",
- familieforbindelser mellem de sociale lag knytter samfundet sammen, så ikke mindst med sådanne forfædre må interessen for slægten komme til at omfatte hele landets historie,
- slægtens udforskning i sådanne tilfælde bliver den personlige rejse tilbage i Danmarks historie.

Johanne Grøn

Som stammor til utallige nulevende har hun været kendt længe, jf. hendes endnu bevarede ligsten i Røgen Kirke mellem Silkeborg og Århus, S. Leth Danielsen: *Oustrupgaard og dens Beboere gennem 400 Aar*, i *Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift*, bd. 31, 1938, s. 1 ff, og P. Filtenborg: *Slægtsbog for Sogne-*

degn Sejer Olesen Leth og Hustru Ida Nielsdatter, 1938, s. 11 ff.

Fra før 1590 var Johanne Grøn, død efter 1616, gift første gang med ridefoged i Skanderborg Len Sejer Andersen i Oustrup, Røgen Sogn, død 1598, og siden anden gang med herredsfoged i Gjern Herred Jesper Pedersen, død omkr. 1650. - Det har været antaget, at hun var af den lavadelige slægt Grøn, og i flere slægtsbøger hævdes det, at hun på ligstenen benævnes Eriksdatter; det passer ikke, der står "erlig oc gudfrøctig Quinde Johan Grøn", men rigtigt er det da, at hun havde en søn med navnet Erik, der evt. kunne være opkaldt efter morfaderen.

Selv har jeg begået den fejl i Slægtsarkivet: *Slægten fra Tøving*, 1988, s. 145 at hævde, at "hendes udslidte våbenskjold" på ligstenen "med lidt god vilje" kunne hævdes at vise adelsslægten Grøns våben; det passer desværre heller ikke, skjoldet viser blot Jesu monogram IHS.

Holger Hertzum-Larsen, Hovedgaden 32, Nr. Nissum, 7620 Lemvig ☎ 97 89 13 07, har nu ved gennemgang af arkivalier fra kongens retterting, forgængerens for Højesteret, nemlig i Rettertingets stævningsbog 1597-99, fol.32, fundet følgende indførsel:

Christiern Munck til Ørnhoved [egl. Ørnhoffdt, Tjørring Sogn ved Herning] citat fru Karine Blicksdatter til Ørnhoved med hendes lavværge for et skøde, hun [1595] skal have givet Ove Juel til Kjeldgaard [Offue Jull till Kieldgaard] på en gård i Bølling Herred i Borris Sogn, som kaldes Sønderbygaard [Synderbye gaard], hvilken for .ne skøde han formener ikke så lovligen "dreffuen"(?) er gjort at være, at det bør

ved magt at blive, efterdi hun samme gård med al hendes gods en gang [1583] skal have afhændet efter skiftebrevs lydelse og efter de breve og forvaringer hende derimod på hendes ophold hendes livstid en gang gjort og given er, efter hvilke breves "formeeling" han formener hende ikke at skal have været vederhæftig samme gård igen at kunne købe [vel fejl for skøde], efterdi hun haver sig ladet *fledføre en gang til hendes børn* [1583], efter recessens "formeeling" (som han mener).

For.ne brev ... [er saa?] som hende på hendes livs ophold givet er, skal af hendes *lavvæрге være beseglet og af for.ne Christiern Munck underskrevet* [1583], dateret samme dag skiftebrevet er udgiven, og for.ne gård med ægt, arbejde og al anden tyngde stedse efter skiftet er ganget, *haver fulgt Niels Hansen i Grimlund [Grindlund] på tolvte år efter skiftebrevs indhold, dateret anno [15]83*, indtil nu hun skal have solgt for.ne Ove Juel den efter samme hendes *skødebrevs lydelse, dateret anno [15]95*. Hun og skal have bekendt med hendes eget brev og segl, som hr. Niels i Gødstrup [Giøstrup, Niels Jensen, hendes sognepræst for Snejbjerg og Tjørring menigheder] med hende haver beseglet og underskrevet, og er dateret mere end et halvt år, førend hun skal have givet for.ne Ove Juel for.ne skøde, at hun venligen haver ombedet for.ne Niels Hansen, at han ville vel gøre og unde for.ne *Christen Munck og hendes datter Marine Grønsdatter* samme Sønderbygaard for en vis summa pendinge, som var 500 daler og tyve gylden i guld. Hun og derudinden iblandt andet består, at dersom for.ne Niels Hansen sælger samme gård til nogen anden end til for.ne Christen Munck, da det aldeles imod hendes vilje, råd og samtykke at ske. Han og formener samme fri gård tilforn efter Recessen forbrudt at være til for.ne *Niels Hansens hustrus næste arvinger, hvilke han [Chr. Munk] formener sine børn* at skulle være, og for.ne Niels Hansen fordi ikke mæg-

tig(?) samme gård efter sådan langsom h..... brug, imod Recessen til nogen lovliggen at kunne oplade, og af de årsager samme opladelse-brev, som for.ne Niels Hansen kunne have givet hende, bør magtesløs at være, og det skøde, som hun derefter såvel som efter det brev, hun tilforn til hannem og hendes datter udgivet haver, siden haver givet for.ne Ove Juel, bør magtesløs at være og ikke at komme hannem eller hans arvinger til hinder eller skade udi nogen måde etc. at møde etc. tagendes med sig det *livs brev, som Anders Blick til Beg på hendes afgangne datters, Marine Grønsdatters vegne, Niels Hansen i Grimlund og Sejer [Seiger] Andersen i Oustrup* hende givet og gjort haver og for.ne *Christiern Munck* haver underskrevet og samtykket med hvis andre breve og bevis[er], hun i den sag imod hannem haver etc. etc.

Actum Hafniæ 23. augusti anni 1599

Item [egl.: Idem]

Citat Ove Juel til Kjeldgaard, at han møder i rette med samme skøde, han forhvervet haver p. Så og Anders Blick til Beg, Jens Juel til Juellingsholm [Jul t. Jullingsh.] og Niels Hansen i Grimlund, som samme skøde med hende forseglet haver, at de og i lige måde møder i rette p ut supra

Konklusion

Karine Bliksdatter, f. før 1545, d. efter 1599, vel søster til Anders Blik til Beg, nævnt 1583 og 99. - Gift før 1565 med N.N. Grøn til Ørnhoved, død senest 1583 (vel Erik G., nævnt 1560).

Mindst 3 børn:

- 1 (Johanne Grøn, f. sen. 1565, d. efter 1616). - Gift senest 1583 med Sejer Andersen (Bonde, f. før 1560, d. 1598, ridefoged i Skanderborg Len) i Oustrup (i Røgen Sogn, hvor der i kirken er gravsten med våben for Johanne Grøn: IHS). - (Blandt børn: Erik og Karen).
- 2 (Karine Grønsdatter, f. før 1565, d. efter 1599). - Gift senest 1583 med Niels

Hansen i Grimlund (Hoven Sogn i Nr. Horne H., herredsfoged i Ø. Horne H.). - (Konen nævnt i retssag 4.12.1591 ved Viborg Landsting, dombogen 1591, B. 24-509, fol. 193b (if. regest fejltaget fol. 212b), anlagt af Chr. Munk til Ørnhoved mod Niels Hansen). - (Blandt børn ant.: Sofie, jf. Albildtrup II).

- 3 Marine Grønsdatter, vel død 1595/99. - Gift tidligst 1583 (sen. 1590) med Chr. Munk til Ørnhoved (n. her fra 1590). - (Blandt børn: Karen).

Pors, Bø- eller Byrialsen, - en advarsel
Den ansete personalhistoriker Carl Klitgaard har i *Personalhistorisk Tidsskrift*, 11-1, 1940, s. 66, skrevet artiklen: En vendsselsk Gren af Adelsslægten Børialsen. Her hævdes Poul Andersen, der 1611 var ridefoged på herregården Hammelmose i

Vendsyssel, senere ridefoged under Aalborghus Len, fra senest 1612 bosat på Ø. Hebelstrup i Hallund Sogn og fra 1631 til sin død 1641 på Hvilshøjgaard i Ø. Brønderslev Sogn, at være identisk med den lavadelige Poul Andersen, født 1546/48, nævnt fra 1573/74 til 1581 i slægtsgården Lund i Roum Sogn i Rinds Herred i det sydvestlige Himmerland; han levede endnu 1584, jfr. artiklen Lund i Roum sogn, i *Møldrup Kommunes lokalhistoriske Arkivs Årsskrift* 1988, s. 61 ff.

Denne identifikation kan efter alt at dømme ikke holde, idet præsteindberetningen 1647 (Viborg Bisparkivs pakke vedr. Rinds Herred 1643-1798, C.2-209) oplyser, at Poul Andersen på gården Lund blev begravet i Roum Kirke. - Klitgaard har da heller ikke fremført noget egentlig argument for identifikationen.

Udarvsskifter (1). Efter SLÆGTEN nr. 4, 1991.

Et godt eksempel på de mange oplysninger et sådant skifte kan give, er indsendt af Ole Bech Knudsen, Jyllands Allé 2, 3.tv., 8000 Århus C:

Skiftebrev 25.11.1716 (Århus Byfogeds skifteprotokol 1716-21, B.56-421, fol. 195b-252b) efter borger og handelsmand Michel Sørensen Due (død 15.6.1716) og hustru Mette Christensdatter (død 8.5.1716). Han var barnefødt i Hørning (Hjelmslev Hrd.), hun på Helgenæs. - Ingen livsarvinger, testamente 2.5.1694, konfirm. 5.6.1694 og stadfæstet 30.3.1706.

I skiftebrevet flg. "slægt register":

Michel Dues arvinger

Anders Hansen og Maren Andersdatter
(Michels mors forældre)

- 1 Hans Andersen, død og efterladt sig en søn:
 - a Rasmus Hansen, boende i Hørning.
- 2 Jørgen Andersen, død, efterladt sig 4

sønner og 2 døtre:

- a Anders Jørgensen i København.
 - b Thomas Jørgensen, død, efterladt sig en datter:
 - Edel Catrine i København.
 - c Christen Jørgensen i Aars (Århus).
 - d Mag. Hans Jørgensen i Sjælland.
 - e Anne Jørgensdatter, død, efterladt sig:
 - 1 søn Niels Pedersen, tjener udi Norge.
 - 1 datter, Marchus Mørchs kone Kirsten Pedersdatter.
 - 1 datter, sal. Lads Pedersens kone Edel Pedersdatter.
 - 1 datter, ugift Anne Pedersdatter her udi Aars.
 - f Maren Jørgensdatter, sr. Oluf Olufsens kæreste her i Aars.
- 3 Daniel Andersen, død uden børn.
 - 4 Karen Andersdatter, død uden børn.
 - 5 Edel Andersdatter, bor udi Ning Herred udi Enslev (gift med Søren Jensen), på Chr. Carisius' gods.

Maren Andersdatter gift 2. g. med **Søren Michelsen Due** udi Hørning:

- 1 Michel Sørensen Due, efter hvem arv nu gives. Død i Århus.

Søren Michelsen Due gift 2. g. med **Anne Rasmusdatter**:

- 1 Hr. Rasmus Sørensen i Beder.
- 2 Michel Due i Hørning.
- 3 Anne Sørensdatter, Hans Ougesens kone udi Århus.
- 4 Karen Sørensdatter, sal. Sti Michelsens enke i Århus.

Mette Christensdatters arvinger

Forældre: **Christen Rasmussen** og **Maren Lauritzdatter**, som boede i Steengaarden på Hellig (Helgenæs), begge for mange år siden døde. 5 sønner og 4 døtre:

- 1 Rasmus Christensen, boede på Helles og efterladt sig børn:
 - a Anders Rasmussen, bor på Helles (Helgenæs).
 - b Christen Rasmussen i Aars (Århus).
 - c Lauritz Rasmussen, farer fra Aars.
 - d Niels Rasmussen, bor på Helles.
 - e Jens Rasmussen i København.
 - f Anne Rasmusdatter, bor på Helles.
 - g Maren Rasmusdatter, Søren Paves kone i Aars.
- 2 Jacob Christensen, død, boede i Over Mølle (Agri Sogn) på Mols:
 - a Niels Jacobsen, bor "i de 5 Møller" (Agri Sogn) på Mols.
 - b Rasmus Jacobsen, bådsmand i Kongens tjeneste.
 - c Karen Jacobsdatter, bor på Marselisborg gods i Skaade (Holme Sogn).
- 3 Niels Christensen, død, efterladt sig 1 søn:
 - a Christen Nielsen, tjener i København.
- 4 Laurs Christensen, død uden børn.
- 5 Anders Christensen, død, efterladt sig børn:
 - a Jens Andersen Samsing, bor i Aars.
 - b Christen Andersen, bor på Samsø, ugift.

c Laurs Andersen, farer fra Aars.

6 Maren Christensdatter, død, efterladt sig børn:

a Jens Rasmussen, bor i Aars.

b Peder Rasmussen, bor på Hællis (Helgenæs).

7 Anne Christensdatter, død uden børn.

8 Gunder Christensdatter, (død), efterladt sig børn:

a Morten Rasmussen, farer fra Arendal i Norge.

b Maren Machrobis, boende i Århus.

c Anne Rasmusdatter, tjener i Kalundborg.

9 Mette Christensdatter, nu død i Aars, efter hvem arv gives.

Christen Rasmussen gift 2. g. med **Karen Nielsdatter**:

1 Jens Christensen, boende i København.

2 Peder Christensen, boende i Hyllested i (Djurs) Sønder Herred.

Til arv og deling var der 2.945 rdlr. 4 mk. 6½ sk.

Kommentarer

Michel Sørensen Dues halvbroder Jørgen Andersen Skræder eller Hørning (ca. 1638-1707), født i Hørning, tog borgerskab i Århus 1663, sandsynligvis som skrædder, men blev senere stor handelsmand, gift med Edel Christensdatter (ca. 1635-1709). - Halvbroderen Michel Due tog borgerskab 1681 i Århus som skrædder, men også han blev handelsmand i stor stil.

Jørgen Andersen Hørnings forældre er ikke kendt i Berner Schilden Holstens *Slægtsbog*, bd. II, 2, s. 203-13.

Om hans børn kan kort nævnes:

a Anders (Andreas) Jørgensen Hørning (død 1733), kammerråd, amtsforvalter i Københavns Amt, 1733 guvernør på Christiansborg i Guinea (Guldkysten), men død på rejsen dertil.

Gift 1. g. 1698 med Ingeborg Laasbye (ca. 1678-1715), datter af borgmester i

Århus Jens Rasmussen Laasbye (død 1695) og h. Maren Jensdatter Winther (død 1712).

Gift 2. g. ca. 1716 med Cathrine Sophie Severinsdatter Rasmussen (1696-1769), datter af justitsråd, assessor i Kancelliet og Hofretten Severin Rasmussen (ca. 1655-1727) og h. Sophie Amalie Tuxen (1658-1730).

A.J. Hørnings datter Christiane Elisabeth og svigersøn, generalkrigskommissær Christian Møller Friis blev adlet de Tuxen 1749; Friis var søn af industrimanden Palle Møller til Nørre Mølle og Møllersdal i Bryrup Sogn.

- b Thomas Jørgensen Hørning (død 1711), sekretær og assessor i Politi- og Kommercekollegiet, kommerceråd.

Gift 1707 med Inger Hansdatter Windkilde (1672-1755). - Deres datter Edel Cathrine H. var mormor til P.A. Heiberg.

- c Christen Jørgensen Schaarup (ca. 1672-1731), vejer og måler i Århus, storkøbmand.

Gift 1. g. 1701 med Maren Pedersdatter Lassen (ca. 1673-1709), datter af Peder Lassen til Dybvad (død ca. 1701) og h. Karen Lasdatter.

Gift 2. g. med Anna Olufsdatter (død 1717), datter af købmand og skipper i Århus, rådmand Oluf Sørensen (1657-1724) og h. Dorothe Johansdatter Althalt (1665-1737).

Gift 3. g. 1721 med Johanne Bergenhammer, datter af sognepræst i Mårslet Mads Hansen Bergenhammer og h. Kirsten Lipper.

- d Hans Jørgensen Hørning (ca. 1677-1724), magister, sognepræst til Bregninge-Bjergsted på Sjælland.

Gift 1708 med Sidsel Jacobsdatter Graah.

- e Anne Jørgensdatter Hørning (1664-1700).

Trolovet 1688 med Peder Nielsen Læsøe (ca. 1655-1706), købmand i Århus. -

Deres datter Kirsten (1689-1755) blev gift 1707 med købmand i Århus Marcus Pedersen Mørche (1682-1728).

- f Maren Jørgensdatter Hørning (død 1752).

Trolovet 1697 med Niels Michelsen Secher (ca. 1663-1704), handelsmand i Århus, med hvem hun var beslægtet i 3. led (men hvordan?).

Gift 2. g. 1708 med Oluf Olufsen (død 1759), handelsmand i Århus, kommerceråd og stenrig! (måske søn af birkeskriver Oluf Christensen?).

Michel Dues anden halvbror var altså hr. Rasmus Sørensen Hørning eller Due (død 1723), sognepræst i Beder-Malling 1694-1723.

Andre skifter

En så udførlig behandling af mange udarvsskifter ville være ønskværdig, men er pladskrævende. Så vi må nok indskrænke os til at meddele nøjagtige kildeangivelser (dvs. protokollens navn, begyndelses- og slutår, arkivsignatur samt folieangivelse/sidetæl), arveladernes navne, arvingernes omtrentlige antal samt korte bemærkninger om specielle slægtsnavne, familiesammenhænge og oplysninger om, at der blandt arvingerne var flere fra andre herreder end arveladernes hjemstavn.

Fanø

Skifte 22.10.1805 og 11.6.1807 (Fanø Birks skifteprot. 1796-1810, B.87-66, fol. 399b og 525) efter Søren Gregersen og hustru Maren Andersdatter ved Odden i Nordby, over 50 arv. med navne som Rødhus, Bork, Winther, Oldefar og Ellen.

Skifte 1817-21 (Fanø Birks skifteprot. 1810-25, B.87-67, fol. 335-593) efter Johanne Mortensdatter Rødgaard og tidl. afd. mand Hans Mortensen Jessen i Nordby. - slægtsnavne: Winthersen.

Vester Han Herred

Skifte 19.1.1780 (Kølbygaard skifteprot.

1749-86, G.63-4, fol. 1077-81) efter enken Kirsten Jensdatter. - En snes arvinger på Hannæs, en enkelt i Norge og to i Østerild

Sogn i naboherredet Hillerslev. - Meddelt af Peter Kudsk, Søvej 7B, 8800 Viborg.

Udarvsskifter (2). Efter SLÆGTEN nr. 5, 1992.

Vestjylland

Skifte påbegyndt 1.3.1753 (Hesselmed skifteprotokol 1725-58, G.459-26, fol.314, samt speciel protokol, G.459-28) efter Mette Bertelsdatter i Hoe by og Sogn. - 96 arvelodder, 159 personer boende, dels i området og dels fra Hjerting til Fladstrand (Frederikshavn).

Arveladerens slægt kan følges tilbage til 1585, jf. indsenderens bog: *Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup*, 1989, ane 54, 108, 216, 432 (sigtet for trolddom) og 864. - Skiftet maskinskrevet, 73 sider, fås for 75 kr. hos: Holger Hertzum-Larsen, Hovedgaden 32, Nr. Nissum, 7620 Lemvig.

Vestslesvig

Skifte 11.5., 12.6. og 22.12.1820 samt 8.3.1821 (Ribe Købstads skifteprotokol 1814-24, B.85.E-91a, fol.216, 218b, 240 og 253b) efter korsanger Peder Nielsen Evald i Ribe. - Arvedes af efterkommere af 1 farbror, 2 fastre, 2 morbrødre og 2 mostre, slægtsnavnene Evald og Rostgaard, vestslesvigske bønder i Råhede, Rejsby, Bredebro (Müller/Möller), Brøns (Schak) og Astrup (Beyer) samt præsteslægterne Schjerning, Blangsted og Hegelund.

Markvandring hos tipoldefar

af Jørgen Østergaard, Rugvænget 41, 7400 Herning. Efter SLÆGTEN nr. 5, 1992.

Markvandring har altid været en populær del af landboorganisationernes arbejde. Her studerer fagfæller og naboer med interesse gårdens drift for at lære noget, og fordi det altid er spændende at se, hvordan andre har indrettet sig.

Vi har jo næsten alle forfædre på landet, mange ikke stort andet. Derfor vil det også være spændende med et sådant bedriftsbesøg hos tipoldefar, og man kan faktisk få så at sige mindst lige så mange oplysninger som ved en markvandring i dag.

Først vil det være naturligt at hilse på familien. Folketællingen giver os navn og alder på hele husstanden, husbond og madmor, børn, aftægtsfolk, karle og piger, der kunne være mange. Kirkebogen fortæller mere

om familien og dens omgangskreds, hvem stod de fadder til, og hvem stod fadder til deres børn, den røber børnenes karakter ved konfirmationen og undertiden, hvor ofte familie og tjenestefolk gik til alters. Soldaterpapirer kan give et signalement af mand og sønner, f.eks. 67 tommer, blå øjne, blond, rank holdning (og måske: lidt platfodet!). Var tipoldefar med i krigen 1848-50 og 1864 og levede endnu i 1877, har han sikkert fået en mindemedalje, der blev præget 107.000 medaljer, uddelingen skete i 1877. Forsvarets Arkiver under Rigsarkivet har alfabetisk register, så de er lette at finde, og derfra til kompagnibogen (stambogsblade) med signalementet.

Lad os så kigge på bygningerne. Brandtaksationerne beskriver dem nøje, stuehuse,

stalde og lader, fag for fag, materiale såsom ege bindingsværk, lerklinede vægge, stråtag, oftest så man kan tegne et grundrids af gården. Kig i flere taksationer, gården voksede ofte betydeligt, efterhånden som bedre drift gav større avl, se f.eks. *Bol og By, Landbohistorisk Tidsskrift, 1991:2.*

Skifteprotokollerne giver nøje beskrivelse af, hvad der var i bygningerne, bohøve, husgeråd, hvad der lå i dragkisteskufferne, og hvilken farve, de sribede dyner har - og så naturligvis værdien. En god liste over bygningsudtryk er der i Grith Lerche: *Bøndergårde i Danmark 1789-90, 1987.*

Som ved enhver ordentlig markvandring kan vi selvfølgelig få at vide, hvad der dyrkes. Fra 1861 var der, først med fem års mellemrum, siden mere uregelmæssigt, tælling af areal og husdyr. Her kan man gård for gård og hus for hus i hele landet se, hvor meget der er tilsået med hver afgrøde, såsom hvede, rug, byg, havre, blandsæd, boghvede, ærter, vikker, bønner, kartofler og andre rodfrugter, raps, hør og hamp samt hvad, der er udlagt til afgræsning, høslæt, ligger i brak eller er eng. Desuden hvor meget, der er drænet.

Tilsvarende kan man gå i stalden og få tal på heste, fordelt på hingste, valakker, hopper, føl og plage, hvilken race han-dyrene er, og hvor mange føl født året før. Jo, der var mere styr på det dengang, i vor moderne edb-tid aner man ikke, hvor mange heste, der er i Danmark. - For nu tælles kun husdyr på brug over 5 ha. - og de fleste heste er netop på de små deltids- og fritidsbrug!

Der er tal på hornkvæg, tyre, stude, køer, ungkvæg og fødte kalve, væddere, får og fødte lam, svin og bistader.

Tællingerne kan studeres på Rigsarkivet - tabelvæsen og statistik - men de ligger i fjernmagasin og skal altså bestilles i forvejen.

Lidt længere op i tiden kan man være hel-

dig at finde mejeriarkivalier i lokalhistoriske arkiver og se, hvad tipoldefar leverede af mælk måned for måned. Måske står der to tal, så var der 14 dages afregning.

Husk nu at kigge efter, hvad naboerne avler og har af dyr, det giver perspektiv at sammenligne. Selv faghistorikere kan glemme det. Det er blevet så moderne at analysere husmændene som tabere ved landboreformerne. - Vist havde de karrige forhold, men de lerstampede gulve, kalkede vægge, kolde rum og halm i sengene fandt man såvel hos dem som hos gårdmændene langt op mod nutiden, inden Volvoen rykkede ind i den gamle vognport. I Nationalmuseets klunkelejlighed fra 1890 er der badeværelse, men det sættes først rigtigt i perspektiv, når man samtidig fortæller, at kongen, Christian IX, end ikke havde badeværelse, han måtte nøjes med et badekar, der stod i soveværelset på brysselertæppet. Hvem gider i dag høre radio uden stereo. Så skal slægtens historie sørme også være i stereo.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab blev oprettet i 1769, det har uddelt tusindvis af præmier, kanhænde en eller flere er dumpet ind i forslægten. Arkivar Ole Degn har lavet et godt register til præmier uddelt 1769-1807, arkivalierne ligger i Erhvervsarkivet i Århus, velordnet og let læselige.

Siden blev arbejdet fulgt op mere lokalt af landboforeningerne, den ældste fra 1805, og af husmandsforeningerne fra århundredets slutning. Det er værd at undersøge, om tipoldefar var medlem af en landboforening, undertiden var medlemslisterne endda trykt. Man kan se, om han var med til at oprette foreningen, på et tidspunkt sad i bestyrelsen eller var dyrskuedommer og da sammen med hvem. Bemærk i hvert fald datoen for dyrskuet og kig så i den lokale avis, mange er mikrofilmet, og læs referat, det har altid været godt avisstof bl.a. med præmielister. Der kan være uddelt præmier for mønsterbrug mm.

De Danske Landboforeninger har som organisation 100 års jubilæum i 1993, det skal bl.a. markeres med udgivelse af et større bogværk. Som grundlag har man bl.a. indsamlet oplysninger om, hvad alle de lokale landboforeninger har liggende af arkivalier eller har overladt f.eks. et lokalhistorisk arkiv. De mange oplysninger er lagt på edb og fylder fem disketter, der kan erhverves for udgiften til disketter og forsendelse.

Nu vi er ved aviserne, er der grund til at slå et slag for at studere dem flittigt, der kan være godt stof at hente, f.eks. om gårdbrande. Selv har jeg fundet en ganske vist kortfattet reportage i den *Iversenske Avis* i Odense om to gårdes brande på Østfyn 1822 og siden de samme gårdes brand 1916 i *Nyborg Avis*, en fremragende reportage, så god som nogen nutidig og med mange spændende detaljer. Avisen skrev også om, da tipoldefar fik guldur efter 20 år som sognefoged.

Det er et stort arbejde at skimme gamle sognerådsprotokoller, enten i et lokalhistorisk arkiv eller et landsarkiv, hvorfra de kan lånes til det lokale bibliotek, bare det har brandsikker boks. Det kan give gode historier til slægtens og egnens historie. Det lille samfunds liv og problemer, ejheller ukendt i dag, til eksempel klager over skatten. Som sognerådet, der skriver om en gårdmand, der klager over at skulle betale 38 kr. om året i skat, mens alle naboerne slipper med 36 kr.: "Han er sognets største skatteyder og fuldt kvalificeret til at være det. Vi skal tillade os at oplyse, at han i fjor er bleven gift, hvorved han så vidt vides er blevet mindst 20.000 kr. rigere. Han bygger ny gård så flot og herskabelig, at der vist næppe findes mage til bondegård i hele Danmark." - Man fornemmer næsten sognerådsformandens pen sprutte af forargelse. Han var husmand!

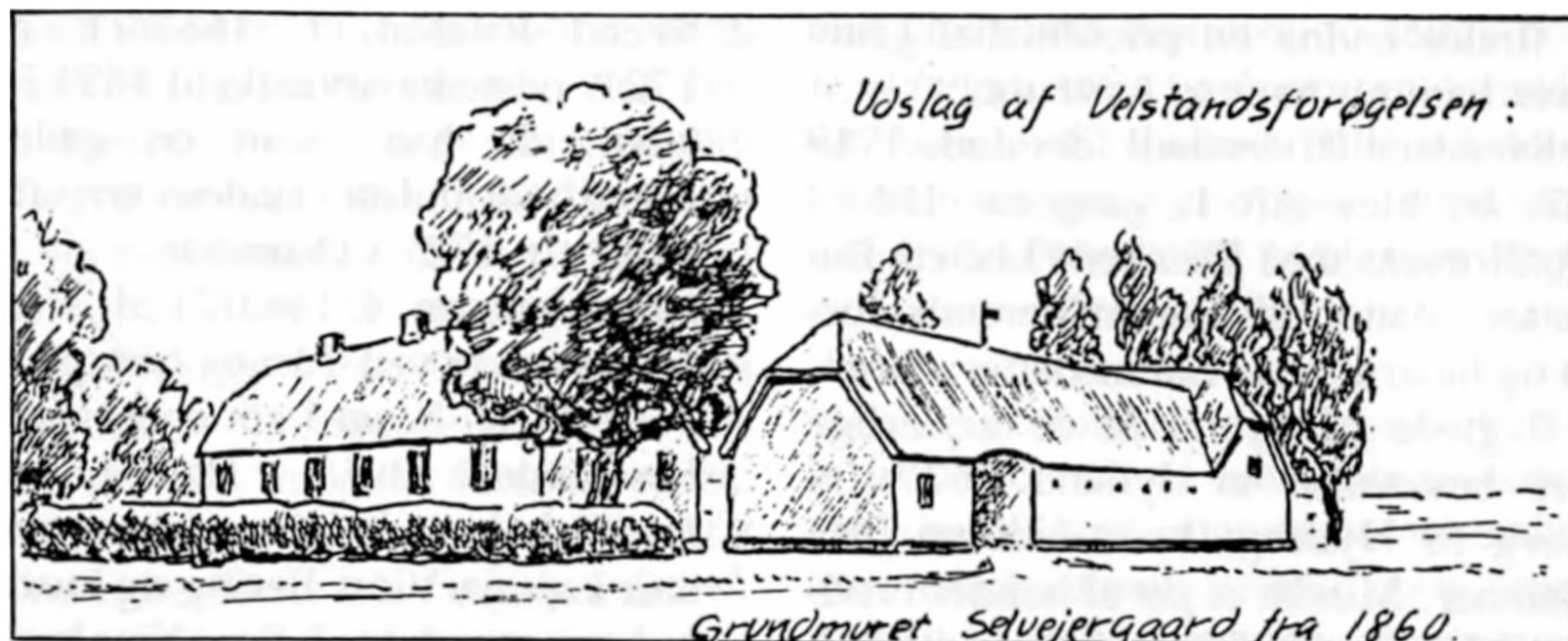
I øvrigt må man ikke glemme en række samleværker om danske gårde og deres ejeres indsats, af vekslende kvalitet. Ofte er der lidt gårdhistorie med på grundlag af ejerens erindring, eller hvad andre har fortalt. Det skal selvfølgelig tjekkes, det bør man som altid gøre! - Nævnes kan (udgiveren af ugebladet *Dansk Landbrug*) J.C.B. la Cour, der i 1906 begyndte at udgive værket *Danske Gaarde*, det kom i alt i 12 bind, men bemærk, der er tre udgaver, hver med sine gårde efter størrelse. 1923-27 udgav landbrugskandidat J. Jespersen et lignende værk i 4 bind med titlen *Danske Gaarde i Tekst og Billeder*. På Nationalt Bogforlag i Herning kom fra 1945 en række bind: *Mindenværket danske Landmænd og deres Indsats, en Oversigt over danske Bønders Virke*; værket blev udgivet amtsvis. I 1950'erne kom *Vort sogns historie i 100 år*, vist ligeledes amtsvis. Og 1961-67 *Danmarks større gårde*, 7 bd., red.: E. Bülow. - Kender læserne andre af disse samleværker?

Man kan finde biografier af danske bønder mange steder, også nogle, hvor man normalt ikke ville søge. Som f.eks. *Landbrugets Ordbog* i fire bind, 1908-14. Ud over de mange faglige artikler om kvægavl, kornsorter osv. er der mange biografier, nævnes kan tre tættrykte spalter om St. St. Blicher, dels som digter, men især som landøkonom med mange forslag til forbedringer. Han var jo også forfatter af bindet om Viborg Amt i Landhusholdningsselskabets række af amtsbeskrivelser.

Og så skal man selvfølgelig have et billede af tipoldefars gård. Det finder man på Det kgl. Bibliotek. Med mindre gården er brændt næsten bombesikkert. For der har man ca. 3 1/2 million luftfotografier af gårde og huse i hele landet, bl.a. firmaet Sylvest Jensens ca. 2 1/2 mill. luftfotos fra årene 1935-89. - Man kan få billeder i alle størrelser, mindsteprisen er dog baseret på et foto 18x24 cm, som sort-hvidt koster 300 kr. plus moms, ialt 366 kr., ekstra ko-

pi koster 256,20 kr. med moms. Man kan få håndkolorede billeder, men så er prisen derefter. Nærmere oplysninger fås i Luftfo-

tosektionen (gennem Rigsdagsgården og Bibliotekshaven) ☎ 33 93 01 01, lokal 338.

En vellykket markvandring slutter i godt vejr med en forfriskning i haven. Det kunne hos tipoldefar være godt hjemmebrygget øl, som man så fortræffeligt forstod at lave det på Fyn. Her sagde man, at godt øl helst skulle brygges om mandagen, for når pigerne havde været til bal søndag aften og

danset til langt ud på natten, orkede de ikke at få slæbt så mange spande vand ind, som der egentlig skulle i brygkarret, og så blev det stærkere. Altså pas på, hjemmebrygget øl kan slå hårdt, da gælder det om, at hestene kender vejen hjem. Skål!

Vitus Berings stamfar myrdet

af Anton Blaabjerg. Efter SLÆGTEN nr. 5, 1992.

I anledning af 250-året for den verdensberømte søfarer og opdagelsesrejsendes død skal her fortælles lidt om hans nærmeste slægt samt om en stamfar, der blev myrdet 1597/1600.

For 250 år siden døde Vitus Bering¹ af skørbug på en dengang øde ø i havet mellem Asien og Amerika; han døde 8./19. december 1741 (hhv. gl. og ny stil, juliansk og gregoriansk kalender). - Siden blev både øen, havet og strædet mellem kontinenterne opkaldt efter ham; han anses for den betydeligste af fødebyen Horsens' 5 store sønner.

Museet i Horsens har i anledning af det runde år arrangeret udstilling (med bl.a. hans ansigtstræk modelleret over en afstøbning af hans nyfundne kranium); ved åbningen af udstillingen 8. december var der be-

søg af både russiske efterkommere af Bering og fjerne danske slægtninge, eftersøgt via dagspressen.

Det er velkendt, at Vitus Bering, 1681-1741, ikke havde sit navn fra sin fædrene slægt. - Hans far, Jonas Svendsen (Halmstad), blev født ca. 1633 i Halmstad i det dengang danske landskab Halland, som Danmark efter Torstenssonkrigen ved freden i Brømsebro 1645 måtte acceptere, at svenskerne besatte i 30 år, og under Karl-Gustavkrigene 1657-59 blev Halland endelig afstået ved Roskildefreden 1658.

Disse forhold var vel årsag til, at Jonas Svendsen senest 1664 kom til Horsens, hvor han dette år fik borgerskab som køb- og handelsmand; han synes dog ikke at have haft noget stort handelstalent, så senere

blev han kgl. majestæts toldbetjent (visiterer) i byen, hvor han tillige havde tillidshvervet som kirkeværge ved Torvekirken, Sct. Ibs, den nuv. Vor Frelsers Kirke. - I kirken findes endnu en præsentabel gravsten over ham og hans to hustruer.

Jonas Svendsen (Halmstad), der døde 1719 i sit 87. år, blev gift 1. gang ca. 1661 i Nyborg/Horsens med Elisabeth/Lisbeth Berentsdatter, datter af Berent/Berendt Jørgensen og hustru Anna Sørensdatter; forældrene flygtede på grund af de kejserlige troppers besættelse af Jylland 1627 fra Flensborg til Nyborg, hvor faderen blev stadskæmner. Mindst et par af hendes brødre kom til Horsens. - Efter 10 års ægteskab døde Elisabeth 1671.

Derpå blev Jonas gift 2. gang 1671 med Anne Bering, f. ca. 1651/52. Efter 48 års ægteskab døde både Jonas Svendsen (Halmstad) og Anne Bering i december 1719, hun i sit 68. år, men først i juni 1721 afsluttedes skiftet².

Jonas Svendsen fik ifølge gravstenen i sit første ægteskab 2 sønner og 2 døtre samt i sit andet ægteskab ..(?) sønner og 2 døtre. - Efter skiftet 1721 var kun 5 børn levedygtige, nemlig af 1. ægteskab den ene datter og begge sønnerne samt af 2. ægteskab 2 sønner; børnene var:

1 Anne Cathrine Jonasdatter, f. 1661/67, d. 1724³. Gift 1. g. 1680/85 med Heinrich Popp, d. 1691/95, nævnt 1685 i Malmø og ca. 1691 i Hasle på Bornholm. Gift 2. gang 1695 med Herlov Pedersen Dalhoff, f. ca. 1669, d. 1702 af "hidsig feber", 33 år gl., bosat i Horsens, flyttede 1696/97 fra Torvet til Smedegade, dansk skolemester.

Anne Cathrine havde ingen levedygtige børn af 1. ægt. (sønnen Johan Jacob Henriksen, f. ca. 1691 i Hasle, d. 1695 i Horsens); i 2. ægt. flg. 4 børn: Hans Henrik, f. 1696, d. s. år, Jonas Dalhoff, 1697-1768, guldsmed og skoleholder i Horsens, Peder Dalhoff, 1699-1732,

præst v. Horsens Hospital og sidst i Slangerup på Sjælland, og Nille/Nelle Dalhoff, f. 1701, gift 1728 med løjtnant Erich Winterfeldt.

2 Svend Jonasen, f. 1661/71, d. efter 1721, udstedte arveafkald 1691 i København, da han "som en gældbunden svend" var indsat i stadens arresthus, opholdt sig 1721 i Ostindien.

3 Jonas Jonasen, f. 1661/71, d. efter 1727, birkeskriver ved Tårnby birk på Amager 1698-1727, bosat i sin egen gård i Højbrostræde i Kbh.⁴. - Hans hustru holdt huen, da hans halvbror, daværende russisk kaptajn Vitus Bering og hustru 1716 lod en søn døbe i Sct. Nicolai Kirke i Kbh., se herom under Vitus B.

4 Vitus Bering (i Rusland Ivan Ivanovitsch), f. 1681, d. 1741⁵. Gift 1713 i Viborg i Finland med Anna Christina Piilse/Püllse (Anna Matvejevna), d. efter 1744, datter af den velstående købmand Mathias P. i Viborg. - Parret må have fået mindst 6 børn, men levedygtige var kun 3 sønner, nævnt 1765, og 1 datter:

a Jonas B., d. 1784, var 1765 secondmajor i Tver-Karabiner-Regimentet, sidst oberst og kommandant i Mglin i Ukraine, myrdet.

b Anton B., d. efter 1765, da han var kaptajn i Velikoluzker-Infanteri-Regimentet.

c Thomas B., d. efter 1770. Gift før 1770 med Dorothea Lichtenstein. Han var 1752-61 gehejmekopist i det holstenske regeringskonseil i Sct. Petersborg, derpå i russisk tjeneste, nævnt 1765 som assessor. Boede i Reval 1770, da han fik en datter.

d Anna Hedwig B, f. ca. 1731, d. 1786 i Volokolamsk v. Moskva, 55 år gl. Gift 1750 i Sct. Petersborg med Fromhold Georg v. Korff, d. 1758 som general-løjtnant.

En af sønnerne blev tip-tip-oldefar til Rostislaw Maslow Bering, f. 1914 i Metow i Letland, nu bosat i Vilnius i

Litauen, gæst i Horsens ved åbningen af Bering-udstillingen.

Af de døde børn kendes foruden sønnen Matthias Vitus, f. 1725 i Viborg i Finland, sønnen Vitus (Wittus), f. 1716 og døbt 27. juni i Københavns Sct. Nicolai Kirke. - I sommeren 1716 opholdt der sig i og ved Kbh. både russiske hær- og flådeenheder, idet zar Peter d. Store og Frederik IV planlagde et angreb på Sverige. Som faddere nævnes den russiske "premier-ambassadør hr. Dolgorusche", kaptajn Peter Bredahl, kaptajn Marcus Griis, begge tilknyttet den russiske flåde, (den danske) fru viceadmiralinde Gabels søsterdatter bar barnet, mens mad. Jonases, mr. Jonas Jonasesens kæreste af Højbrostræde (Vitus B.s halvbrors kone) holdt huen.

Peter Bredahl, d. 1756, var ligesom Vitus Bering 1703 blevet underløjtnant i den russiske flåde, hvor han 1737 blev viceadmiral og fra 1741 kommandant i Archangelsk⁶.

Den russiske ambassadør, fyrst Vasilii Lukich Dolgorikii (Dolgorukov), f. ca. 1670, henrettet 1739, var ambassadør/gesandt i Danmark 1707-20⁷; hans hustru havde tidligere været i berøring med Bering-slægten. - Vitus B.s mors fætter Peder Bering, søn af historikeren Vitus B., se nedenfor, var officer og fra 1709 kommandant i Nyborg⁸; han blev suspenderet 1711, fordi han, da pesten rasede på Sjælland, havde ladet den russiske gesandts gemalinde, fyrstinde "Dolgorucki" og generalinde Juel passere gennem Nyborg fra Sjælland, skønt det dem meddelte pas til frit at passere - med 29 personer - ikke var egenhændigt underskrevet af kongen, men kun udstedt af interimsregeringen i Kbh. Bering fik senere tilgivelse og forblev i embedet til sin død.

5 Jørgen Christopher Jonassen, kaldet Bly eller Blimester (opkaldt efter sin mosters mand), f. 1688; fra før 1721 boede han

ved Moss i Norge og var sorenskriver i Onsøy, Tune og Åbygge.

Ud over disse 5 børn fik Jonas Svendsen flere børn, der døde før 1721. Voksen blev vist kun Peder Jonassen, f. 1672/79, nævnt som fadder 1696 hos søsteren Anne Cathrine. Sønnen Vitus døde 1681, så den yngre bror blev samme år opkaldt efter ham; datteren Nille blev født 1685 (vist død 1691) og sønnen Berent 1694.

Nærmeste danske slægtninge til Vitus B. er efterkommerne af den ældre halvsøster, slægten Dalhoff, eller de evt. efterkommere efter halvbroderen i Kbh.; men disse stammer ikke fra den ældre Bering-slægt. - Skulle der være efterkommere efter halvbroderen i Norge?

Slægten Bering

Vitus Berings mor var datter af Peder Pedersen Bering, f. ca. 1616, d. 1658/59, student 1633 fra Viborg Katedralskole, præst i Ø. Snede fra senest 1640 til sin død, mag. 1647 og provst i Nørvang Herred⁹. Gift 1. gang omkr. 1640(?) med Maren Madsdatter af ukendt herkomst, f. ca. 1622/23, d. 1652, og 2. gang med Anne Lauridsdatter fra Vejle.

Peder Berings børn og deres fordeling på ægteskaberne er uklar. Vitus B.s mor Anne, f. ca. 1651/52, må have været af 1. ægteskab, måske yngste barn og skyld i moderens død. - Skifte efter den barnløse datter Margrethe Bering, d. 1732, gift 1. gang 1681 i Horsens med Jørgen Christophersen Blimester, f. ca. 1643, d. 1697, og 2. gang 1699 med Morten Cordtsen, 1668-1727, begge borgmestre i Horsens, er desværre ikke fundet. - Som gift 1681 synes Margrethe at høre til 2. ægteskab, hvorimod Mette Bering, f. senest 1645, d. 1709, gift 1. gang 1660/64 med Peder Jørgensen (Viborg), d. ca. 1664, og 2. gang med Jens Pedersen Welling (Velling), d. 1696, begge sognepræster i Hjarup-Vamdrup¹⁰, var af 1. ægteskab.

Efter den gamle Beringstamtavle fra 1749¹¹ havde præsten i Ø. Snede foruden disse 3 døtre kun 1 søn (uden navns nævnelse), "kommandør på den moskovitiske flåde ved Kbh., blev siden admiral og døde på toget fra Archangel, norden om at søge en ny sejlads til Vestindien", altså en (med brug af overdrevne titler) klar hentydning til Vitus B., der ikke var søn af, men dattersøn af præsten.

Men Peder Bering i Ø. Snede havde flere børn, bl.a. sønnen Peder Bering, f. ca. 1647/49, d. 1689, student fra Viborg 1667/69, præst i Nebsager-Bjerre fra 1676¹². Gift 1. gang med Dorthe Pedersdatter, d. 1682, datter af landstings skriver Peder Jensen i Viborg, og 2. gang 1682 i Horsens med Anna Berentsdatter, f. ca. 1652, d. 1730.

Vitus B.s morfar var søn af den ældre Peder Pedersen Bering, f. omkr. 1585, d. 1655, storkøbmand i Viborg, hvor han fra 1631 var den ene af byens 2 borgmestre¹³. Han var gift 4 gange, 1. gang ca. 1611/12 med Maren Vitusdatter, f. ca. 1592, d. 1626 i sit 35. år. - Derpå 2. gang 1627 med en borgmesterenke fra Århus, Maren Justdatter, d. samme år i ægteskabets 10. uge, så 3. gang med Margrethe Pedersdatter, d. 1631, og endelig 4. gang 1634 med Margrethe Frandsdatter, d. 1660.

Over Peder Bering hans 1., 2. og 4. hustruer fandtes tidligere en gravsten i altergulvet i den nu nedrevne Gråbrødre (Nørre Sogns) Kirke med teksten: Herunder ligger begravet ærlig og forstandig mand Peder Pedersen Bering, fordem borgmester her udi Viborg, som hensov udi Herren d... anno 16.. (i) hans alders .. år, med sine kære hustruer, ærlig og gudfrygtig kvinde Maren Vitusdatter, som var salig Vitus Bruns datter i Møllerup (rettere Mollerup) udi Sønderlyng Herred, som døde den 12. juli 1626 (i) hendes alders 35. år, og levede de tilsammen i den hellige ægteskabsstat på det 15. år, og avlede de 3 børn, 2 sønner

og en datter, desligeste og ærlig og gudfrygtig dannekvinde Maren Justdatter, som var salig hr. Jost Pedersen Saxis datter i Mørke, og nu salig Hans Grønbechs efterleverske i Aarhus, de levede tilsammen i det hellige ægteskab på den 10. uge. Gud give dem med alle tro kristne en glædelig og ærefuld opstandelse. Amen. - Desligeste ærlig og gudfrygtig dannekvinde Margrethe Frandsdatter, som levede tilsammen udi ægteskab .. år og døde d.. anno 16.. udi hendes alders .. år. Gud give dem med alle en glædelig og ærefuld opstandelse.

Børnene af 1. ægteskab var - foruden nævnte søn Peder (præsten i Ø. Snede) - sønnen Vitus Bering, 1617-1675, professor, kgl. historiograf og digter, og datteren Bodil, gift med Anders Broch, rådmand i Viborg. Af 4. ægteskab bl.a. sønnerne Frands og Jacob, begge borgmestre i Viborg. - Historikeren Vitus Bering¹⁴ overgik det den ære 15 år efter sin død at blive adlet 1690 på foranledning af sønnen Frederik; den anden søn, den allerede omtalte Peder Bering, 1665-1715, var officer, sidst kommandant i Nyborg, og gennem sin datter Vita Bering, 1708-1771, gift med præsten Holger Rørdam i Vigersted på Sjælland, stamfar til hele præsteslægten Rørdam med bl.a. digteren Valdemar Rørdam.

Borgmester Peder Bering var søn af rådmand i Viborg Peder Jensen Bering/Biering, d. 1591, hvis slægt stammede fra Bjerring By og Sogn sydøst for Viborg, og dennes hustru Kirsten Christensdatter Høg, d. 1635; hun¹⁵ blev gift 2. gang Jacob Lauridsen Skriver fra Ålborg, d. 1611 som rådmand i Viborg, og 3. gang med enke-mand, mag. Villads Nielsen Brøns, teologisk læsemester og kannik ved domkapitlet i Viborg, d. 1637.

Den Maren Vitusdatter, der ved giftermålet ca. 1611/12 bragte det uhyre sjældne fornavn Vitus ind i den velhavende Bering-

slægt, var ifølge nævnte gravsten datter af Vitus Brun i Mollerup (i Ørum Sønderlyng Sogn) i Sønderlyng Herred, om hvem præsten Christen Eriksen i sit manuskript om Viborgs historie fra omkr. år 1700 tilføje-
de, at han "blev dræbt ved Sønderlyng Herreds ting".

Den myrdede Vitus Brun

I 2 domme af Viborg Landsting 4.11.1587 og 7.4.1588¹⁶ nævnes "erlig och welfornuftige mand Vittus Broen" som fuldmægtig for adelsmanden Christen Munk til Gjesinggård i Tvede Sogn ved Randers Fjord i sager fra Gerlev og Nørhald Herreder; begge gange uden angivelse af bopæl for Vitus. - Men som ærlig og "fornumstig" mand Vithus/Vittus Brouen, Broen eller Brun i Mollerup (selv underskrev han sig Vitus Bruen) nævnes han i hele 7 dokumenter fra 12.3.1594 til 29.9.1597 i Viborg Bisparkivs kaldspakker for Sønderlyng Herred, de fleste af gangene som fuldmægtig for Laurids Pedersen, sognepræst for Ørum-Vejrum-Viskum samt provst i Sønderlyng Herred, i tiendesagen mod nabopræsten Niels Christensen Lee i Bjerring-Mammen.

Vitus Bruns voldsomme død omtales i Kancelliets Brevbøger 5.3.1600¹⁷ af den unge Christian IV således i et brev til Eske Brock, lensmand på Dronningborg ved Randers, således:

Hoslagt sendes ham en supplikats fra disse brevvisere, Poul Jensen og Marine Lauridsdatter, hvori de klage over, at Vitus Brun i Mollerup for nogen tid siden er bleven myrdet på herredstinget. - Kongen kan ikke noksom forundre sig over, at der ikke er sket nogen alvorlig eksekution på de mordere, der have bedrevet en sådan uhørlig bedrift og gerning på herredstinget, hvor lov og ret fredsommelig skulle handles, da jo nogle ere blevne svorne fredløse, og der er svoret åråd (voldsgerning) over andre. - Da kongen på ingen måde vil have, at en sådan morderisk gerning skal gå ustraffet

hen, skal Eske Brock med største flid og alvor lade undersøge, hvem og hvor mange der have gjort håndgerning på den døde og ynkelig myrdet ham, og hvis nogen findes i hans len, lade alvorlig eksekution ske over dem, så en sådan uhørlig gerning kan blive tilbørligt straffet. Han skal med flid undersøge, om der, som det fortælles, har været en præst blandt morderne, og om han har gjort håndgerning på den dræbte, og siden sende kongen fuldstændig beretning om sagen. - 9.12. oplyses, at der var vidnet falsk.

Det er blevet hævdet, at Vitus Brun var herredsfoged i Sønderlyng Herred; men det kan ikke passe, for Esben Sørensen i Hvidding nævnes som sådan 1584-95, bl.a. i sagerne 1594-97.

Alm. bonde kan Vitus Brun, f. 1525/60, d. 1597/1600, ikke have været. - Datteren blev gift ind i den rige Bering-slægt, og som fuldmægtig i retssager kunne han både læse og skrive, hvorom hans egenhændige indlæg i sagen 29.9.1597 tydeligt vidner.

Den ældre, adelige Vitus Brun

Det er nærliggende at søge en forbindelse med en lidt ældre person med samme navn, der tilhørte den fattige lavadelsslægt, der fejlagtigt er blevet benævnt Kongstedlund-Brun'erne¹⁸.

Denne Vitus Brun nævnes første gang 1536 i Christian III's store forfatningsreces ved slutningen af Grevens Fejde/Clementsfejden og Reformationens indførelse; her var han blandt de adelige i Ribe Stift.

- Om ham vides blot, at han under Ditmarskerkrigen 1559 var skibshøvedsmand i flåden. 1563 var det også planlagt, at han skulle føre et orlogsskib; men hans navn ses senere slettet (døde han 1559/63?).

Vitus Brun, f. sen. 1515, d. 1559/63(?), nævnt 1536-59, var søn af væbneren Oluf Vedtsen, f. før 1490, d. 1529/36, bosat i Håstrup i Smidstrup Sogn i Brusk Herred, nævnt 1511-25 som adelsmand, men 1529

nærmest som bonde som den første af de 8 mænd i et tingsvidne af Brusk herredsting. - Oluf Vedtsen var søn af væbneren Weyt Pedersen, f. sen. 1440, d. 1496/1511(?), bosat i Håstrup, nævnt 1465-96, en tid herredsfoged i Brusk Herred.

Det kan måske bevises, at Vitus Brun i Mollerup, f. 1525/60, myrdet 1597/1600, var barnebarn af den adelige Vitus Brun, f. senest 1515, d. efter 1559 (1559/63?). - Men hvor findes beviserne herfor?

Navnet Veit/Vitus stammer fra helgenen med helgendag 15. juni; helgenen blev specielt dyrket af folk med "Sct. Veits-dans", fællesbetegnelse for sygdomme med udslag i ukontrollerede/uregelmæssige bevægelser.

Noter:

- 1 Dansk biografisk Leksikon, 3-2, 1979, s. 14, J.K. Jensen: Blade af Horsens Købstads Historie, 1954.
- 2 Horsens Byfogeds skifteprotokol 1719-25, B.66-254, fol. 223.
- 3 Samme, fol. 582.
- 4 A.H. Pedersen: Birketing i gl. Kbh.s amt 1521-1965, 1968, samt H.U. Ramming: Københavns Ejendomme 1377-1728, Strand Kvarter, 1943, s. 31.
- 5 Th. Hauch-Fausbøll: Et lille Bidrag til Søfareren Vitus Berings Biografi, i *Personalhistorisk Tidsskrift*, 10-2, 1935, s. 278. Dr. Erik Amburger: Vitus Berings Nachkommen in Russland, i *Personalhistorisk Tidsskrift*, 10-3, 1936, s. 35. - At Vitus Bering var gift 2 gange, og at han måske blev gift 1718 i stedet for 1713, passer ikke.
- 6 Topsøe-Jensen og Marquard: Officerer i den dansk-norske og danske Sæetat ..., bd. 1, 1935, s. 194.
- 7 Great Soviet Encyclopedia, 3.udg., bd. 8, 1975, s. 346.
- 8 Hirsch's *Fortegnelse over danske og norske Officerer 1648-1814*, 1888-1907, bd. 1, fol. 294.
- 9 Wiberg: Alm. dansk Præstehistorie, bd. 3, 1871, s. 140. Sixhøj: Viborg Katedralskoles dimittender 1630-1879, 1968, s. 7, nr. 23, Ribe Bispearkivs *Præsternes indberetninger til biskop J. Bloch 1766-69*, C.4-774, med latinsk indskrift over Maren Madsdatter (Maria Matthiæ), hvorefter hun fejlagtigt hos Wiberg m. fl. nævnes som Marie. Bokkenheuser: Slægten Bering paa Viborg-Eggen i Tiden indtil Begyndelsen af det 18. Aarhundrede, i *Personalhistorisk Tidsskrift*, 11-3, 1942, s. 45.
- 10 Note 9 (Wiberg), bd. 1, s. 622. Samme (Sixhøj), s. 28, nr. 274, og s. 41, nr. 388. Qvistgaard: Præstehustruer ..., 1934, s. 20(445-3).
- 11 Provst Vitus Berings optegnelser om slægten, genudgivet af H.F. Rørdam i *Kirkehistoriske Samlinger*, 3-6, 1887-89.
- 12 Note 9 (Wiberg), bd. 2, 1870, s. 432. Samme (Sixhøj) s. 49 og 52 (nr. 473 og 499). Bjerre Herreds gejstlige skifteprotokol 1687-1723, C.35.A-2, fol. 40. Peders arveafkald efter forældrene 9.1. 1672 i Horsens Bys tingbog 1670-74, fol. 113 (meddelt af Ejnar C. Larsen).
- 13 Note 9 (Bokkenheuser), tillæg i *Personalhistorisk Tidsskrift*, 11-4, 1943, s. 63. Viborg Købstads Historie, bd. 3, 1940, s. 800. Chr. Eriksens manuskript om Viborg i Det kgl. Bibliotek, Add. 80, Fol., pag. 78 og 423-25 (Landsarkivets afskrift, H.7(345)-1 og 2, fol. 86 og 355).
- 14 Danmarks Adels Aarbog, 1935, s. 3. Carl Langholz: Anetavler for berømte danskere, 1. samling, digtere og forfattere, 1989, s. 246.
- 15 Slægtsarkivet: Slægten fra Klim Odde, 1986, s. 316, hvor et par misforståelser vedr. familien Bering/Brøns er påvist.
- 16 Danske Domme 1375-1662, bd. 4, 1582-89, 1980, s. 291 og 312. Viborg Bispearkivs kaldspakke for Sønderlyng Herred 1467-1604, C.2-216.

17 Kancelliets Brevbøger, 1596-1602, 1913, s. 477 og 573.

18 Danmarks Adels Aarbog, 1889. Samme

1955, artikler af Troels Dahlerup. Sidstnævntes artikel i *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 12, 1965, s. 65.

Vitus Berings mormors afstamning fra borgmester Christjern Nielsen

- af nu afdøde Ejnar C. Larsen, Hornum, Himmerland. Efter SLÆGTEN nr. 6, 1992.

I tilknytning til Anton Blaabjergs artikel: Vitus Berings stamfar myrdet, i SLÆGTEN nr. 5, kan oplyses:

Vitus Berings mor Anne Pedersdatter (Bering) var af faderens ægteskab med Maren Madsdatter, ligesom broderen Peder. Da disse 2 børn gav deres formynder og slægting¹ præsten Jens Christensen Wandal i Uldum afkald, blev det udtrykkeligt oplyst, at moderen var Maren Madsdatter². - Måske var de helsøskende til Kirsten Pedersdatter Bering, enke efter Søren Bruun, idet hun 1699 købte en gård i Horsens ved siden af Jonas Svendsens gård³. Denne Kirsten døde 22.11.1704 i Horsens, 59 år gl. - altså født ca. 1645.

Om præsten Peder Pedersen Berings første kone Maren Madsdatters herkomst:

Hun var datter af rådmand i Vejle Mads Thomsen og hans kone Mette Clemensdatter; deres ligsten findes i Vejle Kirke⁴. Her siges, at Mads Thomsen døde 1640 - uden at datoen opgives, men i hans svigerfar borgmester Clemend Sørensen (den yngre)s optegnelser⁵ og kirkeregnskabet⁶ siges samstemmende, at Mads Thomsen døde 3. påskedag 1639. Det kan synes mærkeligt, at gravstenen kan have forkert dødsår, men forklaringen kan være, at stenen er blevet lavet temmelig lang tid efter hans død; - først ved skiftet efter hans kone Mette Clemensdatter blev der afsat penge til at lade stenen lave. - Om hans fødselsår 1583 er der overensstemmelse mellem gravstenen og Clemend Sørensens optegnelser. Mads Thomsen var født 1583 i Odense som søn

af borgeren Thomas Madsen⁵, der blev begravet i Vejle Kirke 13.12.1614⁷.

Mette Clemensdatter fødtes 1600 og døde 1651, hvor hun blev nedsat i sin mands murede grav i kirken 8.10.; for dette betalte "mester Peder Pedersen i Snee" (altså mag. P.P. Bering i Ø. Snede) 15 sldr.⁸. Bo-registreringen efter Mette blev holdt 13.-14.10.1651, og selve skiftet foregik 4.11.1651⁹. Her optrådte som arvinger mag. Peder Pedersen Bering på sin kone Maren Madsdatters vegne. - Mette var datter af den kendte borgmester i Vejle Clemend Sørensen (den yngre) (f.25.2.1573, d.1643) og hans første kone Maren Baggesdatter (f.1563, d.13.12.1602), som var datter af storkøbmanden Bagge Jensen (f. 1511, d.24.10.1578) i Ribe og dennes anden kone Sidsel Pedersdatter (f. ca. 1528, d. 2.4.1579). Sidstnævnte var datter af købmand i Ribe Peder Ibsen (d. 1531/39) og hans kone Anne (d.1.5.1578).

Clemend Sørensen (den yngre) var selv født i Vejle som søn af købmand Søren Clemendsen (d.13.2.1576)¹⁰ og hustru Mette (d.26.1.1575)¹⁰, datter af borgmester i Horsens Kristoffer Skaaning. Søren Clemendsen var søn af borgmester i Vejle Clemend Sørensen (den ældre) (f. ca. 1513 i Ribe, d.20.12.1584) og dennes første hustru Lene Christjernsdatter (d.1556), som var datter af borgmester i Varde Christjern Nielsen¹⁰.

Noter:

1 Jens Christensen Wandals far var halvfarbror til mag. Peder Pedersen Berings

- far, se Slægtsarkivet: Slægten fra Klim Odde, 1986.
- 2 Horsens Bys tingbog 1670-74, B.66-2, f. 113, 244 (9.1.1672, 22.7.1673).
 - 3 Horsens skøde- og pantebog 1683-1707, B.66-SP.1, f. 185 (18.4.1699).
 - 4 Afbildet i C.V. Petersen (red.): Vejle Bys Historie, 1927.
 - 5 Original i Vejle kopibog over privilegier og andet 1327-1781, D.32-160, aftrykt i G.F. Gaarmann: Efterretninger om Weile Kiøbstad samlede af Archiv og andre paalidelige Documenter, 1794.
 - 6 Vejle kirkeregnskab 1638-66, C.622-2, under begravelsespenge 1639.
 - 7 Samme 1582-1638, C.622-1, under begravelsespenge 1614.
 - 8 Kilde 7, 1651.
 - 9 Vejle Byfogedarkivs originale skiftebreve 1625-53, B.69-269, nr. 73.
 - 10 J. Vahl: Slægtbog over Afkommet af Christjern Nielsen, Borgmester i Varde omkr. 1500, 1879-97.

En adelsjomfru Norby på Udegaard i Ansager Sogn? - Ikke alt, der findes på tryk, er troværdigt!

- af nu afdøde Hans Viuf-Sørensen, Viborg. Efter SLÆGTEN nr. 6, 1992.

Når man arbejder med slægtshistorie, bliver man gerne lykkelig, når man finder frem til trykte kilder, der omhandler ens slægt, idet det jo letter arbejdet betydeligt. - Man må blot gøre sig klart, at sådanne kilder også kan være behæftet med fejl og da navnlig, hvis det drejer sig om mundtlige overleveringer inden for slægten, hvilket der her skal omtales et eksempel på.

I *Samlinger til jydsk Historie og Topographie*, 1. rk., bd. 3, 1870-71, s. 411, findes en artikel af J. Kierckebye: Om det gamle Urup samt om de sidste Adelsmænd af Slægten Norby, især dog om deres Descendenter i Bondestand.

J. Kierckebye (f. 1798 i Bøvl i Sdr. Omme Sogn, d. 1881 i St. Andst, skolelærer flere steder, sidst i Grindsted til 1856. Han var søn af sognefoged Jens Jensen, d. 1813 i Bøvl, og hustru Maren Hansdatter, f. 1767, d. 1854 i Hoven Sogn, datter af Hans Mogens og hustru Kirstine Nielsdatter i Udegaard (Udde) i Ansager Sogn) beretter her bl.a. om, hvad hans moder (altså f. 1767) havde fortalt. - Ifølge dette var hans mormor, nævnte Kirstine Nielsdatter, datter af Niels Nielsen Bundsgaard og hustru Ma-

ren Tonnesdatter i Udegaard (Udde); sidstnævntes far, Tonnes Christensen, skulle have overtaget nævnte selvejergård efter sin far og være blevet gift med adelsfrøkenen Anne eller Anne Johanne Norby, datter af Christen Norby og "Helene Mosmann" (nemlig Christen Norby, f.1630/40, d. 1667, nævnt fra 1660, ejer af Lunderup i Varde Landsogn, som enken solgte 1679, samt medejer af Urup i Grindsted og Donslund i Vorbasse sogne, gift 1652/62 med Helle Mormand, f.1627/42, d.1717(22?)), der som enke boede i Tange i Torstrup Sogn 1678, nævnt 1682-85 på Agerkrog i Tistrup Sogn og fra 1685 ejer og beboer af gården Silkeborg i Grene Sogn i Slavs Herred. - Parret er nævnt i hæftet *Nutiden og Valdemar Sejr, slægtsforskning og Danmarks historie*, af Anton Blaabjerg, udg. af SLÆGTEN 1999).

Ved en nærmere undersøgelse viser det sig, at denne Norby-afstamning ikke holder stik. Udegaard (Udde) var ikke en selvejergård, men en fæstegård under Ribe Hospital¹ med oprindeligt 3 1/2 tdr., men fra 1688 5 tdr. 6 skpr. 2 fjkr. 2 alb. hartkorn. Efter fæsteren Esche Pedersen og dennes enke Ell(?) blev gården delt, idet Oluf Eskesen

Ell(?) blev gården delt, idet Oluf Eskesen overtog den ene halvdel 8.6.1657 og Thomas Nielsen den anden 17.2.1666. Ved matrikuleringen 1688 var Thomas Nielsen og Mette Hansdatter (vel enken efter Oluf Eskesen) fæstere af hver sin halvdel.

Den halvdel, som Thomas Nielsen ("Thomas Udde" døde 1725, "nær 90 år", altså f. ca. 1635) havde, synes en kort tid at have haft to fæstere, for 24.1.1702 blev udstedt fæstebrev² til "Tonnis Christensen af Forsum" (Foersum i Egvad Sogn) på den halvgård i Ude, som Thomas Nielsen og salig Eskild Thomsen havde haft i fæste; Tonnes ægtede Thomas Nielsens datter Anna og forpligtede sig til at "give både hendes fader og moder nødtørftig livsophold". - Navnene kunne tyde på, at Thomas Nielsen havde giftet sig med ovennævnte Esche/Eske/Eskild Pedersens datter og med hendes fået sønnen Eskild Thomsen, som var blevet faderens medfæster i halvgården, men var død rimelig ung senest 1701.

Ansager Sogns kirkebog oplyser, at Thomas (Nielsen) Udde døde 1725, nær 90 år gl., datteren Anna Thomasdatter (blot betegnet Thonnis Christensens hustru af Udde) døde 1740, 72 år gl. - altså f. ca. 1668, og svigersønnen Tonnes (Tønnes) Christensen af Udde døde 1751, 82 år gl. - altså f. ca. 1673. Sidstnævnte pars vistnok eneste barn, datteren Maren Tonnesdatter (født 1702/09 før kirkebogens begyndelse) blev gift 1729 med Niels Nielsen Bundsgaard fra Aadum/Oddum Sogn; parret fik flg. 3 børn i Udde/Udegaard: Sidtzel Christine 1730 (Kierckebye's oldemor), Thomas Christian 1735 og Niels 1738.

Nævnte Oluf Eskesen, der overtog halvdel af fødegården 1657, var vel gift med ovennævnte Mette Hansdatter (enke 1688) og må have været far, dels til den "Søren Olesen af Udde", der nævnes som fadder i sognets kirkebog 1712, og som fra senest 1721 boede i Kvie i Ansager Sogn, d. 1725, 59 år gl. - altså f. ca. 1666, og dels

til halvgårdens næste fæster Eske Olufsen, d. 1710 i Udde, 48 år gl. - altså f. ca. 1662. Forbindelsen til "Zidsel Eskisdatter af Udde", d. 1712, 82 år - altså f. ca. 1630, synes derimod uklar.

Eske Olufsens datter må have været Maren Eskesdatter, f. ca. 1686, d. 1769 i Skovlund i Ansager Sogn, 83 år gl. Hendes 3 mænd var efter hinanden fæstere af denne halvdel af Udegaard; hun blev gift 1. gang 1710 med Peder Bertelsen af Morsbøl (Grindsted Sogn), d. 1716, 2. gang 1717 med Christen Jensen af Grindsted, d. 1719, og 3. gang 1719 med Michel Raschsen, f. ca. 1688, d. 1759 i Skovlund, 71 år gl. - 6.10.1719 fik "Michel Rask, barnefødt i Crongaard" fæstebrev³ på den halve gård i Ude med 2 tdr. 7 skpr. 1 fjk. 1 alb. hartkorn, som Christen Jensen var fradød, og hvis enke han ægtede.

Maren Eskesdatter fik 7 børn, 3 i 1., 2 i 2. og 2 i 3. ægteskab: Eske 1711, Morten 1713, Peder 1716, Thomas 1718 (d. 1730), Kirsten Marie 1720 (konf. 1736), Jørgen 1723 (konf. 1739) og Rasch 1727. - Efter sønnen Jørgens konfirmation 1739 flyttede familien fra Udegaard til Skovlund.

Hvad angår gården "Udde" eller Udegaard, så blev den på den efter kgl. bevilling af 4.8.1741 holdte auktion 17.11. over en del af Ribe Hospitals bøndergods for 350 rdlr. tilslået rådmand Johan Krag i Varde på Niels Bundsgaard i Uddes vegne; auktionsskødet blev udstedt 19.2.1742⁴. Ifølge skødet var de to halvdele af gården med ialt 5 tdr. 6 skpr. 2 fjkr. 2 alb. hartkorn da fæstet af Tonnis Christensen og Poul Sørensen. - Niels Bundsgaard samlede atter de to halvdele af Udegaard til een brugsstørrelse.

Traditionen om den adelige Norby-afstamning kan altså følges tilbage til Kierckebyes mor, f. 1767; men afstamningen var dog ikke som overleveret. - Da der bag slægtsoverleveringer ofte skjuler sig en vis kerne af sandhed, skal Norby-afstamningen måske

kunne måske være gennem Eske Pedersens ukendte kone eller Tonnes Christensens egen slægt.

Tonnes/Tonnis/Tønnes Christensen var ifølge fæstebrevet 1702 fra Foersum i Egvad Sogn. Og her var han endnu 1702 ejer af jordegods, idet han (fejlagtigt benævnt Thomas) 1.12.1702, læst 29.9.⁵, udstedte et pantebrev på 80 rdlr. til Niels Andersen Boltrup til Østergaard (Lyne Sogn) med pant i 1/4 af Peder Nielsens gård, 1/4 af Niels Christensens bol og 1/3 af halvbolet Sandholt, beboet af Søren Pedersen, alt i Foersum og tilsammen 2 tdr. 1 skp. 1 fjkr. 2 alb. hartkorn; som vitterlighedsvidne nævnes da "min kære broder, velforstandig mand Jens Christensen i Foersum Mølle".

En tredje bror var Poul Christensen (Tarm) i Foersum. Ved skifterne 28.1.1727 og 4.7.1737⁶ efter både Elsebe Dorethe Michelsdatter, d. 30.12.1726, og hendes efterlevende mand Poul Christensen, d. 4.6.1737, nævnes som Pouls bror Tønnes Christensen "i Ud i Ansager Sogn". 1727 siges Poul 6.7.1719 at have fæstet sin gård af broderen, der havde købt den af sr. Morten Jepsen [Tarm] på Rækkergaard; 1727 ejede Poul selv Niels Poulsen Glarmesters gård i Foersum med 1 td. 2 skpr. 1 fjkr. 1/4 alb. hartkorn, hvoraf han havde bortfæstet halvdelen til sin moster Mette Poulsdatter. - Da Poul Christensen i Foersum ved skøde af 28.12.1735, læst 21.5.1738⁷, solgte sidstnævnte gård ("bolig") til sønnen Hans Hendrich Poulsen blev det oplyst, at Poul havde arvet den "efter sin salig fader Christen Sørensen i Foersum".

Poul Christensen nævnes med tilnavnet Tarm, da han som "velagt karl" 10.11.1696, læst 2.12.⁸, modtog et pantebrev på 100 rdlr. af Niels Christensen Gredsbøl i Foersum med pant i dennes iboende gård med 3 tdr. 5 skpr. 2 fjkr. 1 alb. hartkorn arvet efter Niels' svigerfar Poul Jepsen Tarm. Med pant i denne gård udstedte Poul Christensen i Foersum 12.1.1700, læst

22.6.1701⁹, et pantebrev på 40 rdlr. til sin "kære moders farbroder, nu salig borgmester Jep Tarm i Ringkøbing hans efterlever-ske, dydædle matrone Birgitte Mortensdatter Beeske og hendes søn sr. Morten Jepsen Tarm [senere Rækkergaard, se ovenfor]. - Endelig udstedte Mette Poulsdatter af Foersum, afgangne Niels Christensen Gredsbøls efterleverske et pantebrev 4.2.1732, læst 22.7.1733¹⁰, på 250 rdlr. til Poul Christensen i Foersum med pant i nævnte gård, som hendes "kære fader Poul Jepsen Tarm" havde overdraget hende 24.4.1677.

Af foregående dokumenter fremgår det altså, at Tønnes Christensen og hans brødre Jens og Poul Christensen (Tarm) var sønner af Christen Sørensen i Foersum og hustru N.N. Poulsdatter, søster til Mette Poulsdatter (gift med Niels Christensen Gredsbøl), datter af Poul Jepsen Tarm i Foersum, bror til den rige borgmester Jep Jepsen Tarm i Ringkøbing, f. ca. 1606, d. 1689, 83 år gl.¹¹.

- Ej heller ad denne vej synes der altså at være adelig Norby-afstamning.

Udforskningen af Tonnes Christensens herkomst er et eksempel på, at der ved hjælp af ejendomshistorie i et sogn som Egvad, hvor kirkebogen først begynder 1814, udmærket kan klarlægges slægtsforhold både i 1600- og 1700-tallet.

Noter:

- 1 Matriklen 1688 for Lundenæs Amt, Z.9-16, f. 25, Ribe Hospitals jordebog ca. 1650 i Ribe Katedralskoles arkivs adkomster til skolens gods, C.638-118, og Ribe Hospitals jordebog 1640-72 (synes anlagt 1653), C.658-42, f. 28.
- 2 Ribe Hospitals fæsteprotokol 1719-92, C.658-43, f. 107.
- 3 Samme.
- 4 Ø. og Nr. Horne herreders skøde- og panteprotokol 1739-74, B.82.F-SP.1, f. 12b.
- 5 Viborg Landstings skøde- og pantepro-

- tokol 33, 1702-05, B.24-668, f. 245b.
- 6 Lundenæs Amts skifteprotokoller 1725-30, A 1725-27, B.8-1075, f. 140, og samme 1731-49, A 1731-41, B.8-1077, f. 180b.
- 7 Viborg Landstings skøde- og panteprotokol 41, 1737-45, B.24-684, f. 99.
- 8 Samme 30, 1696-97, B.24-662, f. 184.
- 9 Samme 32, 1699-1701, B.24-666, f. 343.
- 10 Samme 40, 1731-37, B.24-682, f. 283b.
- 11 Carl Lindberg Nielsen: Ringkjøbing Købstads Historie, s. 321.

Professor Ole Borchs bror i Fjaltring

af Holger Hertzum-Larsen, Hovedgaden 32, Nr. Nissum, 7620 Lemvig.

Efter SLÆGTEN nr. 6, 1992.

Var præsten Claus Olufsen Borch i Fjaltring bror til professoren i København? - Spørgsmålet har optaget mange.

I papirer lånt af Erling Møller, Rønde, fandt jeg afskriften af en præsteindberetning, dateret Lomborg Præstegaard 9. juni 1714, fundet i Ribe Bispearkivs Indberetninger om præsternes indkomster 1714, C. 4-688.

Her skrev Lomborg-præsten Laurids Clausen Borch, præstesøn fra Fjaltring: *Penge på rente har jeg ingen af uden en ringe del, som af min sl. farbroder, sl. doctor Ole Borch i København til fadder-gave mine børn ere forædret og til deres studeringers fremtarv, hvis rente årligen tilgår til klæder og videre fornødenhed....*

Aner på Færøerne!

af Heini Madsen, Lærkevænget 16, 9430 Vadum. Efter SLÆGTEN nr. 7, 1993.

Færøerne og Danmark har hørt sammen siden 1380, da Norge og Danmark blev forenet. Færøerne fulgte da med som norsk lydland, og da Norge og Danmark blev skilt fra hinanden igen i 1814, forblev Færøerne under Danmark, fra 1816 som et amt og siden 1948 som et delvist selvstyrende folkesamfund inden for det danske rige. I århundreder var præster og øvrige embedsmænd på Færøerne danskere, som i mange tilfælde fik sig en færøsk kone, og da færingerne begyndte at søge sig boglig uddannelse, rejste de til Danmark for at læse. Derfor er der i dag et stort antal danskere, som har familie på Færøerne, og der er mange, som kan spore nogle af deres rødder op til de nordatlantiske øer.

men der er så godt som ingen danskere, som kan skrive eller tale færøsk, og forskellen mellem de to sprog er ret stor, selv om de danske embedsmænd i århundreder søgte at tvinge befolkningen til at tale dansk. Det lykkedes dog ikke, men derimod skulle man helt frem til midten af 1800-tallet, inden der opstod et færøsk skriftsprog, og inden da var det lykkedes de danske embedsmænd at fordanske folks efternavne i en sådan grad, at de fleste efternavne nu er danske. Fornavnene blev også skrevet i danske former, men her beholdt befolkningen den mundtlige brug af de færøske fornavne med det resultat, at den almindeligste navneform i dag er et færøsk fornavn samt et dansk efternavn.

Alle færinger kan læse og skrive dansk,

Et ganske almindeligt efternavn på Færøer-

ne er Joensen, afledt af Joen, som er den fordanskede form af Jógvan. Fik en Jógvan i ældre tid en søn, skulle han selvfølgelig have heddet Jógvansson til efternavn, men i stedet blev det altså til Joensen. Af andre fordanskede fornavne kan i flæng nævnes Mikkjal, som blev til Mikkel, Leivur blev til Leif, Sjúrdur til Sigurd, Liggjas til Lyder, Tórmóður til Tormod, Páll til Poul, Jóannes blev til Johannes, Jaspur til Jesper, Oli og Olavur til Ole, Jákup til Jacob, Sámal til Samuel, Hanus til Hans, Magnus til Mogens, Jenis til Jesper, Tummas til Thomas, Klæmint til Clemen, Grækarris til Gregers osv. Blandt kvindenavnene kan nævnes, at Elspa blev til Elsebeth, Billa til Bille, Katrin til Kathrine, Sissal til Cecilie, Elin til Ellen osv.

I vore dage er der en hurtigt stigende tendens til at tage efternavn efter den lokalitet, som familien eller en forfader stammer fra samtidig med, at den gamle navneskik med at tage efternavn efter sin fars fornavn igen er ved at vinde indpas. For at gøre forvirringen total for en dansker, er det særdeles almindeligt ikke at bruge en mands døbenavn, men derimod hans kaldenavn blandt venner og bekendte, og det gælder i såvel skrift som tale. Mange bygder på Færøerne har deres egen skrevne bygdehistorie, hvor næsten samtlige personer, som har trådt deres barnesko i bygden, omtales såvidt muligt med deres kaldenavn og ikke med det officielle døbenavn, og da kan det blive endog meget vanskeligt for en slægtsforsker at finde ud af, hvem han nu egentlig læser om. Eksempelvis kan jeg nævne, at min far blev kaldt Madsen (og hed Madsen til efternavn) og følgelig kaldes jeg i min hjembygd Heini hjá Madsen, ikke Heini Madsen. Min bedstefar stammede fra Eiði, men boede i Vágur, hvor han kaldtes Eiðis-Christian, og da han samtidig boede i et hus, som kaldtes Klubbin, kaldtes han også Klubba-Christian. På Eiði blev han derimod benævnt Christian á Myruni efter den loka-

litet i bygden, som han stammede fra, og hvor hans forældre boede, så han havde hele 3 kaldenavne. Kun i officielle skrivelser kunne man se hans døbenavn: Christian Christiansen.

De anvendte kaldenavne kan også hidrøre fra en egenskab ved personen, og da kan det være endnu sværere at finde frem til døbenavnet; f.eks. kendes Sterka Marjun og Stóri Dánjal. Vanskeligere endnu er det, når ingen af en mands navne nævnes, f.eks. Rádni Bóndi, eller en mand kort og godt benævnes efter sin fødebygd, f.eks. Gásadal eller Leyningurin, dvs. en mand fra henholdsvis Gásadalur og Leynar.

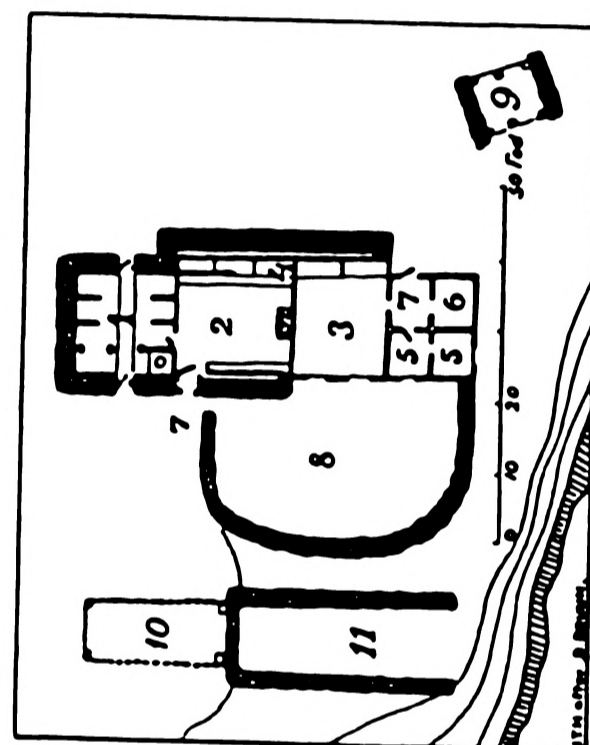
Men ellers er det ikke svært at drive slægtsforskning på Færøerne, når man bor i Danmark. Alle bevarede arkivalier, som er mere end 100 år gamle, er forfattet på dansk og er derfor let tilgængelige for danske slægtsforskere. I Tórshavn befinder færingerne landsarkiv sig, og de ansatte plejer at være særdeles flinke til at sende fotokopier af f.eks. folketællinger og skifter. Adressen er Føroya Landsskjalasavn, Debesartrøð, FO-100 Tórshavn.

Folketællinger er blevet afholdt på Færøerne hver gang, det er sket i Danmark, med undtagelse af 1787, dvs. at Færøernes første folketælling fandt sted 1801. Den findes renskrevet og i bogform ligesom 1850 (se litteraturlisten). Skifteprotokoller har Føroya Landsskjalasavn fra 1701, og der er udarbejdet personregister over indholdet til og med 1850. Der plejer ikke at være vanskeligheder med at få kopier af folketællinger og skifter, men derimod er man ikke glad for at kopiere fra kirkebøgerne, da de er meget slidte, men fotokopierede eksemplarer findes på landsarkivet og på landsbibliotekets læsesal, Landsbókasavnið, J.C. Svabosgøta 16, FO-100 Tórshavn. I denne forbindelse skal det nævnes, at de ældste kirkebøger for Syðderstreymoy og Suðeroy er udgivet i bogform: *Suðurstreymoyar kir-*

kjubók 1757-1816 og Suðeroyer kirkjubók 1745-1816.

Verdens ældste lovgivende ting er ikke det islandske Alting, som mange tror, men derimod det færøske Lagting, som begyndte sin virksomhed før år 900. Da det kunne være svært at komme til Lagtingets møder i Tórshavn dengang, hvor man kun havde robåde at ty til, blev der også afholdt varting forskellige steder. De ældste af de bevarede protokoller, som giver glimrende bidrag til enkeltpersoners historie, er renskre-

vet og udgivet i bogform af Einar Joensen, omfattende tidsrummet 1615-1690. Det samme gælder den for slægtsforskere uundværlige "Færøske Kongsbønder 1584-1884" af Anton Degn, som i bogen nævner samtlige kongsbønder, dvs. fæstebønder igennem 300 år med angivelse af, hvilken jord de havde, hvad de skulle betale samt slægtsskabsforholdet de enkelte kongsbønder imellem, forsåvidt de kan udledes af navnene. Desuden er der knyttet andre kommentarer til mange af dem.

Typisk færøsk bondehus i Oyndarfjørður (Andefjord) på Eysturoy (Østerø). - Til grundplanen: 1 fjós [stald], 2 roykstova [røgstue, dagligstue, køkken mm.] 3 glasstue, 4 køjer [alkover], 5 kamre, 6 spisekammer, 7 forstuer, 8 høgård, 9 kjadlur [kæld, tremmehus] til kød, 10 kjadlur til fisk og 11 nøst [bådeskur]. - J.Th. Hansens tegning 1903 til Trap: Danmark, 4. udg.

I Wibergs danske præstehistorie findes også et afsnit om de færøske provster og præster, forfattet af C.F. Nielsen. Samme C.F. Nielsen har også papirer om verdslige embedsmænd liggende på Rigsarkivet, og i håndskriftsamlingen på landsarkivet i Viborg har Chr. Heilskov en pakke med personalhistoriske studier liggende. I *Personalhistorisk Tidsskrift*, 6. rk., 6. bd. har Chr. Heilskov en lang række efterkommere af Magnus Heinasson, som blev henrettet i

1579 på en tvivlsom anklage og retssag. I ny og næ udkommer der også offentligt tilgængelige slægtsbøger, som i mange tilfælde findes på Frederiksberg Bibliotek, hvor man har Danmarks måske største samling af slægtsbøger. Endelig er der jævnligt slægtshistoriske udredninger i den færøske avis *Dimmalætting*, som kan ses på mange større bibliotekers avislæsesale.

Blandt de færøksprogede bøger skal næv-

nes Páll J. Nolsøes 14-bindes *Føroya Siglingarsøga 1856-1940*, som omtaler hver eneste person, som har ført en fiskekutter inden for det nævnte tidsrum, og hver persons forældre og undertiden mere nævnes. Det samme gælder omtalen af samtlige lærere på Færøerne 1870-1976 i *Lærarafólk í Føroyum*. - *Tey byggja Land* i 6 bind af J. Símun Hansen omtaler alle, som er født på Norðoyar (Nordøerne), og den er også et studium værd, hvis man har slægt derfra. Endelig er der bygdehistorierne, som er en sand guldgrube for den, som kan læse færøsk og finde om bag de mange kaldenavne, som præger bøgerne.

Har man aner på Færøerne, er der nok af muligheder for at studere dem, også selv om man sidder i Danmark. Det er bare at komme i gang.

Litteratur

Trap: Danmark, 5. udg., bd. 29, 1968, indeholder foruden den topografiske beskrivelse af øerne en fyldig litteraturliste s. 218-25. - Her blot lidt om de nyere publikationer, specielt lokal- og slægtshistoriske:

Generel historie

- N. Andersen: Færøerne 1600-1709. Kbh. 1895.
- Páll J. Nolsøe: Føroya Siglingarsøga, 1-14. Tórshavn, 1955-91.
- G.V.C. Young: Færøerne. Fra vikingetiden til reformationen. Kbh. 1982.
- Heini Madsen: Færøernes hvornår skete det. Skúvanes 1999.

Bygdebøger

- Mikkjal Dánjalsson á Ryggi: Miðvinga søga. Thorshavn, 1940.
- Jóan Chr. Poulsen: Hestsøga. Tórshavn, 1947.
- Edvard Hjalt: Sands søga. Tórshavn, 1953.
- Ludvig Petersen: Sandavágs søga. Tórshavn, 1963.

- Pól A. Pedersen: Um Mykladals bygd. 1966.
- Poul Petersen: Ein føroysk bygd. Tórshavn, 1968.
- Poul Andreasen: Ur Vágs søgu. Vágur, 1977.
- Hans Jacob Sigvardsen: Argir. Argir, 1978.
- Jákup Berg: Hovs søga, 1-3. Tórshavn, 1984-89.
- Meinhardt Jacobsen: Brot úr Fuglafjarðar søgu. Fuglafjørður 1989.
- Erling Poulsen: Víkarbyrgi. Tórshavn, 1990.
- Petur Andreasen: Skúvoyar søga, 1-2.
- J. Símun Hansen: Tey byggja land, 1-6. Klaksvík.

Slægtstavler og -bøger

- C.F. Nielsen: Stamtavle over Familien Hammershaimb. København, 1876.
- Johan Carl Joensen: Slægtsregister over Kongsbonde i Bø, Gutte Joensens Efterkommere. Godthåb, 1890.
- Chr. Heilskov: Af den Heinesenske Slægts Saga. København, 1916.
- Ib Djurhuus: Slægten Djurhuus. 1990.
- Axel Mortensen: Gloymdu ikke ættarbandið. 1992.
- Anna Sofía ú Vági: Nolsøyar Pál Grunnurin. 1998.
- Marita Weihe: Biritá og Joannes á Heygum. 1998.

Stater

- C.F. Nielsen: Færøernes gejstlige Stat. Faaborg, 1879.
- Samme: Færøernes verdslige Stat efter Reformationen (manuskript i Rigsarkivet).
- Marius Johannesen & Jákup Kjeld: Lærarafólk í Føroyum, 1870-1976. Tórshavn, 1976.

Kildeudgaver og -uddrag

- Anton Degn: Færøske Kongsbønder 1584-1884. Tórshavn, 1945.
- Einar Joensen: Tingsbókin 1615-54.

- Tórshavn, 1953.
- Einar Joensen: Løgtings- og Vártingsbókin 1655-66. Tórshavn, 1958.
- Einar Joensen: Vártings- og løgtingsbók 1667-1690. Tórshavn, 1969.
- Petur Martin Rasmussen: Suðurstreymoyar kirkjubók 1757-1816. Tórshavn, 1988.

- Poul Andreasen: Suðeroyer kirkjubók 1745-1816. Tórshavn, 1998.
- Heini Madsen: Folketælingen på Færøerne 1801. Vadum, 1989.
- Heini Madsen: Folketælingen på Færøerne 1850. Vadum, 1999.
- Mormonernes IGI-kort.

Slægten Winther på Færøerne

- fra kong Sverre til øernes første egentlige politiker

af Anton Blaabjerg. Efter SLÆGTEN nr. 7, 1993.

I tilknytning til foregående artikel skal her berettes om et tilfældigt fund, som jeg gjorde 1974 under jagt på aner til Johnny Winther Holbech, en årrække bosat i Tórshavn.

Sydligst på Streymoy (Strømø) ligger "Færøernes vartegn", ruinen af Magnus-katedralen i Kirkjubøur (Kirkebø), og i fjeldet derover Sverrishola. - Navnet hentyder til Norges store middelalderkonge *Sverre*, f. ca. 1151, d. 1202. Han voksede op hos biskop Roe i Kirkjubøur og skal først efter selv at være blevet præsteviet af sin mor have fået at vide, at han var søn af den norske konge Sigurd Mund; derefter drog han 1176 til Norge, hvor han med rette eller urette gjorde sine arvekrav gældende.

Kong Sverres uægtefødte søn *Haakon (III) Sverreson*, død 1204, konge fra 1202, skal med Inga af Varteig have fået sønnen *Haakon (IV) Haakonsson*, 1204-1263, konge fra 1217, hvis søn *Magnus (V) Lagabøter*, 1238-1280, konge fra 1263, blev gift 1261 med den danske Ingeborg, død 1287, datter af Erik Plovpenning og barnebarn af Valdemar Sejr, se hæftet *Nutiden og Valdemar Sejr, slægtsforskning og Danmarks historie*, af Anton Blaabjerg, udg. af SLÆGTEN 1999. - Heri oplyses om de 8 slægtsled mellem Ingeborg og Magnus Lagabøters søn, *Haakon (V) Magnusson*, 1270-1319, konge fra 1299 (som ung hertug stod han 1298 bag det berømte *Seyðabræv* (Fårebrevet) til reguleringen af øernes jordbrug), og den danske adelsslægt Rosen-

krantz, der i 1500tallet ejede 1/24del af al skyldsat jord i Norge, bl.a. mange ejendomme på Færøerne og Shetlandsøerne.

Sverres ætling i 14. led, *Holger Rosenkrantz*, 1517-1575, fik mellem to stands-mæssige ægteskaber flere uægtefødte børn med den u-adelige Kirsten Nielsdatter, bl.a. *Gabriel Holgersen* på Egebjerggaard i Hansted Sogn ved Horsens. Sidstnævntes sønesøn *Christopher Eriksen*, f. ca. 1642, d. 1685, på slægtsgården Egebjerggaard¹ blev far til bl.a. datteren *Karen*, der således nedstammede i 18. led fra kong Sverre. - Om de følgende slægtsled kan oplyses:

18. *Karen Christophersdatter*, f. 1666/85, d. 1717. - Gift 1. g. 1703 med enke-mand Henrik Henriksen, d. 1708, siden 1690 selvejergårdmand og rytterbonde i Elling i Ovsted Sogn mellem Horsens og Skanderborg; han blev gift 1. g. med Anne Eskesdatter, d. 1703. - Gift 2.g. 1708/10 med *Mads Nielsen Winter* (tilnavnet nævnt første gang i skiftet 1735), f. før 1685, d. 1745, landsoldat, fik 1710 husbondholds-brev på gården i Elling, bror til Anders Nielsen Winter, nævnt 1717 og -21 som rytter i generalmajor/brigader Donops Regiment, og beslægtet med Enevold Nielsen, nævnt 1717 og -21, og Niels Andersen, nævnt 1717, -21 og 1735, begge bosat i Gedved i Tolstrup Sogn. Mads Winter blev gift 2. g.

1717 med Bodel Sørensdatte, d. 1721, og 3. g. 1721/23 med Kirsten Christensdatte, d. 1735².

Karen Christoffersdatte fik 3 levedygtige børn, i 1. ægteskab datte Anne Henriksdatte, f. ca. 1706, og i 2. ægteskab sønnerne Niels Madsen, f. ca. 1712, og *Christopher Madsen*, f. ca. 1715. - Mads N. Winter fik 6 levedygtige børn, nemlig i 1. ægteskab de nævnte 2 sønner og i 3. ægteskab datte Karen, f. ca. 1723, og sønnerne Christen, f. ca. 1729, Anders, f. ca. 1731, og Laurs, f. ca. 1734.

19. *Christopher Madsen (Winter)*, f. ca. 1715, d. 1756, 42 år gl., fik 1741 husbondholdsbev på fødegården i Elling i Ovsted Sogn. - Gift 1746 i Ovsted med Karen Thomasdatte, f. 1720/30, d. efter 1770, søster til Jens Thomsen i Ejer i Ovsted Sogn. - Karen blev gift 2. g. 1756 i Ovsted med Niels Rasmussen fra Vrold i Skanderup Sogn, f. før 1735, d. efter 1773³. - Omkring 1773 må Karen Thomasdatte og hendes 2. mand Niels Rasmussen have forladt slægtgården, senere kaldet Vestergaard i Elling; deres senere skæbne kendes ikke.

Christopher Madsen (Winter) fik flg. 4 børn (hvoraf de 3 ældste overlevede faderen): *Mads* 1748, Søren 1750, Karen 1752 og Ane Chatrine 1755 (d. 1756). Af Karen Thomasdatters børn med Niels Rasmussen kendes flg. 6: Christopher 1757, Kirsten 1760, Mette 1762, Rasmus 1764 (d. samme år), Ane Cathrine 1765 og Rasmus ca. 1770 (d. 1773).

20. *Mads Christopher(sen) Winther*, f. 1748, d. 1808 i Tórshavn i Suðurstreymoy Præstegæld af slag, 60 år gl., bødker ved den kongelige handel i Tórshavn (1776-86), senere underkøbmand (1789-1807) og sidst bogholder

sst. (1808). - Gift 1775 i Tórshavn med Maren Jensdatte Karbech, f. ca. 1752, d. 1812 i Tórshavn, 60 år gl.

M.C. Winther og hustru fik flg. 4 børn, alle født i Tórshavn: *Niels* 1776, Jens Henrik (egl. Hendrich) 1780 (d. samme år), *Karen Elisabeth* 1785 (se senere i artiklen) og Lauritz Andreas 1790 (konfirm. 1805).

21. *Niels/Niels Christopher Winther*, f. 1776, d. 1863, smed i Tórshavn (1805), vist senere snedker sst. - Gift 1805 i Tórshavn med (kusinen, vel dobbeltkusine) Sigga Maria/Zigge Marie Karbech, f. 1778, d. 1857, datte af bødker Just Jensen Karbech og hustru siden 1775 Anna Marie Karbech⁴. Niels Chr. Winther og hustru fik mindst flg. 4 børn: Mads Andreas ca. 1813 (bonde i Sandur på Sandoy, syselmand, byggede 1839 kirken i Sandur, hvor han 1863 fandt en skat af middelalderlige sølvmonter), Just ca. 1815 (snedker i Tórshavn), Christiane Caroline 1818 (gift med Samuel Hammershaimb Debes, bogholder ved den kgl. handel i Tórshavn) og *Niels Christopher* 1822.

22. *Niels Christopher Winther*, f. 1822, d. 1892, fra 1849 sagfører i Tórshavn, øernes første folketingsmand 1851-57, udgav øernes første blad *Færingetiden* 1852, lagtingsmand 1852-53 og 1855, fra 1856 prokurator i Hjørring og ejer af *Hjørring Amtstidende* 1868-85; han var Færøernes første egentlige politiker, førte ofte en meget aggressiv kamp mod embedsvælden, hans vigtigste resultater var lagtingets genoprettelse 1852 og monopolhandelens afskaffelse 1856⁵.

Ovennævnte *Karen Elisabeth Winther*, 1785-1867, blev gift 1818 med Jacob Eisenberg Hentze, 1795-1856, kongsbonde i

Sandur på Sandoy, søn af amtsprovst Peter Hentze og på mødrene side tipoldebarn af "illa Beinta" (onde Bendte), Bendte Christina Broberg, 1668-1758, gift med 3 præster efter hinanden. Efter sagnet var hun en smuk og forførerisk, men led kvinde, der blev sine to første mænds bane og drev den sidste ud i elendighed og forfald; hun er u-dødeliggjort af Jørgen-Frantz Jacobsen i romanen *Barbara*, 1939.

Winther-navnet har som mellemnavn stor udbredelse i Hentze-slægten, hvortil ovennævnte Johnny Winther Holbech hører på mødrene side.

Beviset for den færøske Mads Christopher-sen Winthers jyske herkomst findes blandt dokumenter fremlagt ved Vor-Nim herreders Ret 1816 ved skiftet efter hans farbrors enke Anne Andersdatter i Eldrup i Tolstrup Sogn⁶; hun var først gift med Christen Madsen (Winther), d. 1787, og 2. gang 1788 med Niels Rasmussen (Due), begge gårdmænd i Eldrup. Blandt de fremlagte dokumenter var 3 vedr. arven efter afdødes første mands bror Laurs/Lars Madsen Winther, død 1785 som bødker i København, bl.a. dennes testamente af 24.12.1784, kgl. konfirm. 28.1.1785. - Hele 2.500 rdlr. skulle deles mellem den barnløse bødkers arvinger således:

1. broderen Christen Madsen i Eldrup i Tolstrup Sogn 600 rdlr., 2. broderen Anders Madsen i Gedved i Tolstrup Sogn 1.000 rdlr., 3. *brodersønnen Mads Christophersen Winther i "Thorshavn" 300 rdlr.*, 4. broderdatteren Karen Christophersdatter "i Jylland" 300 rdlr. (Karen var gift med Jens Nielsen Bonde/Bondgaard i Torrild By og Sogn) og 5. søstersønnen, styrmand Christen Christensen 300 rdlr.

Fundet af testamentet og de andre dokumenter (bl.a. to ellers ukendte fæstebreve med tilhørende fripas) viser, at der i dokumenter/bilag til ellers helt ordinære skifter kan gøres gode opdagelser. - Af de meddel-

te oplysninger om den færøske Winther-slægts interessante baggrund fremgår det, hvor absolut nødvendigt det er med nøjagtige kildeangivelser.

Noter:

- 1 Sigurd Elkjær: En illegitim adelsslægt på Horsenseggen. I *Aarhus Stifts Aarbøger*, bd.58, 1965, s. 41-53, samt nævnte hæfte: *Nutiden og Valdemar Sejr*.
- 2 Skifte 1703 efter Anne Eskesdatter i 4. jyske Regiments/Skanderborg Rytterdistrikts skifteprotokol 1701-05, G.ryt.4-14, fol. 166. og skifte 1708 efter Henrik Henriksen i samme 1705-12, G.ryt.4-15, fol. 217. Husbondholds-brev 1710 for Mads Nielsen i 4. jyske Regiments/Skanderborg Rytterdistrikts fæste-protokol 1702-15, G.ryt.4-9, fol. 196. Skifte 1721 efter Bodel Sørens-datter i Skanderborg Rytterdistrikts skifteprotokol 1720-25, G.ryt.8-27, fol. 37b. og skifte 1735 efter Kirsten Christensdatter i samme 1733-38, G.ryt.8-30, fol. 105. - Skifte 1745 efter Mads Nielsen Winter må have været indført i den nu forsvundne skifteprotokol 1743-49.
- 3 Fæstebrev (husbondholds-brev) 1741 for Christopher Madsen i Skanderborg Rytterdistrikts fæste-protokol 1729-45, G.ryt.8-18, fol. 185b. Skifte 1757 efter Christopher Madsen i Skanderborg Rytterdistrikts skifteprotokol 1754-59, G.ryt.8-33, fol. 317. Husbondholds-brev 1756 for Niels Rasmussen i Skanderborg Rytterdistrikts fæste-protokol 1746-64, G.ryt.8-19, fol. 214b.
- 3 Petur Martin Rasmussen: *Suðurstreymoyar kirkjubók 1757-1816*. Bd.1-2, Tórshavn, 1988.
- 5 Dansk biografisk Leksikon, 3-15, 1984, s. 629.
- 6 Vor-Nim herreders skifteprotokol 1810-18, B. 65-206, fol.268. samt specielt dokumenter til skifterne 1797-1818, B. 65-224 (under 1816).

Slægtsforskning i Sverige

- med særligt henblik på Skåne-landene

Kort vejledning af Tor Flensmarck, Graagården, Vä, 291 65 Kristianstad, fordansket af Evy Holmberg, Ved Bellahøj 1 B, 4., 2700 Brønshøj. - De vigtigste begreber er gengivet på svensk og oversat til dansk i [skarp parentes]; er der i den almindelige oversatte tekst ord, som det må anses for at være praktisk at kende på svensk, er disse vedføjet i anførselstegn. - Efter SLÆGTEN nr. 7, 1993.

Arkiverne

Som i Danmark er *Riksarkivet* i Stockholm landets hovedarkiv. Andre centrale arkiver med materiale af interesse for slægtsforskere er *Krigsarkivet*, også i Stockholm, *Emigrantinstituttet* i Växjö og de forskellige *landsarkiver* (adresser nedenfor). I Jan Garnets bog: Kulturhistoria för släktforskare (ICA bokförlag), 1982, findes adresser på forskellige arkiver, museer etc.

Litteratur

Heraf kan nævnes kildeoversigten S. Otto Brenner: Personalhistoriske kilder for Skåne, Halland og Blekinge. Udg. af Dansk Historisk Håndbogsforlag, 1977 (dansk titel, svensk tekst, opr. titel: Personhistoriska källor för Skåne, Halland och Blekinge). - I øvrigt kan henvises til de kendte bøger af Börje Furtenbach: Släktforskning för alla. Udg. af ICA-bokförlag, 1971, og senere oplag. Bengt Hildebrand: Handbok i släkt- och personforskning. 1961 (kun 1. del udkom). Henrik Anderö: Läsebok för släktforskare. Udg. af ICA-bokförlag 1979 og senere oplag. Per Clemensson & Kjell Andersson: Släktforska - steg för steg. Udg. 1983 (3. rev. oplag 1987). K.G. Jan Gustafson & Carl Gustaf Holdar: På jakt efter en hembygd. Udg. af LT:s förlag 1976 og senere oplag. - I alle disse bøger findes omfattende litteraturlister med gode tips om andre bøger.

Kilderne

For tiden 1650/80-1890/94 er de kirkelige arkivalier slægtsforskerens væsentligste materiale: fødsels- og dopböcker [fødsels- og

dåbsböcker], lysnings- och vigselböcker [lysning- og vielsesböcker], död- och begravningsböcker [døds- og begravelsesböcker], katekismilängder [katekissionsfortegnelser] (fortegnelser over børn og unge mennesker, som hos degnen - "klockaren" - lærte at læse svensk, bede bønner, synge salmer mm., - oftest med oplysninger om børnenes forældre, alder og opholdssted - "hemvist"), husförhörslängder (fortegnelser hvert 5. eller 10. år over et sogns husstande - "hushållen"); der findes oplysninger om fødselsår, dødsår, læsefærdighed, bortflytning, "utflytning", sygdomme, straffe efter dom, legemsskade - "lyte" - og i visse tilfælde klager, som præsten kunne have over forskellige medlemmer i menigheden - "församlingen"), flyttningslängder [som danske til- og afgangslister, ofte mere udførlige] og tillige kyrkoräkenskaper [kirke-regnskaber] (med bl.a. oplysninger om betaling for døde/begravede, tiendeydere, kirkeforpagtere - "-arrendatorer", kirkeværger - "-vårdar", seksmænd - "sexmän" (tidligere kommunale tilsynsmænd på landet, som bl.a. bistod med at indstævne samt uddele skatteblanketter) og forskellige bomærker). - De kirkelige arkivalier i landsarkiverne indeholder tillige en del småprotokoller såsom avlösninglängder [lister over publice absolverede, modtagere af offentlig syndsforladelse], straffjournaler, socken- och kyrkostämmoprotokoll [afstemningsprotokoller fra sogne- og menighedsrådsvalg], hvori man kan finde værdifulde oplysninger om såvel personer som ejendomsgrænser - "ägogränser" - og ejendomme - "fastigheter" - i sognene.

Kompletterende oplysninger for perioden 1500-1900 finder man i de *kamerale arkiver* [skatteudskrivnings- og -regnskabsmæssige arkivalier]: mantalslängder [-lister], jordeböcker, tiondelängder, längder över skatter og gälder [gæld] (svarende til de danske lensregnskaber i Rigsarkivet).

Hertil kommer materialet i de *juridiske arkiver*: bouppteckningar [skifter], domböcker med handlingar (bilag til optegnelserne i dombøgerne, partsindlæg, bevisdokumenter, slægtsudredninger i arvestridigheder - "arvstvister" etc.), diverse småprotokoller såsom protokoller over förmynderskap, lagfartsuppbud [lovbydelse før salg af selvejer-gods], konkursregister, äktenskapsförord [ægteskabsaftaler], testamenter etc. Dombøger findes bevarede fra omkring 1646 for mange häradsting [herreds-] samt fra 1503 for Malmö by. De indeholder f. eks. arvsutredningar [arveopgørelser] i forbindelse med tvister om fast ejendom, afskrifter af gamle skøder, arveudredninger etc. evt. tilbage til middelalderen (13-1400tallet i visse tilfælde). Heri findes bomærker bevarede. Fra ca. 1650 begyndte dombøgerne fra herredstingene at blive kopieret og samlet i hovrätterna (findes altså i kopi i hovretternes arkiver), og disse såkaldte renoverade domböcker er oftest lettere at læse end originalerne, men de er ikke altid komplette.

For Skåne, Halland og Blekinge findes i landsarkivet i Lund det meget indholdsrige og værdifulde *Skånska Generalguvernementets arkiv* omfattende tiden 1658-93. I denne tid styredes provinsen Skåneland af en svensk guvernør (vicekonge). Man kan læse om indholdet mm. i Alf Erlandsson: *Skånska generalguvernementet 1658-1693 och dess arkiv*. 1967.

Blandt jordebøgerne, tidligere i Kammarkollegiets arkiv, men nu i Rigsarkivet (kopier i landsarkiverne) indtager forarbejder-

ne til 1671 års jordebog, det såkaldte *Jordrevningsprotokollet 1670-71* [revning: rebning, måling] en særstilling. For at få så retfærdigt et grundlag for beskatningen som muligt foretog landmålere, "lantmätare" og andre tjenestemænd en undersøgelse af alle gårde i generalguvernementets provinser. Man skrev nøjagtigt ned for hver by og sogn, hvilke skatter og afgifter disse skulle svare til tingsfogden, offentlige veje og broer, hvad der tilhørte præstegården og kirken, og vedrørende gårdene findes oplysninger om: gårdens karakter (skatte, kron - "krono", verdslig eller kirkelig frihed - "frälse", Bornholms vederlagsgods, som den danske krone indløste fra skånske adelsslægter - "frälsläkter" - for at bytte med Bornholm) og størrelse - "storlek" - sat i mandtal, om ejere, brugere, voksne karle - "vuxna drängar", antal dyr, udsæd, skov, vandmøller - "vattenfall och kvarnar", fiskevand etc. Her noteres, hvornår gårdens bruger overtog bruget, om ejeren kan fremvise dokumenter (disse findes i så fald kopierede i de såkaldte Biakterna till jordrevningen og kan indeholde ejendomsbreve tilbage til 14-1500tallet), oplysninger om panteforhold og andet af stor værdi for slægtsforskningen i tiden inden man begyndte at føre kirkebøger.

Svarende til Danske Kancellis dokumenter i Rigsarkivet findes i Sverige det såkaldte *Riksregistraturet* bevaret fra Gustav I (Vasa)s regeringstid 1521 og fremad. Det findes udgivet og kan læses på landsarkiverne. Og for middelalderen findes svarende til *Danmarks Riges Breve* samlingen *Svenskt Diplomatarium*, som også findes på landsarkiverne.

Heraldik og bomærker finder man for middelalderens vedkommende svarende til *Danske Adelige Sigiller* i *Hildebrand: Svenska Sigiller*, udg. 1862 ff., hvortil kommer en moderne fortegnelse over heraldiske våben med slægtsoplysninger af *Jan*

Raneke: Svenska medeltidsvapen, bd. 1-3, 1982 ff.

Blandt nødvendige hjælpemidler må nævnes **K-G Segland: Almanacka för 500 år från år 1500 til år 2000**, udg. af Kalendator 1984, med helgendage (åbenbart svarende til Bauer's Calender). Svarende til *Gamle danske Personnavne* findes **Sveriges medeltida personnamn**, som er under udgivelse (til og med 1991 hæfte 10: Hakon-Hanok). I *Sydsvenska ortnamnssällskapets Årskriftserie* kan man læse om *stednavne* - "ortnamn", deres historie og betydning. Disse skriftserier findes på landsarkiverne.

Adresser

De statslige svenske arkivers adresser findes i *Personalhistorisk Tidsskrift* 1979 (Personalhistoriske studier), s.88. - I forbindelse med denne artikel skal nævnes:

Riksarkivet, Box 34104, Fyrverkarbacken 13-17, 100 26 Stockholm.

Krigsarkivet, Banérgatan 64, 115 88 Stockholm.

Landsarkivet i Lund, Box 2016, Dalbyvägen 4, 220 02 Lund (landsarkivet dækker Skåne, Halland og Blekinge; det bemærkes, at landsarkivet nok har godsarkiver fra disse områder, men at nogle godsarkiver opbevares i Riksarkivet i Stockholm).

Malmö Stadsarkiv, St. Varvsgatan 11n, 211 20 Malmö (arkivet har status som landsarkiv, dvs. kirkebøger, skifter - "bouppteckninger", borgerskabsprotokoller - "burskapsböcker" mm. findes i stadsarkivet og ikke i landsarkivet i Lund).

SVAR, Svensk arkivinformation, Box 160, 880 40 Ramsele.

Genealogiska Föreningen, Box 2029, Arkivgatan 3, 103 11 Stockholm. - Udgiver 4

gange årligt tidsskriftet *Släkt och Hävd* samt med ujævne intervaller serien *Svensk släktforskarförteckning*.

Sveriges Släktforskarförbund, Box 30222, 161 15 Stockholm. - Udgiver dels *Årsboken*, dels 5 gange årligt bladet *Släkthistoriskt Forum*, *Tidningen för släktforskare*, samt 2 gange årligt skriftserien *Svenska antavlor*, hvortil kommer endnu en skriftserie *Slakten ...*, hvor forskere kan få deres arbejder trykt.

Sveriges Släktforskarförbund/Göteborg, Första Långgatan 20:7, 413 28 Göteborg.

Skånes Genealogiska Förbund (SGF), Box 1672, 221 01 Lund. - Udgiver 2 gange årligt medlemsbladet *Skåne Genealogen*.

Forbundet har jordebøger og mandtalslængder samt andet kildemateriale fra rigsarkiverne i København og Stockholm, landsarkivet i Lund samt Lantmäteriet [landsmålingskontoret] i Malmö mm., hvoraf kopier kan købes.

SGF-biblioteket c/o Gunnarsson, Goenises Väg 10, 231 66 Trelleborg. - Bibliotekar Berit Aronsson, udsender regelmæssigt oversigter over ny litteratur.

SGF udgav 1990 *Skånsk Släktforskarförteckning* med flere end 500 forskeres arbejdsområder (lig HVEM FORSKER HVAD).

SGF er paraplyorganisation for flg. 20 skånske slægtshistoriske foreninger:

- 1 Bjäre Släktring, c/o Stig Edenfur, Axtorp 4436, 266 94 Munka-Ljungby.
- 2 Dalbybygdens Släkt- og Folklivsforskare, c/o Inger Björklund, Dalbyvägen, 240 14 Veberöd.
- 3 Eslövsbygdens Släkt- og Folklivsforskare, Skogvägen 8, 241 31 Eslöv.
- 4 Göinge Släkt- og Hembygdsforskarförening, c/o Lennart Ekström, Drivhusvägen 10, 281 40 Hässleholm.
- 5 Helsingborgs Släktforskar- og Bygdeförening, Norden 621, 252 79 Helsing-

- borg.
- 6 Kristianstadsbygdens Släktforskarförening, c/o Sundius, Prästallén 21, 291 43 Kristianstad.
 - 7 Kullabygdens Släktforskare, Kyrkogårdsgatan 13, 263 36 Höganäs.
 - 8 Kävlingebygdens Släkt- och Folklivsforskarförening, Irisgatan 4, 244 60 Furu-
lund.
 - 9 Landskronabygdens Släktforskare, c/o Nils Wallin, Ringvägen 13, 261 42 Landskrona.
 - 10 Lomma-Burlöv Släkt- och Folklivsforskare, c/o Monica Nilsson, S. Västkust-
vägen 37, 237 36 Lomma.
 - 11 Lunds Genealogiska Förening, Sankt Laurentiigatan 18, 222 21 Lund.
 - 12 Malmö Släktforskarförening, c/o Johan Schöld, Älggatan 47 A, 216 15 Limhamn.
 - 13 Mellanskånes Släkt- & Hembygdsforskarförening, Lyckhöjdsgatan 3 C, 242 34 Hörby.
 - 14 Staffanstorps Släktforskarförening, Box 7, 245 21 Staffanstorp.
 - 15 Svalövbygdens Släkt- och Folklivsforskarförening, Lillevångsgatan 2, 260 23 Kågeröd.
 - 16 Söderslätts Släkt- och Hembygdsforskarförening, Box 196, 231 23 Trelleborg.
 - 17 Ystadsbygdens Släkt- och Bygdeforskarförening, c/o G. Andersson, Kristiansväg 3, 270 35 Blentarp.
 - 18 Åsbo Släkt- och Folklivsforskareförening, Box 191, 264 22 Klippan.
 - 19 Ängelholms Släkt- och Folklivsforskar-

förening, c/o Torbjörn Stjerndahl, Astrakantorget 6, 262 65 Ängelholm.
20 Österlens Släkt- och Folklivsforskarförening, Ingelstorp 10, 270 21 Glemmingebro.

Hallands Genealogiska Förening, Fiskaregatan 17, 302 38 Halmstad.

Släktföreningen Carl Martin Meuller, adr.: Sperling Bengtsson, Sördals Lyckoväg 16, 310 42 Haverdal. - Udgiver årligt *Tylebladet*.

Blekinge släktforskarförening c/o Hasselgren, Sommarvägen 7, 374 30 Karlshamn.

Lån af svenske arkivalier på film og mikro kort til Danmark

Mod mindre afgifter udlånes mikrofilmede svenske arkivalier til både private og det danske biblioteks- og arkivvæsen. De svenske arkiver har selv stået for mikrofilmningen, og den i adresselisten nævnte organisation SVAR besørger efterhånden konverteringen fra film til mikro kort samt udlånet af disse.

Kirkebøgerne findes næsten alle på kort, og på de danske statslige arkiver findes SVARs katalog herover. Endnu ikke konverterede kirkebogsfilm samt andre filmede arkivalier kan lånes fra svenske "länsbiblioteker" til danske biblioteker. - SVARs katalog findes på Internettet på adressen: www.svar.ra.se/katalog

Danske arkiver og biblioteker vil hjælpe dig med lånet!

Årbøgerne

af Birgit Øskov. Efter SLÆGTEN nr. 7, 1993.

Der udgives hvert år en lang række årbøger landet over, der hver på sin måde giver et lokal- og slægtshistorisk billede af "sin hjemegn". Disse årbøger rummer et væld af oplysninger, som slægtsforskere kan dra-

ge fordel. Enten fordi de direkte omtaler vore aners hjemegn, vore aners familiefordhold eller oplevelser, som vore aner har haft - eller fordi man måske ved at rette henvendelse til artiklernes forfattere kan få

lavet en kontakt, der kan føre til mere. Nedenstående ufuldstændige liste over disse årbøger kan måske lede dig på sporet af netop den årbog, der dækker det lokalområde, hvor nogle af dine aner levede:

- Bornholmske Samlinger, 1906 ff
- Fra egnens fortid - årbog - Hirtshals,
- Fra Frederiksborg Amt, 1906 ff
- Fra Himmerland og Kjær Herred, 1912 ff
- Fra Holbæk amt, 1907 ff
- Fra Ribe amt, 1903 ff
- Fra Viborg amt, 1935 ff
- Fynske årbøger, 1908 ff
- Hardsyssels årbog, 1907 ff
- Historisk årbog for Thy, Mors og Vester Han Herred, 1906 ff
- Historisk årbog fra Randers Amt, 1907 ff
- Historisk årbog fra Roskilde Amt,
- Skivebogen, 1909 ff
- Sønderjyske årbøger, 1889 ff
- Vejle Amts årbog, 1905 ff
- Vendsyssel årbog, 1915 ff
- Årbog - Historisk samfund for Præstø Amt, 1912 ff
- Årbog - Historisk samfund for Lolland-Falster, 1913 ff
- Årbog for Historisk samfund for Sorø Amt, 1912 ff

Årbog for Historisk Samfund for Sorø Amt. Redigeret af Erling Petersen under medvirken af Villy Bundgaard Knudsen og Ole G. Nielsen. 1985. Bd. 72. 80 s., ill.

Andersen, Frede. Middelalderteglværker i Ringsted kommune, specielt Benløse Teglværk. (S. 47-53, ill.)

Henriksen, Frede. Erindringer om min mors forældre, husmand, landsbyspillemand Peder Larsen og hustru Anna Mulstrup, Nordrup sogn. (S. 36-41, ill.) [Peter Larsen (1850-1929) og Anna Mulstrup (1850-1946)]

Historisk Samfund for Sorø Amt 1984. (S. 71-76) [Beretning, driftsregnskab fra 1/10 1983 til 30/9 1984, m.m.]

Jensen, Ejvind Friis. Ordenshåndhævere i landsogne. (S. 22-35, ill.) [Oldermænd, bondefogeder og sognefogeder. - Kildefortegnelse]

- Årbog for Københavns Amt, 1910 ff
- Århus Stifts årbøger, 1908 ff
- Meddelelser fra Historisk Topografisk Selskab for Gentofte, 1924 ff
- Søllerød bogen, 1942 ff
- Årbog for Lysgaard, Hids m. fl. herreder, 1918-26.

Fortid og nutid - Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie - udgivet af Dansk Historisk Fællesråd - bringer hvert år en nøgle til alle disse årbøger udarbejdet af Jørgen Dieckmann Rasmussen, Esbjerg: "De lokalhistoriske årbøger - en oversigt". Man kan deri se "årets høst" af årbøger - se hvilke artikler, disse har bragt - og derud fra bestille den pågældende årbog hjem via sit bibliotek for at læse videre. Det oplyses, at "Fortegnelsen omfatter lokalhistoriske årbøger, der dækker større områder end et sogn, og som er tilgået redaktionen inden 1. august."

Man er startet udarbejdelsen af listen i 1977-78, således at man med held kan gå tilbage til dette årstal, når man ønsker at skimme årbøgerne igennem for om muligt at finde noget materiale "om ens egne aner." Herunder et eksempel vedr. 1985:

Jørgensen, Holger. De kirkelige forhold i Stenmagle sogn. (S. 54-66, ill.) [Ca. 1100-1985. - Fortegnelse over sognepræster 1471-1985. - Kildefortegnelse]

Lokalhistoriske arkiver i det gamle Sorø Amt. (S. 79-80) [Adresseliste]

Museumsberetninger. (S. 77-78). [Omhandler: Haslev museum. - Slagelse museum. - Flakkebjerg skolemuseum]

Nielsen, A. Strange. Litteratur om Sorø Amt 1984. (S. 67-70) [Kort omtale af litteratur vedr. amtet]

Nielsen, Ole G. Gimlinge kirkegods. (S. 42-46, ill.) [1688-1932. - Kildefortegnelse]

Petersen, Erling. Syge- og hjælpeforeningen for Valensved Sogn. (S. 12-21, ill.) [1871-1921. - Kildefortegnelse]

Petersen, Ole Pagh. På flugt for Gestapo i Haslev i april 1945. (S. 7-11, ill.) [Erindring]

"Nabo-foreninger"

af Birgit Øskov. Efter SLÆGTEN nr. 7, 1993.

Ved siden af et medlemskab af en slægts-historisk forening er der en lang række andre foreninger med beslægtede emneområder, som slægtsforskerne kan drage nytte af. I det følgende påpeges en del muligheder, der blot skal fremstå som en slags "huskeddel" - der kan være langt flere, end de nævnte:

DIS-Danmark: Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie stiftede i maj 1987 en særlig afdeling for Databehandling I Slægtsforskning. DIS er nu blevet en selvstændig forening med flere end 1.500 medlemmer, 5-10 møder årligt og medlemsbladet *Slægt og Data* udsendt 4 gange årligt.

Fra foreningens formålsparagraf citeres: *DIS-Danmarks hovedformål er at udbrede kendskabet til EDB som et værktøj i forbindelse med slægtsforskning. Foreningen virker som et forum, hvor såvel den rutinerede som begynderen kan finde ligesindede at diskutere sin interesse med. De to faste elementer i foreningens virke er medlemsbladet "Slægt og Data" og medlemsmøderne. Begge steder lægges der vægt på udveksling af information blandt medlemmerne om slægtsforskning og om brugen af edb til slægtsforskning.*

Formand: Svend-Erik Christiansen, Hvedbjergvej 24, 8220 Brabrand ☎ 86 25 22 52.

Kartoffeltyskerne på Alheden: Foreningen blev stiftet 1985 og samler som medlemmer efterkommere efter de tyske kolonister, der 1760 ff blev bosat på Alheden som hedeopdyrkere. Foreningen har ca. 200 medlemmer, arrangerer slægtstræf og busture til "oprindelseslande" samt udsender medlemsbladet 4 gange årligt.

Foreningens opgave er bl.a.:

At holde kartoffeltyskernes historie levende

ved at arrangere slægtstræf årligt i Frederiks og at arrangere busture og anden udveksling til Tyskland, for derved at øge kendskabet til områderne dernede og dermed til vor for-slægt.

Formand: Etlar Kramer Johansen, Ørnsøvej 19, 8600 Silkeborg ☎ 86 82 25 54.

Dansk Slægtsgårdsforening: Foreningen blev stiftet i juli 1941 og samler som medlemmer alle med interesse for foreningens virke. En særlig status har dog egentlige slægtsgårdsejere (i 3. generation). Foreningen har oprettet et slægtsgårdsarkiv, der samler og udarbejder materiale om medlemmernes gårde. Bladet *Slægtsgården* sendes til medlemmerne 6 gange årligt.

I foreningens formålsparagraf hedder det: *.... værne og bevare de danske slægtsgårde, således at de forbliver i slægtens eje, og derigennem også at give de medlemmer af slægten, som ikke forbliver på fødegården, et fast holdepunkt, et sted, hvor de kan bevare forbindelsen med den rod, hvoraf de er rundne.*

Slægtsgårdsarkivet, Gl. Estrup, Randersvej 4, 8963 Auning.

Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie har i 110 år stået for udgivelsen af *Personalhistorisk Tidsskrift*, der udkommer to gange årligt i april og november måned. Artiklerne i tidsskriftet dækker følgende områder: Topografi og lokalhistorie - levnedbeskrivelser og familiehistorie - biografier og erindringer - litteratur- og kulturhistorie - kunsthistorie og antikviteter - heraldik og sigillologi - demografi og slægtsforskning.

Derudover udsender foreningen i samarbejde med **Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger** årsskriftet **HVEM FORSKER HVAD** hvert år i september måned. **HFH** er en stor efterlysningscentral

for slægtsforskere fra hele landet - krydret med enkelte bidrag fra udlændinge.

Formand: Finn Andersen, Grysgårdsvej 2, 2400 København NV.

De næste foreninger er ikke "landsdækkende", men skal blot gøre opmærksom på det væld af mindre lokale foreninger, som dækker nært beslægtede områder:

Selskabet for Aalborg Garnisons Historie har som sit hovedformål at få oprettet et garnisonsmuseum i Aalborg. Dette formål søges nået gennem indsamling af alt vedr. garnisonen i byen. I foreningens arkiv befinder sig således en lang række materialer, som slægtsforskere kan benytte og bidrage med oplysninger til. Foreningen udsender medlemsbladet *Garnisonen* 4 gange årligt og bidrager desuden til bogudgivelser, udstillinger og anden mødevirksomhed.

Selskabets kontor: SAGH, Officersmessen, Nr. Uttrup Kaserne, 9400 Nørresundby ☎ 98 17 14 00 : 7060.

Nørresundby, Sundby-Hvorup Lokalhistoriske Forening blev stiftet 1982 og tæller i dag ca. 400 medlemmer. Foreningen har stor mødeaktivitet og udsender *Sundsholmeren* 4 gange årligt. - Foreningens formål er bl.a. *at samle, bevare og offentliggøre materiale fra lokalområdet og virke som baggrundsforening bag "Sundby Samlingerne"*.

Formand: Aksel Bertelsen, Hvorupgaardsvej 61, Hvorup, 9400 Nørresundby ☎ 98 29 64 55.

Ligesom de slægtshistoriske foreninger danner et fint forgrenet net landet over, danner også de lokalhistoriske foreninger et tilsvarende. I nogle tilfælde står man i samme forening, men langt de fleste steder har man hver sin forening. Det kan være af stor betydning, at man har kendskab til, hvilke foreninger der findes på ens aners

lokalområde, idet der jo kan være forskning i gang med hensyn til ens egne, som det vil være fint at få kendskab til. Derudover kan man som slægtsforsker have stor glæde af de udgivelser, som de lokalhistoriske foreninger landet over lader udgive med større eller mindre mellemrum.

En lang række lokale forfattere bidrager med materiale - artikler udsprunget af egen interesse, artikler skrevet i en ganske bestemt anledning (et jubilæum eller et svar på en forespørgsel) - eller "efterlysninger" af gamle billeder, oplysninger om samme eller efterkommere efter "typer i lokalsamfundet".

Et register over artikler bragt i de enkelte "hæfter" kan være udarbejdet, således at man kan orientere sig deri, før man kaster sig ud i en gennembladen af de mange udgivelser.

Af lokalhistoriske foreninger og deres hæfter kan nævnes:

Lokalhistorisk Forening for Øster Hurup og omegn, for Skelund og omegn, for Veddum og omegn, for Als og omegn samt Museumsforeningen for Hadsund og omegn: *Gammelt nyt; lokalhistorie fra Sydøsthimmerland*. Udgives 3-4 gange årligt.

Brædstrupegnens Hjemstavnsforening: *Årsskrift*, 1 gang årligt.

Lokalhistorisk Forening for Støvring Kommune: *Hanen*, 4 gange årligt.

Lokalhistorisk arkiv, Aalestrup: *Aarsskrift*, - hver andet år (lige år).

Møldrup Kommunes Lokalhistoriske Arkiv: *Årsskrift* - hver andet år (ulige år).

En særlig forening, der forestår udgivelser, er Dansk Udvandrerhistorisk Selskab, der med Det danske Udvandrerarkiv som "fødselshjælper" har udgivet årbøgerne:

1988 Danske Erhvervsimmigranter i Brasilien v/ Helle Otte
1988 Danish Emigration to Australia

1990 Danish Emigration to New Zealand
1991 Danish Emigration to Canada
1992 Danish Emigration to the U.S.A.

Trabjerg-slægten

- nogle kildekritiske betragtninger

af Ole Bech Knudsen, Jyllands Allé 2, 3.tv., 8000 Århus C. Efter SLÆGTEN nr. 7, 1993.

Interessen for slægtsforskning er steget kraftigt de sidste 20 år, og som en naturlig følge er antallet af publicerede slægtsbøger og anetavler også voldsomt forøget.

Flere gange finder en ukritisk afskrivning fra ældre publikationer sted, især når anelinjer føres tilbage i 15-1600-tallet. Der er opstået en tendens til, at ældre hypoteser og påstande bliver gjort til rene sandheder, blot ved at gentages ofte nok. Usikre forbindelser gøres til helt sikre linjer, cirka-årstal fastsættes som nøjagtige data osv.

Fra den jyske Trabjerg-slægt skal her påvises et par udokumenterede påstande:

Hvid-navnet

Jens Abildtrup¹ har i sine bøger om slægten Abildtrup fremsat den påstand, at Anders Hvid, nævnt 1498 i Abildtrup i Vorgod Sogn (vest for Herning), er identisk med Anders Jepsen, bosat i Trabjerg i Borbjerg Sogn (nordøst for Holstebro) og fra 1506/10 herredsfoged i Ginding Herred. - Herimod taler, at Trabjerg-slægten aldrig ses at have anvendt Hvid-navnet, og Anders Hvids patronym kendes ikke.

Et tungtvejende argument skulle ifølge Abildtrup være præsten i Holstebro, Mads Ibsen Hvid, som han hævder var bror til Anders Jepsen; fornavnet Jacob blev fordansket til både Ib og Jep. Men allerede i 1944 påviste L.P. Borberg, at Mads Ibsen Hvid snarere måtte anses for at være søstersøn af Anders Jepsen². Hvid-navnet stammede da sandsynligvis fra Mads Jepsen Hvids hidtil ukendte fader. Også rent kronologisk synes Mads Ibsen Hvid at være en generation yngre end Anders Jepsen.

Disse nye oplysninger blev afvist af Abildtrup uden at diskutere betydningen af det fremlagte kildemateriale. Altså en følelsesmæssig afvisning uden en kildekritisk vurdering. Abildtrups påstand er senere ukritisk aftrykt i mange slægtsbøger/anetavler.

Anders Jepsen i Trabjergs kone

Han var gift med Margrethe Christensdatter, død 1565/70³. - Om hende har der været fremsat flere hypoteser.

Oluf Nielsen antog, at hun var den samme Margrethe Christensdatter, som tidligere havde været gift med lensmanden på Riberhus Jes Qvie (død ca. 1486-87). Anders Jepsens farmor var søster til denne Jes Qvie, og Anders Jepsen skulle så have været gift med sin bedstemors svigerinde. Det lyder usandsynligt, og Oluf Nielsen dokumenterer da heller ikke sin hypotese/påstand⁴.

I flere slægtsbøger er Margrethe Christensdatter anført som datter af Christen Thygesen Barfod i Bjødstrup i Gjellerup Sogn ved Herning⁵. - Christen Thygesen kendes kun fra en enkelt notits fra begyndelsen af 1500-tallet⁶. Men man ved intet om, at han skulle være en Barfod. Denne slægt er først bevidnet i Bjødstrup i begyndelsen af 1600-tallet. Man ved heller ikke noget som helst om Christen Thygesens eventuelle børn. - Altså en helt igennem udokumenteret påstand om slægtskab.

En mulig løsning på problemet med Anders Jepsens kone er i sigte, idet Ribe rådstue-dombog under 7. juni 1571⁷ omtaler "salig Margret Anderskone i Brabjerg" (fejl for

Trabjerg) som arving efter broderen Jens Ulv i Vesterbæk i Roager Sogn (syd for Ribe); denne oplysning har dog ikke kunnet klarlægge hendes herkomst⁸.

Et par opfordringer!

Ovenstående er blot et par eksempler på manglende kildekritik, ja, er måske mere et udtryk for ønsketænkning end sund fornuft. - Derfor denne kraftige opfordring til alle slægtsforskere: Sørg for, at jeres kildedokumentation er i orden og husk at fremlægge jeres argumenter omkring usikre slægtsforbindelser.

Jeg modtager gerne både kommentarer til og kritik af mine synspunkter. - Denne korte artikel må meget gerne give anledning til, at andre forskere ville komme frem med deres oplysninger om slægten. Så kunne "den endelige artikel" om slægten blive skrevet, og vi kunne få gjort op med de mange "misforståelser" vedr. denne fremtrædende herredsfogedslægt.

Noter:

- 1 Jens Abildtrup: Abildtrupgaard og dens Beboere. 1925. Samme: Slægten Abildtrup. Bd.1-2. 1943-51.
- 2 L.P. Borberg: Om den gamle selvejerbondeæt i Trabjerg, Borbjerg Sogn - urigtigt kaldet "Hvid". I *Hardsyssels Aarbog* 1944, s. 121-50.
- 3 Danske Domme 1375-1662. De private domssamlinger. Bd. 3. 1979, s. 21-24.
- 4 Oluf Nielsen: Historisk-topografiske Efterretninger om Hjerm og Ginding Herreder. 1895, s. 167.
- 5 Slægtsbog for Palle Christensen Fløe. Dansk Slægtshistorie, Kjellerup. 1964-65.
- 6 De ældste danske Archivregistraturer. Bd. 4. 1875, s. 415.
- 7 Ribe rådstuedombøger 1527-76 og 1580-99. Udg. af Erik Kroman, 1974.
- 8 Henrik Fangel: Vesterbæk - en forsvundet hovedgård i Vestslesvig, i *Festskrift til Troels Dahlerup*. 1985, s. 209-30.

Brug Erhvervsarkivet!

af Tove Glud Rasmussen, Nøddevej 2, 8260 Viby J. Efter SLÆGTEN nr. 8.

Erhvervsarkivet i Århus var efter den gamle arkivlov en helt selvstændig institution, men er efter den nye lov indplaceret på linie med landsarkiverne. Lad det være anledningen til at gøre opmærksom på, at Erhvervsarkivet også kan bruges af slægtsforskere.

Erhvervsarkivet rummer ikke mindre end 50.000 hyldemeter arkivalier. Det er naturligvis helt umuligt i denne lille artikel at fortælle om mere end en brøkdel af, hvad der er, men jeg vil nævne de arkivtyper, der efter min opfattelse er mest nærliggende at bruge, hvis man vil have yderligere oplysninger om sine forfædre.

Århus Kommunes Arkiv og nogle godsarkiver

Det er nok ikke særlig kendt, at Erhvervs-

arkivet er stadsarkiv for Århus. Her findes arkivalierne for både det gamle Århus og de kommuner, der ved kommunesammenlægningen kom ind under Århus. Skal man derfor se fattigprotokoller fra dette område, er det Erhvervsarkivet, man skal henvende sig til.

Folketællinger er en meget benyttet kildegruppe for slægtsforskere. I slutningen af 1800-tallet, da Århus voksede voldsomt, begyndte man at lave kommunale folketællinger, 1885 og hvert år fra 1892. Foruden de gængse oplysninger findes her oplysninger om, hvor børnene gik i skole, husfaderens arbejdsplads, husleje m.v. Desværre er skemaerne ikke helt ens hvert år.

Vil man parre disse oplysninger sammen

med ejendomsoplysninger, er det meget let. Kreditforeningsarkivalierne er opdelt i gadeorden, så man kan få et godt indtryk af, hvordan ens bedste- eller oldeforældre boede og samfundsmæssigt var placeret.

Erhvervsarkivet har desuden nogle godsarkiver - nemlig Marselisborg, Moesgård, Vilhelmsborg, Østergårdhovedgård og Tulstrup.

Landhusholdningsselskabets arkiv

Landhusholdningsselskabet går tilbage til 1769 og hele dets arkiv befinder sig på Erhvervsarkivet. Der findes en registrant, der omfatter alle sager for perioden 1769 til 1834 (se nedenfor), og herudover har Erhvervsarkivet et person-opdelt seddelregister, der går op til 1852. Endelig findes der et seddelregister over alle præmietagere, der går langt op i dette århundrede.

Finder man forfædre heri, er materialet meget spændende, hvis man ønsker supplerende oplysninger om disse forfædre.

Brandforsikringer

Brandforsikringerne gik 1872 fra statsligt til privat regi. Derfor kan man fra det tidspunkt finde hovedkontorernes arkiv for de to store brandforsikringsselskaber (Købstædernes almindelige Brandforsikring og Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger) i Erhvervsarkivet. Materialet omfatter hovedkontorets forsikringsjournaler med en oversigt over alle forsikrede ejendomme i forsikringsorden opdelt sognevis.

Har man f.eks. en forfar boende i en stationsby, kan man se, hvor mange bygninger, der var med oplysning om forsikringssum og det kvartal, forsikringen er tegnet eller ændret, og herudover er der oplysning om afstand til naboer og disses forsikringsnummer, så man kan få indtryk af ens forfars ejendom i forhold til naboerne. Er man endvidere så "heldig", at ejendommen er

brændt, får man datoen herfor med mulighed for at gå til aviserne og til herredsfogdens arkiv for supplerende oplysninger.

Kreditforeninger

De første almindelige kreditforeninger (Kreditforeningen af Landejendomsbesiddere i Nørrejylland og Kreditforeningen af Landejendomsbesiddere i de danske Østifter) startede 1851. Mens arkivet for Østifterne er stort og omfatter alle ejendomstyper, omfatter "Jydsk Land" alene gårde over en vis størrelse. Det er noget sporadisk, hvad der findes af sager fra sidste århundrede fra "Jydsk Land", men sagerne er opdelt sognevis, så det er nemt at undersøge, om der findes oplysninger om de forfædre, der var gårdmænd. Senere fik også andre ejendomsbesiddere i Jylland og i Sønderjylland mulighed for at få kreditforeningslån. Det er meget forskelligt, hvad der findes af arkivalier fra de forskellige kreditforeninger; det skal nævnes, at arkivalierne fra Ny Jydske Købstads-Creditforening er sorteret gadevis.

Konkurs- og dødsbosager

Der er indgået en aftale mellem landsarkiverne og Erhvervsarkivet om, at erhvervsdrivendes regnskabsmateriale i forbindelse med konkurs- og dødsboer overgår til Erhvervsarkivet. Er man så "heldig", at ens forfar er gået konkurs, er der et righoldigt materiale i sådan en sag. Således skulle der gives en beskrivelse af årsagen til konkursen, og en sådan er virkelig interessant. Er en erhvervsdrivende i en forfars nærhed gået konkurs, kan man også have fornøjelse af at undersøge en sådan konkurssag. Man kan se, om ens forfar har lidt tab, og der er mulighed for at se (og få kopi af) forfaderens regningsblanket - det har jeg selv været heldig at få. Konkurs- og dødsbosagerne er topografisk opdelt.

Dette er kun et lille udpluk af, hvad man kan få ud af et besøg på Erhvervsarkivet,

hvis arkivalier især omfatter store organisationer, handelshuse og pengeinstitutter.

Så kommer I til Århus, bør I besøge Erhvervsarkivet, der ligger Vestre Alle 12, kun ca. 5 minutters gang fra banegården (forbi rådhuset og til venstre ned ad bakken, Erhvervsarkivet er da sidste bygning til højre før åen). Da nogle arkivalier er placeret i fjernarkiv, og nogle kræver brugstilladelse, er det nok klogt for tilreisende at kontakte Erhvervsarkivet telefonisk før et besøg.

Trykte registreringer og litteratur om Erhvervsarkivet

- Erhvervsarkivets arkivoversigter, bd. 1-3, 1991-95.

- Landhusholdningsselskabets arkiv; registrering og journalregister:

I 1769-1807, 1-2 (ved Ole Degn), 1971.
II 1808-1834 (ved Fritz Tandrup), 1974.

- Personalhistoriske Studier, *Personalhistorisk Tidsskrift* 1979.

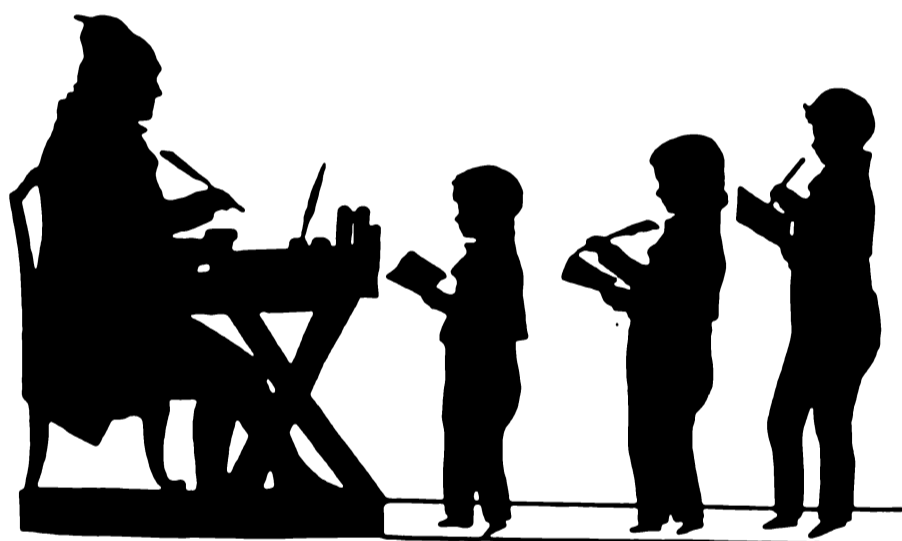
- Chr. R. Jansen: "Nyt centralt kildemateriale: Realkreditinstitutionernes vurderingsrapporter", *Erhvervshistorisk årbog* 23, 1972 s. 160-66.

- Henrik Fode: "Stationsbyen og de store arkiver i Erhvervsarkivet", *Erhvervshistorisk årbog* 30, 1980 s. 148-182.

- Erik Korr Johansen: "Arkivalier fra erhvervslivets organisationer og virksomheder...", *Erhvervshistorisk årbog* 36, 1986 s. 254-268.

Skolearkivalier - hvor finder vi vore forfædre?

af Birgit Øskov. Efter SLÆGTEN nr. 8, 1993.

Silhuetklip 1818 med skrivemester og degn Peder Rugaard i Græse i Nordsjælland.

Hvordan var vore forfædres skoletid? Hvordan var deres lærere? Hvordan så bygningen ud, som de tilbragte mange skoletimer i? Hvilke karakterer mon de har fået? -

Ja, dette er blot nogle af de mange spørgsmål, som slægtsforskere stiller sig, når man er kommet et stykke på vej i forskningen. En større eller mindre anerække er kortlagt, og så kommer man til et tidspunkt, hvor personerne skal blive til andet end blot navne, datoer og steder. Mulighederne er utallige, når det drejer sig om at "lære dem at kende" - og skolearkivalierne er

måske en forsømt gruppe, hvor mange elters ikke opdagede "sider" kan hentes.

Et første indblik i skoletidens resultater får vi, når vi finder "konfirmationen" i kirkebogen. Konfirmationen blev indført i Danmark 1736, og fra i hvert fald 1814 kan vi finde disse indført i kirkebøgerne med angivelse af "Dom angaaende Kundskaber og Opførsel". Man kunne blive konfirmeret, når man var fyldt 14 år - hvis man var "klog nok lidt før", måtte man ansøge biskoppen om tilladelse til at blive konfirmeret, før det fyldte 14. år. Opadtil var der derimod ingen grænse, så nogen har ventet nogle år med "at blive kloge nok". Vær derfor opmærksom på anernes konfirmationsalder, deres nummer i rækkefølgen af konfirmander og noter selvfølgelig hele indførslen ned. Derved får man et første indblik i nogle "skole-arkivalier", hvis alt andet glipper.

"Karaktererne" angives med ord eller blot forkortelsesbogstaver, og op igennem tiden

har man benyttet sig af forskellige skalaer ved karaktergivning.

Den ældste danske *karakterskala* bringes herunder:

<i>Skrives</i>	<i>Talværdi</i>	<i>Står for</i>
ug	8	udmærket godt
ug-	7,66	
mg+	7,33	
mg	7	meget godt
mg-	6,33	
g-	5,66	
g	5	godt
g-	3,66	
tg+	2,33	
tg	1	temmelig godt
tg-	-1,66	
mdl+	-4,33	
mdl	-7	mådeligt
mdl-	-12,33	
slet+	-17,66	
slet	-23	helt elendigt

Det var en meget findelt skala, som kunne være vanskelig at arbejde med, så efter et længere forarbejde tog man den næste skala i brug omkring århundredskiftet. Det var den Ørsted'ske *karakterskala*, som ses herunder:

ug	15
ug- (ug?)	14 2/3
mg+	14 1/3
mg	14
mg- (mg?)	13 1/3
g+	12 2/3
g	12
g- (g?)	10 2/3
tg+	9 1/3
tg	8
tg- (tg?)	5 1/3
mdl. +	2 2/3
mdl.	0
slet	- 16

1958 blev 13-skalaen indført - en skala, der stadig danner baggrund for dansk karakter-

givning i forbindelse med uddannelse.

I fortidens (og vel sagtens også i nutidens) skoler skulle lærerne føre "Navnebog", "Examens-protokol", "Dagbog" og "Embedsbog". Navnebogen giver fine oplysninger om eleverne, deres data og sundhedstilstand (og her kan man også se, hvilke klassekammerater "man" havde), i eksamensprotokollen, hvilke karakterer, der sikrede oprykning til næste klasse eller evt. udskrivning af skolen, i dagbogen noterede læreren alt vedr. dagligdagen på skolen: "*I Skoven paa grund af Sol*" - "*fraværende; Mulktering!*" eller "*Oversvømmelse*", og i embedsbogen får vi alt at vide om forholdene på skolen, bygningernes tilstand, skoleplanerne og sidst, men ikke mindst lærernes personalia.

I bogen *Uddannelseshistorie 1990* findes en artikel af Poul Dam om disse "Skolelærernes embedsbøger - en kilde til lokal skolehistorie".

I hvor høj grad disse arkivalier er bevaret og tilgængelige i dag, har jeg intet overblik over, men det er mit indtryk, at der ligger langt mere bevaret end først antaget. Spørg på lokalarkivet, om skolen stadig findes, og gør den det, ja, så har man ganske givet protokollerne i skolens pengeskab. Hvis skolen er nedlagt, er mange skolearkivalier afleveret til nærliggende lokalarkiv og kan derfor benyttes der. I andre tilfælde er arkivalierne afleverede til nærmeste landsarkiv, og på landsarkivet i Viborg findes en hel del materiale i samlingen "*Landkommuner*". Af guiden *Landsarkivet for Nørrejylland og hjælpemidlerne til dets benyttelse*, bd. 1, 1980, kan man på side 253-72 få indtryk af, hvad der findes.

Yderligere kunne man godt forestille sig, at mange oplysninger, skolebilleder, evt. lærererindringer mv., ligger bevaret på vore mange lokalarkiver. Skolen og kirken var jo de faste institutioner i ethvert sogn, og om disse to er lokalarkiverne ofte centreret.

På Landsarkivet for Sjælland og på Rigsarkivet kan man orientere sig i registraturer over disse arkivers skolearkivalier. En sådan er under udarbejdelse i Viborg, men endnu ikke færdiggjort.

Litteratur eller yderligere oplysninger, således at man kan "se" skolen for sig - ja, prøv i første omgang at rette henvendelse til den lokale bibliotekar. I forbindelse med jubilæum, nedlæggelse eller anden "lejlighed" har mange skoler fået deres historie beskrevet. Måske ved det lokale arkiv også noget om evt. tidsskrifts- eller årbogsartikler, hvor interesserede har prøvet kræfter med at skildre "skolens" historie. Måske er en ane omtalt i en sådan artikel, eller også kan man bruge artiklen til at kaste lys over fortidens skolegang der.

De sognekort, som Trøst-Hansen i begyndelsen af 1920'erne lod udarbejde til et aldrig færdigt større værk, giver også fine oplysninger til slægtsforskere om skolegangen. Dels kan man se billeder af fortidens skoler, men derudover indeholder kortene også personalhistoriske oplysninger om lærerne og bringer billeder af dem. Så hvad enten anen var elev eller lærer i det pågældende sogn, kan kortene bruges - både til at illustrere historien med, men også til at give oplysninger om den. I bogen *Uddannelseshistorie 1990* findes en større artikel om disse kort, og originalsamlingen opbevares på Danmarks Pædagogiske Bibliotek i København.

Skolearkivalier kan dernæst tænkes i en meget bred sammenhæng. Mange forfædre har haft ophold på højskole, husholdningsskole eller søfarts- og håndværkerskole, mens andre måtte turen om af et seminarium for at fuldføre uddannelsen. Derved kom de i berøring med endnu flere "skolearkivalier", og disse kan også kontaktes for at hente "stof til livet omkring vore forfædre".

Her skal man også være opmærksom på, at der kan være lavet årsskrifter, jubilæumsskrifter el. lign. fra de pågældende skoler, så derfor spørg på biblioteket, om det skulle være tilfældet. De store pap-stykker med ovale portrætbilleder af et højskolehold symmetrisk anbragt med et billede af højskolen i midten kender vi vist alle sammen. Prøv at kontakte højskolen - det kunne sagtens tænkes, at en kopi af et sådant billede kunne tilvejebringes.

Arkivalier fra vore seminarier kan også i stor udstrækning benyttes på vore landsarkiver. Der findes på landsarkivet i Viborg en registratur, således at man kan se, hvilket materiale, der er tilgængeligt.

Endelig rummer museer og arkiver mange ting og genstande, som vel også kunne påhæftes overskriften "skolearkivalier": Pulten, blækhuset, griflen og spanskrøret. Alt sammen noget, vi også skal have i tankerne, når vi ønsker at forestille os vore forfædres skoletid. "Selskabet for Dansk Skolehistorie" indsamler og bevarer disse ting og arbejder på at få oprettet et egentligt skolemuseum, hvor tingene skal udstilles.

Herunder en brøkdél af den litteratur, der bør kikkés i for at afdække forskellige sider af anernes skoletid:

- De'jgång og nu: Skoleliv i Bjergby og Mygdal sogne. 1990.
- P. M. Rørsig: Degne og skoleholdere i Vendsyssel indtil 1814. 1938.
- Hans Kruse: Lærerliv og skoletanker. 1989.
- Lis Petersen: Stiftelsestøser - kongebørn. 1987.
- Den danske folkehøjskole. 100 års jubilæum. 1939.
- Aarsskrift for Uldum Højskoles Elevforening. 1916
- Årbog for Dansk Skolehistorie (til 1983, derpå): Uddannelseshistorie - fra Selskabet for Dansk Skolehistorie (årbog).

Slægtsforskeren - biblioteket - edb!

af Else Berthelsen, Jyllensgade 25 A, Ulsted, 9370 Hals. Efter SLÆGTEN nr. 8, 1993.

De fleste af landets biblioteker er enten i fuld sving med at indføre edb og registrere alle deres bøger "on-line" - eller også har de netop overstået denne proces. Det betyder for mange lånere den barske sandhed, at kort-kartoteket, som vi har kendt det gennem generationer, er på vej ud. Ja, mange steder er det allerede sket.

Mange lånere, heriblandt også slægtsforskere, begræder dette. Jeg skal ikke her komme nærmere ind på den diskussion - blot konstatere, at det er et faktum.

Andre er til gengæld forventningsfulde overfor alle de nye muligheder, der nu og i fremtiden måtte åbenbare sig ved besøg på biblioteket. Vil slægtsforskere ikke nu blot ved at trykke på nogle knapper få serveret alverdens oplysninger, som hidtil nærmest var lukket land?

Som ansat ved et af landets store centralbiblioteker - Det nordjyske Landsbibliotek i Aalborg - og tillige slægtsforsker skal jeg i det følgende kort forsøge at besvare ovennævnte spørgsmål og prøve at ridse nogle facts op.

Det system, jeg her vil omtale, er udviklet af DDE (Dansk Data-elektronik) i samarbejde med Kommunedata og hedder SUPERMAX. Der findes andre systemer på landets biblioteker, som jeg her skal afholde mig fra at omtale.

Men først et historisk rids. - 1976 begyndte man i København at registrere alt på edb, hvad der udkom i bogform samt første nummer eller årgang af tidsskrifter og lign. samt ophør af samme - kort sagt: Det, vi hidtil havde kendt som *Dansk Bogfortegnelse* i bogform. På et tidspunkt gik man så i gang med at inddatere bagud. Dette arbejde finder stadig sted udfra bogsamlingerne på

de danske folkebiblioteker. Det skal dog i parentes bemærkes, at denne retro-inddatering (inddatering bagud) er mangelfuld; der findes stadig ældre litteratur, som af forskellige årsager ikke har kunnet indtastes. Derfor opbevarer man vedblivende de gamle årgange af *Dansk Bogfortegnelse* til verifikation.

Denne base, som påbegyndtes 1976, er en landsdækkende fælles base indeholdende hovedparten af danske folkebibliotekers fælles bogmasse. Denne base har fået navnet BASIS og bestyres af DBC (tidligere Bibliotekscentralen). BASIS er i dag det vigtigste redskab, bibliotekaren har, ved bestilling af litteratur fra andre biblioteker.

BASIS er således grundstammen, men under normale omstændigheder er der *ikke* publikumsadgang til at bruge BASIS. Derfor skal man henvende sig hos bibliotekaren, hvis man har ønsker i den retning. Og det vil stort set sige litteratur med tilknytning til lokalområder andre steder i landet. Vil man f.eks. gerne se, hvad der findes af slægtsbøger med tilknytning til andre egne af landet end lige ens eget biblioteks lokalområde, vil det være oplagt at få lavet en søgning på dette og evt. bestille hjem - det er stadig gratis (fastsat i biblioteksloven).

Sagen er nemlig den, at publikum kun har adgang til at søge i bibliotekets egen bestand - nøjagtig som i kartoteket i fordums tider.

Søgesystemet, som publikum har adgang til, skulle i følge sagens natur være et simpelt og logisk system, som kan bruges af alle uanset alder og uddannelse osv. Derfor vil det af nogle let kunne opfattes som irriterende stift og uden de store kombinationsmuligheder, mens andre klarer sig fint

med det. Systemet er det, man kalder menustyret - altså systemet styrer for dig - derfor er mulighederne for kombinationer begrænsede. Her skal siges, at personalet bruger et andet søgesystem ved søgning i samme beholdning, og det er det, man kalder kommandostyret. Her vælger man selv ved hjælp af kommando-ord hele vejen igennem og har således mange muligheder for kombinationer. Derfor kan bibliotekaren i en del tilfælde finde frem til det ønskede på sin terminal, hvis det mislykkes i første omgang.

Systemet fungerer udmærket, når man ved, hvad man leder efter. Hvis det er en forfatter-/titelsøgning, er der ikke de store problemer, blot man er omhyggelig med at stave korrekt og sørger for at undgå forkortelser (eks. ved fornavne: Johs.). Der er naturligvis også gode muligheder for emnesøgning, f.eks. stednavne og slægtsnavne. Hvad findes der om Dronninglund, Vejgaard, Hasseris? Eller hvad findes der af trykte folketællinger i biblioteket? Tingbøger? osv. - der er mange muligheder!

Men har man tænkt sig at "græsse" og altså ikke rigtig ved, hvad man søger, kan det være lidt mere tvivlsomt, hvad der kommer ud af det. Sagen er, at litteratur af interesse for slægtsforskeren kan være placeret rundt om i det meste af dk-systemet. Så hvis man vil søge bredt ud fra spørgsmålet: "Hvad er der kommet af nyt af interesse for slægtsforskere?", ja, så får man let problemer. Man vil aldrig kunne være sikker på at få alt det væsentlige med. Mange gange er beskrivelsen og noterne, der er lagt ind i systemet ikke detaljerede nok til at være tilfredsstillende for slægtsforskeren. - Derfor: Bed personalet om hjælp og vejledning. Det er det, de er der for!

Vi står i disse år midt i vadestedet og en rivende udvikling er sat i gang. Der er ingen tvivl om, at man en skønne dag vil kunne

gå direkte ind på biblioteket og slå en tipoldemor op på edb-skærmen. Alt kan lade sig gøre - så godt som..! Men det er et spørgsmål om ressourcer og bevillinger i de fleste tilfælde.

Bibliotekerne - nogle nyttige adresser

Det danske biblioteksvæsen er opbygget som et finmasket net med udgangspunkt i de enkelte kommuner. Ifølge biblioteksloven er det en kommunal opgave at stille bøger og andet egnet materiale til borgerens rådighed. - Det vil sige, at der findes biblioteker i alle kommuner, også i de små landkommuner. I byerne er der et hovedbibliotek og ofte et antal filialer. Denne opbygning indebærer, at filialen skaffer bøger hjem fra hovedbiblioteket, som filialen ikke selv har købt.

Som overbygning over de kommunale biblioteker findes centralbibliotekerne, hvis virkeområde er amtet. I praksis er et af de store kommunale hovedbiblioteker tillagt ekstrafunktionen at være centralbibliotek. - Langt hen ad vejen kan centralbiblioteket forsyne amtets biblioteker med den litteratur, de mangler - men slår dette ikke til, går bestillingerne videre til Statsbiblioteket i Århus eller Det kgl. Bibliotek i København - eller diverse specialbiblioteker.

Landets centralbiblioteker:

- 1 Bornholms Centralbibliotek, Pingels Allé 1, 3700 Rønne.
- 2 Helsingør Centralbibliotek (Frederiksborg Amt), Marienlyst Allé 4, Postboks 46, 3000 Helsingør.
- 3 Odense Centralbibliotek, Ørbækvej 95, 5220 Odense SØ.
- 4 Gentofte Kommunebibliotek (Centralbibliotek for hovedstadsområdet), Ahlmanns Allé 6, 2900 Hellerup.
- 5 Det nordjyske Landsbibliotek, Nytorv 26, Postboks 839, 9100 Aalborg.
- 6 Esbjerg Centralbibliotek, Nørregade 19, Postboks 69, 6701 Esbjerg.
- 7 Herning Centralbibliotek, Brændegårds-

- vej 2, 7400 Herning.
- 8 Roskilde Centralbibliotek, Dronning Margrethes Vej 14, Postboks 229, 4000 Roskilde.
 - 9 Nykøbing Falster Centralbibliotek, Rosenvænget 17, Postboks 171, 4800 Nykøbing F.
 - 10 Det sønderjyske Landsbibliotek, Haderslevvej 3, Postboks 1037, 6200 Åbenrå.

- 11 Biblioteket for Vejle By og Amt, Vestre Engvej 53, 7100 Vejle.
- 12 Slagelse Centralbibliotek, Stenstuegade 3, 4200 Slagelse.
- 13 Viborg Centralbibliotek, Vesterbrogade 15, Postboks 514, 8800 Viborg.
- 14 Århus Kommunes Biblioteker, Mølleparken, 8000 Århus C.

Slægtshistoriske foreninger

af Jørgen Østergaard, SSFs daværende rådgiver i foreningsspørgsmål, Rugvænget 41, 7400 Herning. Efter SLÆGTEN nr. 9, 1994.

De slægtshistoriske foreninger samler slægtshistorisk interesserede om oplysende foredrag, arkivbesøg, ekskursioner og lignende for at øge kendskabet til slægts- og lokalhistorisk forskning.

Den første slægtshistoriske forening blev oprettet i Århus 1. april 1957, den næste i 1970 i Herning, hurtigt fulgt at foreninger i Odense, Trekantområdet, Randers og flere, nu er der ca. 35 foreninger landet over.

Naturligt opstod der samarbejde med gensidige besøg, fælles udflugter osv, og man holdt et årsmøde, også kaldet formandsmøde, hvor formænd og bestyrelsesmedlemmer drøftede initiativer og problemer mv. til gensidig inspiration.

Efterhånden, som man blev mange, voksede behovet for samarbejde med mere formel struktur, bl.a. af hensyn til samarbejde med andre organisationer. Det førte til oprettelse af SSF - Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger, ved årsmødet på Årslev Kro ved Århus 23. april 1981. I første omgang tilsluttede sig 12 foreninger med 905 medlemmer sig, mens syv foreninger stillede sig afventende. Af ca. 35 foreninger er 31 nu tilsluttet SSF, og bl.a. har Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie meldt sig ind, så medlemstallet nu er ca. 3.500 [Samfundet er siden atter udmeldt, men det til trods er antallet af

medlemsforeningerne 1999 stadig på samme niveau].

Sammenslutningens formål er at varetage de slægtshistoriske foreningers interesser, f. eks. ved kursusvirksomhed, udgivelse af publikationer mv. evt. i samarbejde med andre historiske sammenslutninger eller foreninger. Desuden at formidle kontakt til offentlige og private institutioner samt at repræsentere slægtshistoriske foreninger overfor offentlige myndigheder.

Siden 1969 havde Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie udgivet kontaktorganet HVEM FORSKER HVAD, og da de slægtshistoriske foreninger opstod, i samarbejde med disse, dette samarbejde gik SSF naturligt ind i. HVEM FORSKER HVAD er udkommet siden i stadig øget oplag og de seneste år med ca. 350 indlæg, der giver mange gode kontakter.

Gennem en årrække er udarbejdet en årlig litteraturfortegnelse over slægts- og lokalhistoriske udgivelser, den indgår nu som led i HVEM FORSKER HVAD.

I 1989 blev udgivet en lille pjece: *Slægtsforskning - din danmarkshistorie*, til foreninger, ment som vejledning for interesserede nye og mindre øvede slægtsforskere. En ny, større udgave vil udkomme i 1994.

SSF overtog også afholdelse af kurser, der

hidtil havde været arrangeret af bl.a. foreningen i København. Fra 1982 er hvert år i oktober holdt meget velbesøgte slægtshistoriske weekendkurser på Båring Højskole på Vestfyn, i reglen med et gennemgående tema, belyst gennem foredrag om arkiver af betydning for forskningen, om samfundsforhold, levevilkår - tidligere generationers tilværelse. Desuden er der god mulighed for at drøfte erfaringer med andre forskere og "bytte aner". Fra 1993 er kurset flyttet til Snoghøj Folkehøjskole. Desuden har der også været samarbejde med tilsvarende organisationer i de andre nordiske lande om bl.a. nordiske kurser.

Herning-foreningen tog i 1978 initiativ til et slægtsforskertræf, som med 125 deltagere var meget vellykket. Deltagerne havde forud indsendt et A4-ark med oplysninger om deres forskningsområde, det dannede grundlag for et katalog, så man kunne finde sammen med andre med samme interessefelt. Næste træf holdtes i Herning i 1981 kort efter oprettelsen af SSF, der fandt det naturligt at fortsætte de populære træf. Siden er i skiftende byer holdt en række velbesøgte træf, som de lokale foreninger påtager sig at arrangere. Der tilstræbes holdt et træf hvert andet år.

Der var længe ønske om et medlemsblad; i første omgang blev det ved en fotokopieret orientering i få eksemplarer til hver forening. Men fra 1. januar 1990 begyndte udgivelsen af bladet SLÆGTEN - Forum for Slægtshistorie, redigeret af Anton Blaabjerg, Viborg, og Birgit Øskov, Nørresund-

by. Bladet udkommer to gange om året, p.t. med 44 sider pr. nummer, som bindeled mellem slægtsforskere med foreningsprogrammer og oplysninger om nyt på arkiverne, litteratur, og i det hele taget bringer SLÆGTEN stof af interesse for medlemmerne. Mange foreninger har et kollektivt abonnement for medlemmerne inkluderet i kontingentet, i øvrigt kan der tegnes privat abonnement, og bladet kan købes i løssalg. SLÆGTEN står også for udgivelse af en række særlige temahæfter, f. eks. om lægdsruller og lægdsrulleforkortelser, om bibliotekernes litteratur af interesse for slægtsforskere, sognefoged, lægdsmand og Dannebrogsmænd samt om arv og gæld (skiftevesen); et kommende temahæfte vil fortælle om, i hvilket herred, sognene ligger.

Naturligt samarbejdes med organisationer med fælles interesseområde. Nævnt er allerede Samfundet, der har udgivet *Personalhistorisk Tidsskrift* siden stiftelsen 1879, desuden med Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver, bl.a. er man gensidigt repræsenteret ved foreningernes årsmøder/generalforsamlinger. 1989 meldtes SSF ind i det, der nu hedder Dansk Historisk Fællesråd, der er et fællesorgan for historiske foreninger, og som medlemsforeningerne på skift vil søge at holde årsmøde sammen med.

Endelig er der samarbejde med DIS-Danmark (Databehandling i Slægtsforskning), der tæller ca. tusind medlemmer og udgiver et medlemsblad SLÆGT OG DATA.

Sådan hænger vi sammen...

af Birgit Øskov (grafik ved Peter Kudsk). Efter SLÆGTEN nr. 9, 1994.

For over 40 år siden opstod tanken om at danne den første slægtshistoriske forening (Århus 1957), og siden er der gennemsnitligt dannet en forening om året. - Snart er hvert hjørne af landet dækket af slægtshi-

storiske (eller "slægts- og lokalhistoriske") foreninger, der på forskellig vis påtager sig at lette tilværelsen for den enkelte slægtsforsker. Det være sig via foredrag, medlemsaftener, udflugter til arkiver, indkøb af

publikationer til medlemmerne eller ved at agere "fagforening" overfor myndighederne på stedet. Kontingentet til en slægtshistorisk forening er ca. 100 kr. årligt.

Langt de fleste foreninger er med i "overforeningen" - Sammenslutningen af Slægts-historiske Foreninger, **SSF**, der er "fagforening", når slægtsforskernes vilkår skal forbedres på højere plan, kursusafholder (det årlige Snoghøj/Baaring-kursus), bladudgiver af **SLÆGTEN** for både foreningsmedlemmer og privatabonnenter samt medudgiver af **HVEM FORSKER HVAD**. Repræsentanter for de enkelte medlemsforeninger mødes en gang årligt på **SSF's** årsmøde, hvor fælles ideer/problemer drøftes, og hvor foreningernes særpræg luftes. Kontingentet til **SSF** er p.t. 7 kr. (1999: 9 kr.) pr. indmeldt medlem pr. 1. januar og betales senest 1. april.

HVEM FORSKER HVAD udgives i samarbejde med den største [daværende] medlemsforening, Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie. - Samfundet har siden dets start 1879 udgivet *Personalhistorisk Tidsskrift* og påbegyndte 1969 udgivelsen af **HVEM FORSKER HVAD**. Efterhånden kom de slægtshistoriske foreninger med i udgi-

velsen, og fra stiftelsen 1981 har **SSF** været medudgiver af nævnte publikation.

SSF's "overforening" er Dansk Historisk Fællesråd, **DHF**, hvor **SSF** som landssammenslutning med fast sæde i organisationens styrelse samarbejder dels med de andre landssammenslutninger, Dansk Lokalhistorisk Forening, **DLF**, og Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver, **SLA**, og dels med 69 direkte medlemmer uden fast sæde i styrelsen; de direkte medlemmer omfatter en lang række historiske organisationer og institutioner, såsom Nationalmuseet, Tøjhusmuseet, Gl. Estrup - Jyllands Herregårdsmuseum, Jernbanemuseet, Told- og skatthehistorisk Selskab, Historisk institut ved Københavns Universitet, Det kgl. Bibliotek og et par af landsarkiverne osv.

Dansk Historisk Fællesråd forestår blandt andet udgivelse af en lang række publikationer med interesse for medlemmerne, og derudover er **DHF** også "fagforening", når det drejer sig om vigtige opgaver på landsplan for historisk interesserede. - **DHF** var således på afgørende vis med til at præge den ny arkivlov.

Folkeoplysningsloven

af Ingvar Musaeus, **SSF's** tidligere formand, Skovstien 22, Birgittelyst, 8800 Viborg.
Efter **SLÆGTEN** nr. 9, 1994.

Efterhånden er der blevet oprettet så mange slægtshistoriske foreninger, at **SSF** nu danner et slægtshistorisk net landet over, også selvom enkelte foreninger endnu ikke har tilsluttet sig sammenslutningen. Foreningerne kan i detaljen være varierende i deres virksomhed; men de har det fælles træk, at de ved foredrag og kurser søger at leve op til befolkningens generelle ønsker om mere historisk indsigt og dens særlige ønsker om viden på det slægtshistoriske område, og her drejer det sig om arbejde både på det teoretiske og på det praktiske plan med stu-

dier af arkivalier om aner og slægt. Der er her tale om en udbredt folkeoplysende virksomhed fra foreningernes side. Efter samtaler med bestyrelsesmedlemmer fra en del af foreningerne er det min opfattelse, at for mange foreningsledere ikke i tilstrækkeligt omfang er klar over de muligheder for offentlig støtte, som den gældende lovgivning giver adgang til. Derfor finder jeg at kunne dække et behov ved her at bringe en kortere omtale af den forholdsvis nye folkeoplysningslov, der har været gældende siden 1. januar 1991.

Reglerne har deres grundlag i *Lov om støtte til folkeoplysning* af 13. juni 1990, og dens formål er fastsat således: *Loven skal sikre offentlige tilskud og lokaler til den frie folkeoplysende virksomhed med respekt for initiativtagernes egenart og egen forvaltning.* Kommunalbestyrelserne pålægges at skulle sikre rammerne for, at børn, unge og voksne kan etablere og tage del i folkeoplysende virksomhed. Det er således kommunalbestyrelsens pligt bl.a.

- at yde tilskud til undervisning, studiekredse og foredragsvirksomhed for voksne,
- at yde tilskud til aktiviteter for børn og unge,
- at stille lokaler mv. til rådighed til folkeoplysende virksomhed og yde tilskud til driftsudgifter til private lokaler mv. til sådan virksomhed, såfremt egnede, offentlige lokaler ikke kan anvises.

Loven er suppleret med kulturministeriets *Bekendtgørelse om støtte til folkeoplysning* af 31. maj 1991.

Udover de kendte oplysningsforbund kan enhver kreds af borgere opnå støtte efter denne lov, idet der ved en kreds i denne forbindelse forstås en sammenslutning af mindst 5 personer, blandt hvilke én person med bopæl i kommunen (kommunalbestyrelsen kan i særlige tilfælde fravige kravet om bopæl) er ansvarlig over for kommunalbestyrelsen for anvendelse af modtagne tilskud og anviste lokaler mv. samt for regnskab og dokumentation for virksomheden. En forenings bestyrelse kan varetage dette ansvar.

Undervisning, studiekredse og foredragsvirksomhed

Tilskud til undervisning mv. kan ydes til de slægtshistoriske foreningers normale virksomhed, da denne ikke rammes af bekendtgørelsens listning af emner, hvortil der ikke ydes tilskud. Undervisningstilskuddet kan ikke overstige to trediedele af lønudgiften. Tilskuddet til foredragshonoraret kan højst

svare til lønnen for 6 undervisningstimer. Enkelte kommuner yder ekstra tilskud i tyndt befolkede områder og særlige tilskud til nedsættelse af deltagerbetaling for pensionister og arbejdsledige.

Aktiviteter

Såfremt en forening f.eks. gennemfører undervisning i slægtsforskning for unge medlemmer under 25 år, yder kommunen tilskud til aktiviteter (eksempelvis ekskursion til et arkiv) for disse unge. Kommunalbestyrelsen kan beslutte, at der tillige ydes tilskud til aktiviteter for personer over 25 år. Dette aktivitetstilskud ydes i de fleste kommuner som et årligt medlemstilskud, og foreningen træffer beslutning om tilskuddets anvendelse.

Lokaler

Ledige, egnede, offentlige lokaler stilles af kommunen vederlagsfrit til rådighed med lys, varme, rengøring og fornødent udstyr. Kommunalbestyrelsen kan beslutte, at der betales et gebyr for brug af anviste lokaler. Kommunalbestyrelsen yder tilskud til driftsudgifter til privatejede lokaler.

Forsøg og udvikling

Kommunalbestyrelsen skal til forsøg og udvikling afsætte en årlig beløbsramme på mindst 5% af den samlede beløbsramme til folkeoplysning i kommunen. Tilskud af disse forsøgs- og udviklingsmidler kan ydes til såvel enkeltpersoner som kredse.

Generelt

Som det kan ses, er det på mange områder den enkelte kommune, der fastsætter fornødne detailbestemmelser, ligesom det er kommunalbestyrelsens ansvar at bestemme den årlige beløbsramme for det samlede tilskud. I den enkelte kommune nedsættes et folkeoplysningsudvalg (med et flertal af brugerrepræsentanter), hvortil er knyttet et sekretariat. Det kan meget anbefales, at den enkelte forening kontakter den lokale kom-

Ejendoms historie

af Anton Blaabjerg. Efter SLÆGTEN nr. 9, 1994.

Ingen ordentlig slægtsforskning uden ejendoms historie! - Ved at følge gårdenes og ejendommenes historie og ved at finde ud af, hvem stamfaderen købte af og solgte til, fåes et godt indblik i de forskellige slægtsøkonomiske forhold. Og med i købet får du en langt større sikkerhed for, at de - måske udelukkende ved hjælp af kirkebøger og folketællinger - opstillede slægtsammenhænge også afspejler de faktiske forhold.

Til disse absolut nødvendige undersøgelser anbefales følgende litteratur:

- a Svend Aakjær: Dansk Landsbyhistorie 1844-1600. - I *Fortid og Nutid. Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie*, udg. af DHF, bd.4, 1923. - Optrykt i *Lokalhistorie - Rigshistorie ... og andre artikler fra Fortid og Nutid*. DHF. 1967.
- b Thelma Jexlev: Hvorledes kan man følge sin slægts eller sin gårds historie bagud fra Christian 5.s matrikel? - I *Personalhistorisk Tidsskrift*, 16-6, 1978.
- c Ellen Christensen-Dalsgaard: Kilder til landejendommenes historie i landsarkiverne. En vejledning. *Arkivserien* nr. 18, Landsarkivet, Odense, 1982.
- d Tommy P. Christensen: Tag over hovedet? Slægtsforskeren og ejendoms historien. I *Personalhistorisk Tidsskrift*, 1995:2.
- e Jesper Ratjen: Kort og ejendoms historie. I *Personalhistorisk Tidsskrift*, 1997:2.

Ved en ejendoms historisk undersøgelse - altid forsynet med ordentlige kildeangivelser - er vigtige punkter/kilder med udgangspunkt i personer fundet i f.eks. folketællingen 1845 følgende:

- 1 Matriklen 1844 for det pågældende herred i amtstue- eller retsbetjentarkiv; heri findes ejendommens matrikelnr., som benyttes som indgang til:
- 2 Realregister (topografisk reg.) for sognet. Hvert matr.nr. har sin side med angivelse af hartkorn og henvisninger til adkomster og forhæftelser. - Alt indgang til:
- 3 Skøde- og panteprotokoller.
- 4 Oplysningerne fra skøde- og panteprotokoller kan suppleres med undersøgelser i skifteprotokoller (vær også opmærksom på evt. tilhørende pakker med bilag).

Brug disse kilder tilbage til frikøb fra gods lidt før eller efter år 1800.

Nærmere beskrivelser af ejendommenes bygninger findes i:

- 5 Brandforsikringsarkivalier, herredsvis 1800 ff. - Forsikringsprotokollen er nøglen til taksationsprotokollen.
- 6 Landsdækkende jordebøger, udarbejdet 1805-20, som forarbejder til matriklen 1844 (findes derfor i Kort- og Matrikelstyrelsens arkiv, Rentemestervej 8 i København). - De matrikelnumre, der kom til at gælde 1844, blev tildelt ejendommene 1805 ff.
- 7 Amtsvis hartkornsspecifikation 1788-90 i flere amtstuearkiver.
- 8 Fæste- og skiftearkivaler i godsarkiverne, i bedste fald fra omkring 1800 tilbage til 1719, da godsejerne blev pålagt af føre protokoller.
- 9 Ca. 1787 ff blev der ved udstedelse af fæstebreve tinglæst syns- og taksationsforretningen ved herredstinget (evt.

- samlet i pakker, eller indført i kopibøger), alt i retsbetjentarkivet. - Kan således supplere/erstatte en fæsteprotokol; tilsvarende kan manglende skifteprotokol erstattes af skiftedesignationer i amtsarkivet.
- 10 Godsernes årlige hartkornsspecifikationer (jordebøger) er velbevarede i visse amtstuearkiver fra ca. 1740-50.
 - 11 Jordebøger for visse år kan evt. findes i godsarkivet.
 - 12 Jordebøger for godset ved ejerskifte og pantsættelse blev tinglæst på landstingene indtil 1805 (til Viborg landstings skøde- og panteprotokoller er nøglen Nygårds sedler, nu kopieret og indbundet; heri er godserne opført alfabetisk i hvert herred).
 - 13 Strøgods (fæstegods, som ikke tilhørte nogen større godsejer) søges i herredets skøde- og panteprotokoller tilbage til ca. 1740, men også i landstingenes skøde- og panteprotokoller (Viborg landstings skøde- og panteprotokoller med originale registre i hvert andet bind 1690-1805, køber og sælgers fornavn samt lokaliteterne alfabetiseret efter 1. bogstav).
 - 14 Strø- og kirkegods er opført med ejer og bruger hvert år i amtets hovedskattebøger (amtstuearkivet), visse steder bevaret siden omkring 1750.
 - 15 Landmilitenslægsinddelingsrulle 1724 (ajourført udgave af matriklen 1688) på Rigsarkivet i Danske Kancelli, afd. D, VII, nr. 139-41 (i Jylland mangler Århus og Ribe stifter, - for Rinds og Gislum herreder findes rullen tillige som matrikel 1724 i retsbetjentarkivet).
 - 16 For visse amter findes ajourførte udgaver af matriklen 1688 (i Viborg i Z-arkiver).
 - 17 Amtets matrikel 1688 (originaler findes på Rigsarkivet, amtstuernes genparter i landsarkiverne - i Viborg i Z-arkiverne). - Bemærk: Matrikelnumre fra 1688 brugtes frem til 1778 i visse hartkornsspecifikationer (men *ikke* 1788-91) samt i diverse skøder (men stol mere på hartkornsstørrelse end på nr.).
 - 18 Forarbejderne til matriklen 1688, nemlig mark- og modelbøger mv. fra 1680-erne i Rigsarkivet i Kbh., enkelte dele/genparter i landsarkiverne (i Viborg tillige for bl.a. Thys vedkommende hartkornsnedsættelser efter sandflugt).
 - 19 Fra 1660-64 findes 3-4 forskellige matrikler på Rigsarkivet, enkelte genparter i landsarkiverne.
 - 20 Ekstraskattemandtal fra 1611 til omkr. 1720 i Rigsarkivets lens- og amtsregnskaber (i enkelte nævnes kone og børn). - Visse gode mandtal i Militære regnskaber, krigskommissærernes kopskattemandtal 1660.
 - 21 Landstingenes skøde- og panteprotokoller (Viborg landstings skøde- og panteprotokoller 1660-90 med maskinskrevet person- og stedregister, 3 bd. - Protokollerne 1626-57 er udgivet på tryk).
 - 22 Før 1660 findes lensregnskaber med jordebøger mv. for krongods - enkelte dele tilbage til omkr. 1550. - Adelens gods før 1626 må søges i retsakter mm. - f.eks. Viborg Landstings dombøger 1568 ff.
 - 23 I flere bispearkiver (bl.a. Viborg) findes lister over tiendeyderne, decimanterne 1651 (med navne på fæstere herskab) samt indberetninger og gårde og bol 1657, som kan supplere matriklerne fra 1660erne.
- NB: Når intet andet er anført, findes kilderne i landsarkiverne.

Ejendomshistoriske undersøgelser i matrikelarkivet

af Svend Balslev, Kildevældsvej 16 A, 2830 Virum. Med forfatterens tilladelse er artiklen gengivet efter *Ejendomsmægleren*, 1993:9. Efter SLÆGTEN nr. 10, 1994.

Historisk potentiale i matrikelarkivet

Det er vel ikke mange af de, der i det daglige arbejder med de aktuelle oplysninger fra matriklen, det være sig ajourførte matrikelkort, aktuelle arealer og måloplysninger for bestemte ejendomme, der tænker på, at der ligger et meget stort historisk materiale bag det aktuelle stof, et materiale, som kan udnyttes på mange forskellige måder i forskningsmæssigt øjemed.

Dette materiale opbevares i matrikelarkivet under matrikeldivisionen, lovkontoret Kort- og Matrikelstyrelsen. Arkivet blev oprettet af forarbejderne til den nugældende matrikel, der trådte i kraft 1.1.1844. Samtidig blev Rentekammerets landmålingsarkiv, der var oprettet ved rentekammerresolution 19.7.1693, indlagt under matrikelarkivet. Arkivet har således sidste år fejret 300-året for oprettelsen af dets ældste del!

At følge en ejendoms historie

Her skal fortælles lidt om, hvordan man kan følge en ejendoms historie og hvilke arkivalier, der kan benyttes i den forbindelse.

Ønsker man f.eks. at arbejde med landbohistorie, er der peget på nogle muligheder, men materialet kan selvfølgelig også udnyttes på andre måder.

Der er intet nævnt om de digitale matrikelkort, der er så nye og kun findes i et begrænset område, ligesom edb-matriklen, der blev indført i 1980'erne, heller ikke er nævnt, da den jo er en fortsættelse af matrikelprotokollerne.

For den, der ønsker at studere en bestemt ejendoms historie eller landbrugsstrukturen inden for et bestemt område, kan man ved at benytte arkivets forskellige arkivalier i kronologisk omvendt orden følge en ejendom tilbage i tiden, i nogle tilfælde et godt stykke over 200 år tilbage, alt afhængigt af,

hvor i landet den ejendom ligger, som man ønsker at undersøge. I alle tilfælde vil man ved hjælp af de matrikelkort og -protokoller, der hører til den nugældende matrikel, kunne føre ejendommen tilbage til tidspunktet for matrikuleringen af det pågældende ejerlav, dvs. til tidsrummet 1805-22, tidligst på øerne og senest i Jylland. Ønsker man nærmere redegørelse for forandringer i en bestemt situation, må man søge oplysning herom i de udstykningssager, som der er henvist til i matrikelprotokollerne.

Matrikuleringstiden

Er man kommet tilbage til matrikuleringstiden, findes der en række protokoller og andre arkivalier, der kan give meget værdifulde oplysninger om landbrugsforhold m.m. i begyndelsen af 1800-tallet. Ved kgl. resolution af 16.5.1804 blev det bestemt, at der skulle udarbejdes en ny matrikel. Som forarbejde til matrikuleringen blev der udarbejdet herredsvis affattede beskrivelsesprotokoller på grundlag af de indberetninger, som godsejere, præster, amtsforvaltere m. fl. skulle indsende i januar 1805 om hver enkelt ejendom. Her gives bl.a. oplysning om dyrkningsmåde, udskiftning, jordens bonitet, statistiske oplysninger om høavl o.l. Til brug for landinspektørerne ved arbejdet i marken blev der lavet sognevis ekstrakter af beskrivelsesprotokollerne.

Matrikuleringsarbejdet

Matrikuleringsarbejdet foregik ved, at et antal landinspektører og landmålere, 6-8 i alt, skulle matrikulere de enkelte sogne inden for et herred. Arbejdet bestod i udarbejdelse af kort for hvert ejerlav i sognet, bonitering eller taksering af jorderne i forhold til normaljorden, der havde takst 24, og endelig arealberegning for hvert enkelt matrikelnummer. Såfremt der over det en-

kelte ejerlav fandtes et udskiftningskort, der ved en kortprøve viste sig at være tilstrækkelig nøjagtig, blev det brugt som matrikelkort, men i mange tilfælde måtte man opmåle nye kort.

Selve matrikuleringsarbejdets gang blev beskrevet i herredsvis førte arbejdsjournaler. Heri er der for hvert ejerlav givet oplysning om kortprøven, bonitering, hvilke veje, der var undtaget fra skyldsætning mv. Udover dette findes der kopi af brevvekslingen med en del lodsejere mfl. om problemer vedrørende deres ejendomme i henseende til matrikuleringen. Meget ofte findes også en kort beskrivelse af, hvad der blev dyrket i ejerlavet, og hvad der i øvrigt blev produceret af specielle ting.

Udover matrikelkortene foreligger resultatet af matrikuleringsarbejdet som en række beregnings- eller sogneprotokoller, der hver omfatter alle ejendomme i et sogn med areal, hartkorn og beskrivelse, dvs. antallet af lodder og beliggenhed for hvert enkelt matrikelnummer. Også alle umatrikulerede arealer er med: gader, veje, grus- og lergrave mv. Sogneprotokollerne danner grundlag for alle senere matrikelprotokoller.

Ældre kort

Muligheden for at komme længere tilbage i tiden afhænger af, om der findes noget om udskiftningen af det ejerlav, man beskæftiger sig med. Ved udskiftningen af fællesskabet fik den enkelte ejendom sine jorder samlet, så den kun kom til at bestå af en eller ganske få lodder. I matrikelarkivet findes en del udskiftningskort og udskiftnings-sager. Samlingen er dog langt fra komplet. Kortene findes dog nogenlunde jævnt fra hele landet, og man kan være heldig at støde på kort, der viser ejendomsstrukturen både før og efter udskiftningen. For udskiftnings-sagerne gør det samme sig gældende, dog er visse egne meget svagt repræsenteret, f.eks. Bornholm og nogle jyske amter. I mange tilfælde vil man dog kunne få hjælp andre steder med hensyn til

udskiftningerne, idet udskiftningsforretningerne kan findes i landvæsenskommissionernes arkiv i amtsarkiverne på de respektive landsarkiver, hvor man måske også kan finde udskiftningskort. Af og til findes der også udskiftningskort på de lokalhistoriske arkiver.

Personnavne i matriklen

I mange tilfælde kan man dog også støtte sig til det personavnestof, der findes i matriklen. Fra opmålingen af rytterditrikterne, som vil blive omtalt senere, og frem til 1978, hvor man ophørte med at føre ejernavne af ressourcemæssige grunde, har ejer-/brugernavne været anført i protokollerne, og det kan i mange tilfælde være en hjælp til identifikation af en ejendom i forbindelse med udskiftningen. Meget ofte findes der på udskiftningskortene brugernavne på de enkelte ejendomme, eller navnene er anført i et skema med nummer ud for navnet, svarende til nummeret på ejendommen. Mangler navnene helt på udskiftningskortet, har man mulighed for at identificere ejendommen ved hjælp af udskiftningsforretningen, hvor der som regel er gjort rede for, hvilke jorder, den enkelte ejendom består af, og hvem der er ejer/bruger af den.

Med hensyn til ejernavne er det jo sådan, at selv om man noterer alle de navne, man støder på ved gennemgangen af matriklen for en ejendom, kan man ikke være sikker på at få alle ejere med, idet en ejendom meget ofte er solgt, uden at der sker matrikulære ændringer. Her må man gå i skøde- og panteprotokollerne, hvor matriklen siden 1845 har dannet grundlag for registret og fra 1927 tingbogen, der også er opbygget med matrikelnummeret som indgang.

Stednavne

En anden gruppe navne, der har stor interesse i denne forbindelse, er stednavnene. Især på ældre kort findes en lang række navne både på de vange, som landsbyerne var inddelt i og de marker eller agre, som

hver vang bestod af. Mange af disse navne har senere haft betydning for navngivningen af gårde, veje osv., og de siger i mange tilfælde en del om den pågældende lokalitet, f.eks. Gadekærstykkerne, Lerstykkerne og Tørvegravstykkerne, alle navne, der klart siger noget om beliggenheden, jordbunden og udnyttelsen af arealerne.

Topografi på ældre matrikelkort

En ting, der er en meget god hjælp ved udredningen af de historiske forhold og bedømmelsen af ejendommene, er den megen topografi, der findes på de ældre kort (rytterdistriktkort, udskiftningskort og en del håndtegnede matrikelkort, dvs. kort tegnet før 1925, hvor man begyndte at trykke matrikelkortene). Foruden ejendommens grænser og nummer (i forbindelse med udskiftningen og senere matrikelnumre) var der signaturer for veje, vandløb, eng, hede, mose, skov, kæmpehøje mv. og på matrikelkortene også de vigtige boniteringstakster til bedømmelse af jordens kvalitet. Efter bortfaldet af hartkornet ophørte indtegningen af boniteringstaksterne på matrikelkortene fra 1966, hvor den systematiske omtegning af matrikelkortene begyndte. Ved omtegningen blev kortene for alle amter i Jylland med undtagelse af en del af Århus Amt fornyet, og også Bornholm fik helt nye kort. Da man begyndte at fremstille digitale kort, ophørte den manuelle omtegning.

Opmåling af rytterdistrikterne

Arbejder man med et ejerlav i et af de tidligere rytterdistrikter Antvorskov og Vordingborg, kan man komme længere tilbage, idet de opmålte kort stammer fra 1768-72.

Ved kgl. resolution af 26.4.1768 blev det bestemt, at hele landet skulle måles op, og man begyndte med to af rytterdistrikterne Antvorskov og Vordingborg. Man nåede at få målt hele Antvorskov og størstedelen af Vordingborg rytterdistrikt samt fire ejerlav i Søllerød Sogn, før opmålingen blev stand-

set i 1772 af økonomiske grunde.

Til opmålingen blev de første økonomiske landmålere ansat, 12 landmålere og 12 assistenter. Til at lede opmålingen blev Thomas Bugge ansat som overlandmåler. Da opmålingerne skulle begynde, skulle alle de ansatte transporteres fra København til Slagelse, hvorfra landmålerne skulle udsendes til de sogne, de skulle måle. Til transporten af personale, instrumenter og personlig bagage fik hver landmåler og hans assistent tre hestevogne, og Thomas Bugge fik 2 hestevogne for sig selv. Man må forestille sig denne karavane på 38 hestevogne køre fra København til Slagelse. Det har været en vældig begivenhed.

Ryttergodskortene er en samling meget interessante kort, fordi de viser ejendomssituationen før udskiftningen. Kortene, der omfatter et ejerlav, findes som regel i to eksemplarer, i hvert fald i Antvorskov distrikt, hvoraf det ene er benyttet som udskiftningskort, dvs. at man på et kort har situationen før og efter udskiftningen. Kortene viser de vange, som regel 3, landsbyerne var inddelt i, og hver vang har så forskellige agre, der igen er inddelt i en række åse, der er nummererede i overensstemmelse med den opmålingssituation, der svarer til det pågældende kort. I opmålingsprotokollerne er der anført mål (en længde og to bredder) for hver ås, og det er endvidere anført, hvem der er ejer og bruger af de enkelte åse. Nummereringen svarer altså ikke til matrikelnummeret, så man må bruge opmålingsprotokollen for at se, hvilke åse, der hørte til en bestemt ejendom.

Smukke originalkort

Rytterdistriktkortene er meget smukke kort med megen topografi. Foruden de tidligere omtalte elementer, er der bakkestreger, dvs. at der til dels er gjort rede for højdeforhold, noget der ellers ikke er medtaget på senere kort. Da taksterne først kommer på kortene i forbindelse med matrikuleringen, betyder det, at hvis man ønsker at

kende noget til jordernes bonitet på ældre kort, må man sammenholde det ældre kort med matrikelkortet og se, hvor takstgrænserne går.

Målforsholdet er ½ decimaltomme til 100 alen, dvs. 1:4000, som blev det gængse målforshold for stort set alle senere økonomiske kort, og som stadig gælder for størstedelen af de analoge matrikelkort i dag.

Et sted i landet er det så heldigt, at der findes kortmateriale, der er ældre end rytterkortene, nemlig fra udskiftningen af godset Bernstorff, der blev udskiftet i årene 1764-66. Det drejer sig her om de 3 landsbyer Ordrup, Gentofte og Vangede. Kortene fra denne udskiftning er indbundet i en fornem kortbog, der indeholder kort i 1:8000 over hele godset både før og efter udskiftningen, de enkelte landsbyer i 1:4000, også før og efter udskiftningen, og endelig specialkort i 1:2000 over de enkelte ejendomme, som de så ud efter udskiftningen.

Aldre materialer i Rigsarkivet

Hermed er mulighederne for at søge længere tilbage i matrikelarkivet udtømte. Ønsker man at bruge de ældre matrikler, hvortil der ikke findes kortmateriale, må undersøgelserne foregå i Rigsarkivet, der overtog alle de ældre matrikler i 1935.

Matrikulering af købstædernes bygrunde

1844-matriklen omfatter alle landsogne i hele landet og de tidligere købstæders markjorder. Bygrundene blev først opmålt og matrikuleret i henhold til lov af 11.2. 1863 om den kommunale beskatning i købstæderne uden for København. Resultatet af opmålingen foreligger som kort i målforshold 1:800, dvs. fem gange så stort målforshold som for landsognene, og kortene udmærker sig ved at være forsynet med en nøjagtig bygningssituation fra opmålingstidspunktet, stort set i tiden 1865-75.

På samme måde, som man kan følge en ejendom tilbage i landdistrikterne, kan man

følge bygrundenes ejendomme tilbage til omkring 1870 og oven i købet få en nøjagtig angivelse af bebyggelsens omfang.

Vil man søge længere tilbage i købstædernes historie, findes der i matrikelarkivet grundtakstkort for nogle købstæder, men materialet for købstæderne er i mange tilfælde meget begrænset. Der kan eventuelt være ældre materiale på landsarkiverne eller de lokalhistoriske arkiver.

København og Frederiksberg

De to hovedstadskommuner har hver deres eget matrikelvæsen, og der findes derfor ikke arkivalisk materiale i matrikelarkivet. Undtagen herfra er dog nogle kort over de områder, der blev indlemmet i København 1901. Det er kort, der alle stammer fra 1800-tallet og tidligere. Fra Frederiksberg findes ingen kort i matrikelarkivet. Københavns matrikelvæsen varetages af Stadskonduktørembedet, der kan føres over 300 år tilbage. På Frederiksberg administreres matriklen af Stadslandinspektøren, der har kontor på rådhuset. Kontoret blev oprettet 1925, hvor matrikelvæsenet overgik fra det daværende matrikeldirektorat til kommunen ved stadslandinspektøren.

Forholdene i Sønderjylland

Hvad der er nævnt om ejendomsudviklingen i de foregående afsnit gælder ikke for Sønderjylland, otte sogne syd for Kolding, nogle områder ved Ribe og øen Ærø. Matrikulært har disse områder en særlig historie, idet de alle hørte til hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg, men da der i hertugdømmet Slesvig mellem Ribe og Tønder lå en række kongerigske enklaver, der hørte til kongeriget og havde kongerigsk administration, fik Danmark som erstatning for tabet af enklaverne de otte sogne syd for Kolding, nogle områder ved Ribe og øen Ærø. Med undtagelse af de kongerigske enklaver, der var blevet matrikuleret efter kongerisk mønster 1838-40, var det den gamle plovtalsmatrikel, der gjaldt

i hertugdømmet Slesvig. Først efter 1864 blev der på preussisk initiativ udarbejdet en matrikel for alle tre hertugdømmer med nyopmålte kort i målforhold 1:2000. Ved genforeningen i 1920 overtog Danmark matriklen for Sønderjylland, og det er den, der er gældende i dag, dog noget modificeret, idet man søger at tilpasse den, så den kommer til at svare til den kongerigske matrikel.

Det skal dog nævnes, at de 8 sogne, områderne ved Ribe og Ærø blev matrikuleret efter kongerigsk mønster i årene 1865-67.

Ejendomshistorien i Sønderjylland må derfor udredes lidt anderledes end i det øvrige land, idet der først findes et fuldstændigt kortmateriale fra 1867. De sønderjyske kort er ikke umiddelbart læselige som de kongerigske matrikelkort, idet de sønderjyske kort ikke viser de enkelte ejendomme, men de parceller, som hver ejendom består af. Man må altså sammenholde kortene med artikelbøgerne (Mutterrollen), hvor der er anført hvilke parceller, der hører til en ejendom.

Et sted, det tidligere Haderslev Amt, er der dog mulighed for at få overblik over ejendomssituationen på kort på et tidligere tidspunkt. Da der i sidste halvdel af 1700-tallet blev en voksende utilfredshed med plovtalesmatriklen, nedsatte man i 1785 en kommission: Setzungscommissionen for Haderslev Amt, der skulle forsøge at udarbejde en ny matrikel. En lang række landsbyer blev opmålt, og kortene fra denne opmåling opbevares på landsarkivet i Åbenrå, hvor også hele det originale materiale fra

den preussiske matrikulering af Sønderjylland i dag findes. - Setzungscommissionens arbejde gik efterhånden i stå, så der kom ikke nogen ny matrikel ud af arbejdet, den kom som nævnt først efter 1864. Imidlertid er kommissionens kort et vigtigt materiale i studiet af ejendomsstrukturen i slutningen af 1700-tallet. På landsarkivet findes også en række udskiftningskort fra Sønderjylland, som viser den nye jordfordeling. Kortene stammer fra samme periode som Setzungscommissionens kort.

Afslutning

Matrikelarkivets læsestue er åben mandag-fredag kl. 9-15 og kan besøges efter forudgående aftale på ☎ 35 87 55 08 før kl. 12 og ☎ 35 87 53 42 efter kl. 12. Adressen er Kort- og Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV.

Litteratur

Et udvalg af den righoldige litteratur om emnet:

- 1 Svend Balslev: Matrikelarkivet og den personalhistoriske forskning. *Personalhistorisk Tidsskrift* 1979.
- 2 Johs. Ewens: Matrikelarkivet. *Fortid og Nutid*, bind 17.
- 3 Lars N. Henningsen: Ejendoms historie i Nordslesvig, 1983.
- 4 Landmålingsarkivet 1693 - 19. juli 1993. Udg. af Kort- og Matrikelstyrelsen 1993.
- 5 H.O. Nordlund: Matriklen og matrikelkortene som hjælpe kilder ved lokalhistoriske undersøgelser. 1978.
- 6 V.E. Pedersen: Matrikelvæsen, 1951.

Slægtsforskeren og skønlitteraturen

af Birgit Øskov. Efter SLÆGTEN nr. 10, 1994.

"Der var engang en prins, han ville have sig en prinsesse, men det skulle være en rigtig prinsesse." - Ja, vi kender vel alle starten på H.C. Andersens eventyr "Prinsessen på ærten", der snart efter lader os se

ind i de fine stuer og fornemme, hvilke problemer man der måtte slås med. Andre af fortidens eventyr og eventyrforfattere er af os alle læst med stor fornøjelse, og bagefter har vi vidst lidt mere om "livet i gam-

le dage", lidt mere om de trængsler, glæder og forhold, der herskede i hvert fald i forfatterens "verden".

Og hvorfor nu denne indledning i et blad, der normalt ikke beskæftiger sig med at "digte og skrive historier", men om at give ideer til at indsamle konkrete oplysninger og måske engang skrive "rigtig historie"? Ja, fordi vi i meget høj grad kan bruge forfatterens historier til at lære noget mere om vore egne forfædres og formødres tid, og dermed måske bedre blive i stand til at formidle vore indsamlede oplysninger videre til den undrende skare, der står udenfor vores kreds: der undres vildt og inderligt over, at vi gang på gang kan bruge en hel dag på nærmeste (fjerneste) arkiv; undres over, at selv små sparsomme oplysninger (dyrebare fund) kan bringe en i ekstase; undres over, at man stadig gider blive ved!

I den store og mangfoldige verden af litteratur - udgivet og blandt andet tilgængelig via den danske biblioteksverden - har faglitteraturen fået sin helt naturlige plads. Et problem - stort eller lille - kan altid finde sin løsning ved, at man spørger nærmeste bibliotekar. Hun har garanteret en bog, hun kan slå op i og finde forklaringen på "Hvad er en strikke?" "Hvad er en inderste?" eller "Hvad er tamperdage?" Derudover ved vi alle, at *Find dine rødder* af Hans Worsøe bør ligge under ethvert juletræ, hvor en slægtsforsker "spirer" - den er uundværlig, når vi skal have hjælp til "Hvor finder jeg det?" - "Hvordan stiller jeg en tavle op?" - eller "Hvor ligger nærmeste landsarkiv?" Og *Lad os hige og søge i bøgerne* (SLÆGTENS temahæfte om litteraturmulighederne for slægtsforskere) er efterhånden kommet i et oplag på 2000 stk, så guiden rundt i faglitteraturen er også på mange slægtsforskernes materialehylde.

Men en helt anden, righoldig og særdeles anvendelig verden ligger og venter forude på enhver slægtsforsker - nemlig i vores store samling af skønlitteratur. En lang række nutidige forfattere er ved at gøre

H.C. Andersen rangen stridig - ikke som verdensberømt eventyrforfatter, men som eminente penneførere, når det drejer sig om at skildre en tid, nogle forhold, nogle personer og nogle skæbner, som ligner det, vi forestiller os, har været vore forfædre/formødre til dels. Det kan ikke undgås, at vi engang imellem vender blikket indad, når en "formor, enke på 50 år med kro, fæstehus og 8 børn gifter sig med sognets ungkarl på 20" - hvordan har livet ikke formet sig for familien de næste 5 år, indtil hun døde, og han indgik nyt ægteskab med en jævnaldrende, der dermed blev stedmor til langt ældre børn!! Ja, det kan selvfølgelig være svært altid at have "fantasi nok" til at afdække den lod, der er blevet disse vore forgængere til dels, og derfor er det rart, at mange forfattere efterhånden har fået øjnene op for de mange gruopvækkende "oplysninger", vi slægtsforskere med jævne mellemrum afdækker fra historien. Flere og flere romaner med "slægtshistorisk kerne" ser dagens lys, og ved læsning af disse er det ikke svært at få "vore egne" i tankerne. Engang mente jeg, at disse mange romaner kunne være sommerens måde at slægtsforske på, når arkivbesøg var umuliggjort af "det gode vejr", men som vejret de senere år har artet sig, bør man vel gøre det til en helårsbeskæftigelse at læse romaner. "En lang og trælsom vinter gik sin gang", da Helene Stranges *Sværkeslægten* fik lov at være med og samtidig på glimrende vis skildrede fæstebondens vilkår på Lolland-Falster-egnen, de unges "flugt til Amerika" og nye tiders indtog blandt bondebefolkningen. Jeg har ikke siden haft problemer med at forestille mig mine egne lignende situationer! *Sværkeslægten* er måske den klassiske, men den har i de senere år fået følgeskab af *Kirsten Pedersdatter* af Erik Lau Jørgensen og Rigmor Christiansen Holdts seneste *Den glitrende ø*, hvor hun som efterkommer "overthere" forundres og undres så meget over de oplysninger om hendes forfædre her, at hun skriver den mursten-

stykke roman om hendes egen Kirsten Kristensdatter på Glænø i slutningen af 1700-tallet.

De kriminelle blandt vore forfædre bliver mesterligt beskrevet af Hans Lyngby Jepsen i *Else med en engels ansigt*, mens Lone Linck gør det ligeså godt i *Hvem leger bedst*. Et kik ind i hele anetavlens væld af personligheder og skæbner, som vi på en eller anden måde bærer rundt på i dag, skildres eminent godt af Gerd Rindel i *Nu*, mens det udenlandske islæt i anerækken kan hjælpes på vej af Albert Gabriel Jensens *Den svenske Kudsk* eller Ib Michaels *Den 12. rytter*.

Romanerne kan bruges til at give ens egne oplevelser/oplysninger "rum og klæde-dragt", men de kan bestemt også bruges til

at give inspiration til en selv om at gøre ligeså. En stor del af vores omgivelser, familie, venner, bekendte, arbejdskolleger, må jo næsten dagligt lægge øre til vores fund af facts, men hvis de en dag fik de samme oplysninger serveret i en fin indpakning af kød og blød (inspireret af blandt andet romanlæsning), ville de sikkert stille sig mere lyttende/læsende an! Vi skylder vores forskning at gøre historien til historier!

I SLÆGTENS næste temahæfte, der bliver 3. reviderede udgave af *Lad os hige og søge i bøgerne*, vil denne gruppe bøger få en større plads end hidtil, således at den kan tages med på biblioteket og være med til at give stof til eftertanke, når den egentlige forskning er indstillet for en stund.

Tage Kaarsted: Godt klaret, Sofie! 12 historiske fortællinger.

142 s., 168 kr. Poul Kristensens Forlag. - Anmeldt af Jørgen Østergaard, Herning. Efter SLÆGTEN nr. 10, 1994.

Når man som slægtsforsker sidder og slås med karrige kilder, kunne man måske lidt misunde historikere, der skriver om kendte folk og kan øse af enorme arkiver. Så store, at de fleste nok ville køre fast og i hvert fald ville have meget svært ved at bevare overblikket og følge en rød tråd.

En af dem, der mestrer det, er dr.phil. Tage Kaarsted, tidligere professor i historie ved Odense Universitet. Bag sig har han en anelig række fortrinlige bøger, ikke mindst om danske politikere med deres tid og miljø skildret levende. For ikke at glemme et glimrende bind i Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie (af nogle kaldet Olsens Danmarkshistorie, fordi den er redigeret af rigsantikvar Olaf Olsen). Netop det binds periode, Danmark 1925-50, svulmer jo af arkivalier og kilder, tænk alene på, hvad der kommet af bøger om besættelsen.

Naturligvis har han også forsket i sin egen slægt, og nu har han glædet os med en bog *Godt klaret, Sofie!* med 12 historier fra

denne slægt, god som inspiration for dem, der i al beskedenhed søger egne rødder. Først og fremmest, fordi han gør det klart, at det er en kliche at tale om "almindelige mennesker", for når kyndige historikere kommer til, viser det sig jo, at de ikke var så almindelige endda. Dertil kommer, at behandlingen af stoffet kan danne forbillede for, hvordan tørre arkivalske oplysninger kan gøres levende og sættes ind i en større sammenhæng.

Som han selv siger i forordet: "Kirkebøgerne, folketællingerne og tingbøgerne indeholder oftest oplysninger, der er stereotype, og som kun synes egnede til at sætte i en anetavle, hvis rubrikker råber på liv. Bag navnene er mennesker, ofte skæbner, og undertiden skjuler et drama sig i arkivpakken. Ethvert menneskes livshistorie ud-siger noget om datidens forhold og ofte noget væsentligt. Hensigten med disse 12 fortællinger er at vise, at det lønner sig at dykke ned i kilderne, fordi man ofte kan

komme om bag ved de nøgterne data og få svar på spørgsmål om, hvad de tænkte, troede og gjorde - kort sagt, hvem de var. Derved bliver vi måske også klogere på, hvem vi selv er."

Som slægtsforsker ved man, at det i de fleste tilfælde ikke er muligt at komme længere tilbage end midten af 1700-tallet på grund af manglende kilder. Her begynder Tage Kaarsted da også selv med en munter, men uheldig tømrrer, Jürgen Heinrich Meyer, formentlig født i Bremen 1750, det er alt, hvad man ved om hans herkomst. Han drog i 1769 til København, det år, den sidste ulv blev skudt i Danmark, og året for den første folketælling. Ud herfra går turen op gennem de følgende 200 år, hvor man kommer vidt omkring i landet og i den samtidige historie, der afspejler sig i slægtens livs- og levevilkår. Kulturhistorie uden store falbelader eller billige virkemidler og med et muntert glimt i øjet.

Gode kildehenvisninger får os til at få øje på steder, man ikke havde tænkt på, og at der skulle man måske også lige kigge. Og oplysninger fra de kilder, vi alle kender, behandles på en måde, der kan læres af, uden for mange opremsninger fra skifter f.

eks. og alt sat i større sammenhæng. Men han kunne nu godt have lavet den oversigts-tavle, som vi selv ikke kan lade være at lave.

Historieprofessoren har også mødt den reaktion, mangen slægtsforsker har været ude for hos efterslægt, at en historie ikke burde være røbet. Han kom på sporet af en formoder, der forlod mand og tre små børn for at flytte sammen med en kvindekær skolelærer; hun vendte dog senere tilbage. Det var totalt ubekendt for familien. "Ikke alle var tilfredse med, at jeg skrev om sagen," fortæller Kaarsted. "Da min far og jeg ville se den vægelsindede Hannes gravsted på Vinderslev kirkegård, var gravstenen borte. Graveren fortalte, at en af min fars fætre havde fjernet og sønderslået, hvad han fandt, jeg havde forvandlet til en skamstøtte."

Bogens titel er hans kommentar til en tip-tip-oldemor, som i de svære år efter statsbankerotten 1813 reddede familiens økonomi, renommé og fortsatte trivsel ved at blive selvstændig erhvervsdrivende. - Det frister til at hilse hans fortræffelige bog med et: Godt klaret, Tage!

Slægterne Benzon og Hauchs rødder i Ribe

af nu afdøde Ejnar C. Larsen, Hornum, Himmerland. Efter SLÆGTEN nr. 10, 1994.

Disse senere adelige familier har ikke blot det til fælles, at de stammer fra kendte borgerslægter i Ribe, men også, at *Danmarks Adels Aarbog* kun ufuldstændigt gør rede for deres rødder i Ribe.

Benzon

Når adelsårbogen¹ hævder, at ophavet til de adelige familier Benzon, Bent Hansen (ca. 1540-1622) i Randers, var søn af Hans Bentsen (født 1510/15) og Anne Bang, og bedstefaderen være Bent Bentsen, købmand i Hamborg gift med Catharine Wandsbeck, så ser det besnærende ud, men det er ikke

rigtigt. Det baseres tilsyneladende på noter til Peder Lassens *Fundationer*², som imidlertid er nedskrevet så meget senere, at der må være sket en erindringsforskydning. De bevarede og ret omfattende arkivalier fra Ribe nævner aldrig en Hans Bentsen. Ved eftersyn i tilgængelig litteratur om Hamborg-borgere³ findes de angivne personer heller ikke.

For at adelsårbogens angivelse om Bent Hansens oprindelse skulle være korrekt, måtte der være 2 mænd samtidig i Randers med navnet Bent Hansen, idet vi ved fra Vejle kirkeregnskab⁴, at der i 1602 var en

Bent Hansen, borger i Randers, som var søn af borger i Ribe, Hans Sørensen, og muligvis dennes kone, Usse, som vi ved, var hans enke. Hans Sørensen har dog muligvis været gift 2 gange, og det kan derved være en anden, der er mor til nogle af de kendte søskende. En gennemgang af alle tilgængelige arkivalier fra Randers i den pågældende periode⁵ nævner imidlertid kun een Bent Hansen. Nu er det så heldigt, at vi har egenhændige navnetræk af Bent Hansen i Randers⁶ og af den Bent Hansen, som vi ved, var søn af Hans Sørensen i Ribe⁴. De gengives her. De afviger en del fra hinanden, men min bedømmelse er, at der er sådanne fællestræk, så de må stamme fra samme hånd.

3.12.1602: *Bennd Hanssenn - Eigenn Hand; han var bevisligt søn af Hans Sørensen i Ribe.*

15.7.1605: *Bend Hanss - Eigenn Hand; Randers-borgeren, der blev stamfar til Benzonslægterne.*

I flg. opstilling er summarisk gjort rede for Bent Hansens søskende, som de kendes fra Vejle kirkeregnskab og andre primærkilder.

Hans Sørensen, borger i Ribe, d. ca. 1565 (bror til Søren Sørensen, g.m. en datter af borgm. i Ribe, Peder Thomsen). G.m. Usse, d. ca. 1573. 7 børn: 1-7:

- 1 Søren Hansen, 1602 borger i Ribe.
- 2 Maren H., d.1602 uden børn. G.1.g.m. borgm. i Vejle, Clemend Sørensen, f. 1513 i Ribe, d.1584 i Vejle. G.2.g.m. borgm. i Vejle, Henrik Dytmer, begr. 17.1.1627.
- 3 Kirsten H. G.25.11.1571 m. Christen Nielsen, borger i Ribe. Barn: 8.
- 4 Bent H., borger i Randers, ophav til de

adelige slægter Benzon.

- 5 Niels H., borger i Horsens.
- 6 Niels H., borger i Vejle (ikke identisk med rådmanden af samme navn). Børn: 9-11.
- 7 Lene H., begr.1629 i Vejle Kirke. G.m. Jens Pors, borgm. i Horsens. Barn: 12.

Barn af 3:

- 8 Niels Christensen, borger i Randers.

Børn af 6:

- 9 Hans Nielsen, borger i Vejle.
- 10 Niels N., borger i Bergen i Norge.
- 11 Usse N., begr.13.6.1624 i Vejle Kirke. G.m. Egbert Hacke, d. ca. 1605 uden børn.

Barn af 7:

- 12 Tøger Jensen Pors.

Utrykte kilder:

- Ribe tingbøger: Nr. 1 (1561) fol. 87; nr. 2 (1563-71) fol. 100 og 109; nr. 5 (1569-71) fol. 35; nr. 6 (1571-73) fol. 165, 202 og 252b; nr. 7 (1573-75) fol. 27 og 29; nr. 8 (1575-76) fol. 60b og 153, nr. 16 (1584) fol. 108b; nr. 48 (1616) datoerne 17.7., 25.9., 2.10. og 3.10.
- Vejle tingbøger 1.7. og 8.7.1624 samt 9.2.1626.
- Vejle skiftebreve, B.69-269, nr. 38.
- Vejle kirkeregnskaber, C.622-1, fol. 26, 32, 32b, 34b, 123b og 126.

Hans Sørensen var en velhavende borger i Ribe, der boede på byens bedste strøg, Norderdammen, hvor nu nr. 33 ligger. Huset var i 3 etager og et veludstyret hjem, som i 1561 blev vurderet til 1200 daler⁷. Hans Sørensen hørte til byens øverste lag, var i alt fald i en årrække blandt dens største skatteydere. Han drev købmandshandel, men må nok have været uheldig, idet årsagen til ovennævnte vurdering var, at han skyldte Claus Sehested til Spandetgård 3560 mark lybsk. I 1569 måtte Usse sælge huset til Mourits Podebusk og flytte til en mere beskedne bolig. Da hun døde, fragik hen-

des arvinger arv og gæld⁸. Familiens sammensætning fremgår bl.a., da søskende til borgmester i Vejle, Clemend Sørensens enke Maren Hansdatter 3.12.1602 gav deres tilslutning til Marens testamentariske gave, et hus, til kirken i Vejle⁴. Familiens øvrige relationer fremgår af de ved opstillingen angivne utrykte kilder.

Man ser også Bent Hansen anført som borgmester⁹. Det kan man heller ikke finde bekræftelse på i primærkilderne¹⁰.

Der er derfor al mulig grund til at tro, at Bent Hansen er født i Ribe, som hans epitafium angiver, og ikke som adelsårbogen har: "i omegnen af Ribe". Det kan måske virke påfaldende, at ingen af Bent Hansens børn er opkaldt Søren eller Usse, men da - if. adelsårbogen - 3 sønner og 3 døtre er ukendte, kan det vel være her imellem, vi skal finde de "manglende" børn, Søren og Usse.

Hauch

Det adlede medlem af slægten var general Andreas Hauch (1708-82), som det fremgår af *Dansk Adels Aarvog* og *Dansk biografisk Leksikon*. Han var søn af Jørgen Hauch (1639-1709). Denne sidste var den Jørgen, vi har på oversigten, som søn af guldsmed i Ribe, Johannes Caspersen Hauch, der vist var født i Tyskland og boede på Nederdammen i Ribe. At han hed Caspersen, fremgår af Ribe tingbog 25.11.1643.

Johannes Caspersen^a Hauch, 1589-1659^a, guldsmed i Ribe, gift med Anne Jensdatter (Klyne), 1605-1659, datter af Jens Andersen Guldsmed og Lisbeth Andersdatter (Klyne). 12 Børn: 1-12:

- 1 Barbara Johannesd. Hauch, f.1630^b.
- 2 Lyderich J.H., f.1.2.1632^b.
- 3 Knud J.H., f.27.9.1634^b, ikke nævnt i tingbogen 1670, se nedenfor.
- 4 Lisbeth J.H., f.24.1.1637^b.
- 5 Jørgen J.H., f.1639, d.4.1.1709 på Holtum Kærgaard i Sindbjerg Sogn^b.
- 6 Kierstin J.H., f.30.11.1643^b, ikke

nævnt i tingbogen 1670.

7 Anne J.H., f.29.7.1645^b.

Iflg. Ribe tingbog 81, 22.9. og 8.12.1670 hørte flg. tillige til flokken:

8 Anders.

9 Casper.

10 Christopher.

11 Dorte.

12 Mette. G.m. Jørgen Mikkelsen i Horsens.

Kilder:

a Ole Degn: Rig og fattig i Ribe, 1981. Ribe tingbog 25.11.1643, fol. 126.

b Th. Hauch Fausbøll: To Hauch'ske Slægtebøger. *Personalhistoriske Samlinger*, bd. 1, 1906, s. 7ff og 29ff.

Adelsårbogen opstiller Johannes Hauchs børn i rækkefølge ud fra tesen om, at den ældste søn skulle være opkaldt efter sin morfaders fader. Det turde være et forkert udgangspunkt, når man ved, at det almindelige i de tider var at opkalde sin ældste søn efter enten dennes morfader eller farfader. Da der ikke er plads til at indføje nogen børn imellem de, hvis fødselsår vi kender, og det iøvrigt ville være mærkeligt, at nogle i den periode skulle være udeladt i familiens opgivelser, må alle de, som kun anføres i tingbogen, være født før de med kendt fødselsår, idet i alt fald Casper og Anders må høre til de tidligst opkaldte. Man ville normalt vente, at ældste søn hed Jens eller Casper. Det er muligt, at man har undladt at opkalde efter Jens Andersen pga. dennes uheldige skæbne, jf. nedenfor. Den ældste søn er derfor mest sandsynligt Casper. Mit bud vil være, at næstældste søn er Anders, opkaldt efter sin moders farfar. Sønnen, Christopher, kunne være opkaldt efter sin faders farfar. Sønnen, Lyderich, (det er det samme som Lydick eller det danske Ludvig) må være opkaldt efter sin moders farfars far. Sønnerne, Knud og Jørgen, har jeg ingen bud på. Pigerne er vanskeligere at placere. For Dorte, som ik-

ke kan være identisk med Kierstin således som adelsårbogen angiver, og Mette, kan jeg ikke se nogen klar opkaldelse. Lisbeth derimod må være opkaldt efter sin mormor og normalt ældste og næstældste pige. Da Barbara kommer før Lisbeth, må man antage, at hun er opkaldt efter sin moders mormor. Eventuelle børn døde før voksenalder kan bringe uorden i regnskabet.

De trykte kilder forbigår mere eller mindre guldsmedens kone og hendes aner. De var ellers ganske interessante.

Anne Jensdatter Klynnes forældre var borger i Ribe, Jens Andersen Guldsmed, (som vist ikke var guldsmed, men blot af guldsmedeslægt) gift 8.7.1604 med Lisbeth Andersdatter Klyne (6.12.1585-1.9.1659). Jens formodes død 1647 efter, at han i 1625 måtte flygte ud af byen, fordi han havde dræbt sin broder, Hans, i et slagsmål. Lisbeth og Jens boede Sortebrødregade 16, matr.nr. 28.

Jens Andersens forældre var Anders Lydichsen Guldsmed (ca. 1540-7.12.1612) og Karen Christensdatter (død mellem 11.11 og 18.12.1624).

Anders Lydicksen Guldsmeds forældre var Lydick Guldsmed (død 1551) og Karen Madsdatter (død efter 1585). De boede i Nederdammen 28, matr.nr. 6.

Lisbeth Andersdatter Klyne var datter af rådmand i Ribe, Anders Sørensen Klyne (16.11.1551-4.5.1598), gift 29.6.1572 med Kirstine Lauridsdatter (ca. 25.11.1552-17.10.1634), fra 1577 bosat i hans faders hus, Nederdammen 23, matr.nr. 473.

Anders Sørensen Klynnes forældre var borgmester i Ribe, Søren Jacobsen Stage (ca. 1509-20.6.1577), gift 1537 med Anne Sørensdatter Klyne (1519-13.6.1575), Nederdammen 23, matr.nr. 473.

Karen Christensdatters forældre var borger i Ribe, Christen Madsen (død før 14.12.1580) og dennes første kone, Maren (død før 1569).

Kirstine Lauridsdatters forældre var borg-

mester i Ribe, Laurids Tøgersen (1517-1.1.1594) og dennes første kone, gift 1649, Karen Jensdatter Varder (1505-1570). De boede i Storegade ved Torvet i den ejendom, han byggede, og som nu huser Hotel Dagmar.

Anne Sørensdatter Klyne var datter af rådmand i Ribe, Søren Nielsen Klyne, (død før 1545) og Dorete (død 1557, efter 7.5.).

Laurids Tøgersens forældre var en borger i Ribe ved navn Tøger og dennes kone, Maren Bentsdatter (ca. 1483-10.12.1579) også kaldt Maren Arckis, fordi hendes anden mand hed Niels Arck (død før 1568).

Karen Jensdatter var datter af præsten ved Sct. Katharine Kirke i Ribe, Jens Christensen Varder (død 1547). Moderen er ukendt. - Jens Christensen Varder var søn af borgmester i Varde, Christjern Nielsen.

Noter:

- 1 Danmarks Adels Aarvog 1937, s. 7.
- 2 Foundationer paa de Legata, som ere stiftede af Peder Lasson, Justice-Raad, Assessor og Referendarius i Høyesteret, I.V.L. samt hans Liv og Levnet. Udgiven af hans Broders-Sønne-Søn Tycho de Hofman 1743.
- 3 Georg F. Buek: Genealogische und biographischen Notitzen über die seit der Reformation verstorbenen hamburgischen Bürgermeister. Hamburg 1840, og samme forfatter: Die hamburgischen Oberalten, ihre bürgerliche Wirksamkeit und ihre Familien, Hamburg 1857.
- 4 Vejle Kirkes regnskab i Kirkeinspektionsarkivet, LAV, C.622-1, fol. 26.
- 5 Randers Rådstuearkiv: Byskatte- og jordskylds bog 1598, LAV, D.21-411; Markbøger 1609-1740, LAV, D.21-1138; Skatterestancer 1514-1660, LAV, D.21-110 og Forpligtsbog 1526-1609, LAV, D.21-151.
- 6 Ovennævnte Forpligtsbog, fol. 193: 15.7.1605. Her kaldes han borger, altså hverken borgmester eller rådmand.
- 7 Ribe tingbog nr. 1, 1561, fol. 87, og

- Danske Magazin 5. rk. 4. bd. s. 80.
- 8 Ribe tingbog 1573-75, fol. 27 og 29.
 - 9 Note 2 og Dansk biografisk Leksikon under Niels Benzon (1609-74).
 - 10 Randers Rådstuedombog 1605-26, LAV, D.21-13, angiver ved hver samling, hvem der var borgmester og råd-

mænd. Bent Hansen er aldrig set her. Heller ikke i rådstuebogen 1586-92, LAV, D.21-3 findes han som borgmester eller rådmand.

LAV: forkortelse for Landsarkivet i Viborg.